

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

PARANORMAL İNANÇLARA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

Yüksek Lisans Tezi

Rüveyde MARAN

Çorum - 2024

PARANORMAL İNANÇLARA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

RÜVEYDE MARAN

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU

Çorum-2024

Rüveyde MARAN tarafından hazırlanan “Paranormal İnançlara Sosyolojik Bir Bakış” adlı tez çalışması 28/07/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Sefer YAVUZ

.....

Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU

.....

Dr. Öğr.Üyesi Fatma Nur BEDİR

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Rüveyde MARAN’ın Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Osman ÇUBUK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Rüveyde MARAN

PARANORMAL İNANÇLARA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

Rüveyde MARAN

ORCID: 0009-0006-4672-1999

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2024

ÖZET

Paranormal inançlar akıl ve bilim ile açıklanamayan, gerçeküstü veya olağandışı olarak ifade edilen unsurları barındıran inanç biçimleridir. Paranormal inançların birey bazında bir inanç olması, onun dinî ve psikolojik yönünü göstermektedir. Sosyal yaşamda birey davranışları üzerindeki etkisiyle de insan ilişkilerini belirlemesi ve geçmişten günümüze farklı formlarda var olmuş olması bu inançları sosyolojik perspektiften önemli bir araştırma konusu haline getirmektedir.

Bu çalışmada, sosyal bir olgu olarak paranormal inançların toplumsal yaşamda inşa edilen gerçekliğinin nasıl olduğu, toplumları etkileme gücünün ve sürekliliğinin hangi sosyal nedenler ile sağladığı bazı sosyolojik kuramlar ışığında ve paranormal fenomen örnekleri üzerinden incelenmiştir. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada fenomenolojik araştırma yöntemi ile toplumsal bir gerçekliğe sahip paranormal inançların dün ve bugün geçirdiği sosyal süreçleri kuramlar çerçevesinde anlamlandırmak ve yarını da öngörebilmek adına sosyoloji literatürüne kavramsal bir katkı sağlayabilmek hedeflenmiştir.

Paranormal inançların sosyolojik olarak analiz edilmesindeki amaç, sosyal yaşam içinde değişim, dönüşüm ve sürekliliğini sağlayan sebeplerin tespiti, tarihsel olay ve olgulardan, kültürel geleneksel yapılara kadar var olduğu tüm sahalardaki formlarının nasıl oluştuğu ve toplumları nasıl etkilediğini belirlemektir. Paranormal inançların, bir inanç biçimi olarak dinden beslenen ancak farklı bir form olarak geniş kitlelere hitap eden varlığı, seküler kültür içinde ve modern dünyanın getirdiği teknolojinin de etkisiyle hızla dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bu durum paranormal inançların toplumda inşa ettiği gerçekliğinin de sosyal bir süreçten geçtiğini göstermektedir. Paranormal inançların sosyolojik olarak açıklanması ve

bilimsel araştırmalara konu edilmesi kitleleri açıktan ya da gizliden etkileyen gücünün yadsınmayacak düzeyde olmasından dolayı çok büyük önem taşımaktadır.

Araştırma giriş kısmıyla devam eden dört bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi ve metodolojisinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde paranormal inançların kavramsal tanımlamasının yapılması, paranormal inancın neleri kapsadığı, paranormal inanç olarak değerlendirilen olgular, paranormal inançların din, bilim ve parapsikoloji ile olan ilişkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde paranormal inançların; gerçekliğin sosyal inşası teorisi, modernleşme kuramı, sekülerleşme kuramı, yoksunluk ve fenomenoloji kuramları çerçevesinde yorumlanarak konu ele alınmıştır. nc bölümde paranormal inanç biçimlerinden; astroloji, falcılık, kehanet, halk inançları, mitler, ufoloji, astral seyahat, sihir, büyü, doğaüstü güçler, rüyalar ve telekinezi gibi bazı paranormal fenomenler üzerinden örneklendirilerek kuramlar yorumlanmıştır. Dördüncü bölümde ise paranormal inançların toplumdaki yerini hazırlayan sosyo-kültürel faktörlerden olan aile, kültür, arkadaş çevresi, kitle iletişim faktörü, anlamsızlık, güvensizlik, risk faktörü ve yeni dini hareketler işığında konu ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise araştırmalarımız neticesinde ulaşılan bilgilerin bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile varılan sonuç, paranormal inançların toplum içerinde değişen bir yapıya sahip olduğu yönündedir. Temel problemimiz kapsamında sosyal bir olgu olarak paranormal inancın toplumsal bir gerçekliğinin olduğu görülmektedir. Bu gerçekliğin sürekliliği bazı sosyal nedenler tarafından sağlanmaktadır. Modernliğin, sekülerizmin oluşturduğu ortamlarda dahi değişen algı şekilleriyle, yine yeniden gerçeklikler inşa etmeye devam etmişlerdir. Toplum bu gerçeklikleri kültürel anlam formlarının içinde gelecek nesillere aktarmayı da sürdürmektedir.

Anahtar Kavramlar: Din Sosyolojisi, Paranormal İnanç, Yeni ağ Akımları, Spiritüalizm

Bilim Kodu: 60801

A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE ON PARANORMAL BELIEFS

Rüveyde MARAN

ORCID: 0009-0006-4672-1999

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

July 2024

ABSTRACT

Paranormal beliefs are forms of belief that cannot be explained by reason and science and that contain elements expressed as surreal or unusual. The fact that paranormal beliefs are individual-based beliefs shows its religious and psychological aspect. The fact that it determines human relations with its effect on individual behaviors in social life and that it has existed in different forms from past to present makes these beliefs an important research topic from a sociological perspective.

In this study, the reality of paranormal beliefs as a social phenomenon constructed in social life and the social reasons for their power and continuity to influence societies are examined in the light of some sociological theories and through examples of paranormal phenomena. In this study, which is designed as a qualitative research, it is aimed to make a conceptual contribution to the sociology literature in order to make sense of the social processes that paranormal beliefs, which have a social reality, have undergone yesterday and today within the framework of theories and to predict the future with the phenomenological research method.

The purpose of analyzing paranormal beliefs sociologically is to determine the reasons for their change, transformation and continuity in social life, to determine how their forms are formed in all areas where they exist, from historical events and phenomena to cultural traditional structures, and how they affect societies. It is seen that the existence of paranormal beliefs, which are fed by religion as a form of belief but appeal to large masses as a different form, has been rapidly transformed within secular culture and with the influence of the technology brought by the modern world. This situation shows that the reality that paranormal beliefs construct in society also goes through a social process. Explaining paranormal beliefs

sociologically and making them the subject of scientific research is of great importance due to their undeniable power to influence the masses openly or secretly.

The research consists of an introduction, four chapters and a conclusion. In the introduction, the subject, purpose, importance and methodology of the research are mentioned. In the first chapter, the conceptual definition of paranormal beliefs, what paranormal beliefs include, the phenomena considered as paranormal beliefs, the relationship between paranormal beliefs and religion, science and parapsychology are discussed. In the second part, paranormal beliefs are interpreted within the framework of social construction of reality theory, modernization theory, secularization theory, deprivation and phenomenology theories. In the third section, the theories are interpreted by exemplifying some paranormal phenomena such as astrology, fortune-telling, divination, folk beliefs, myths, ufology, astral travel, magic, sorcery, supernatural powers, dreams and telekinesis. In the fourth part, the subject is discussed in the light of socio-cultural factors that prepare the place of paranormal beliefs in society such as family, culture, circle of friends, mass communication factor, meaninglessness, insecurity, risk factor and new religious movements. In the conclusion, an evaluation of the information obtained as a result of our research has been made.

The conclusion of this study is that paranormal beliefs have a changing structure within society. Within the scope of our main problem, it is seen that paranormal belief as a social phenomenon has a social reality. The continuity of this reality is ensured by some social reasons. Even in the environments created by modernity and secularism, they have continued to construct realities again and again with changing perceptions. Society also continues to transmit these realities to future generations in cultural forms of meaning.

Key Terms: Sociology of religion, Paranormal belief, New age movements, Spiritualism.

Science Code: 60801

TEŐEKKÖR

Çalışma sürecim boyunca bana destek olarak, yardımlarını esirgemeyip bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan sayın danıőman hocam Prof. Dr. Yakup ÇOŞTU'ya

Tez savunmasında jüri olarak yer alan Prof. Dr. Sefer YAVUZ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur BEDİR'e

Hayatım boyunca en büyük destekçilerim olan canım babam Hüseyin TOPUZ'a ve kıymetli annem Fatma TOPUZ'a

Yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman bana destek olup, beni motive eden sevgili eşim Ahmet MARAN'a

Yalnızca varlığı ile bile her mücadeleyi olduğundan daha baş edilebilir kılan, kimi zaman ilgisiz bıraktığım ancak ona rağmen küçücük haliyle bana güç veren canım oğlum Kerem MARAN'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Rüveyde MARAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
RESİMLER DİZİNİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

PARANORMAL İNANCIN KAVRAMSAL TANIMI

1.1. Paranormal İnanç Nedir?	5
1.2. Paranormal İnançların Bilimselleşme Süreci: Parapsikolojinin Kısa Tarihi	8
1.3. Paranormal İnançların Sosyolojisi	10
1.4. Paranormal İnançın Dini ve Din Dışı Boyutu; İnançın Paranormalleşmesi	12
1.5. Paranormal İnançların Bilim ve Felsefe ile İlişkisi	14

2. BÖLÜM

SOSYOLOJİK KURAMLAR ÇERÇEVESİNDE PARANORMAL İNANÇLAR

2.1. Gerçekliğin Sosyal İnşası Teorisi	21
2.2. Modernleşme Teorisi	25
2.3. Sekülerleşme Tezi	29

2.4. Yoksunluk Kuramı	32
2.5. Fenomenoloji Kuramı	34

3. BÖLÜM

PARANORMAL İNANÇLARIN ÇEŞİTLİLİĞİ (PARANORMAL DENEYİMLER)

3.1. Astroloji, Falcılık ve Kehanet	40
3.2. Halk İnançları	47
3.3. Mitler	50
3.4. Ufoloji	54
3.5. Astral Seyahat	55
3.6. Sihir/Büyü, Doğaüstü Güçler	57
3.7. Rüyalar	59
3.8. Telekinezi(Psikokinezi)	61

4. BÖLÜM

PARANORMAL İNANÇLARIN TOPLUMDAKİ YERİNİ HAZIRLAYAN SOSYO-KÜLTÜREL FAKTÖRLER

4.1 Aile, Kültür ve Arkadaş Çevresi Etkisi	64
4.2. Kitle İletişim Araçları Faktörü	66
4.3. Anlamsızlık, Güvensizlik, Kaygı, Risk Faktörü	67
4.4. Yeni Dini Hareketler	67
SONUÇ VE ÖNERİLER	70
KAYNAKLAR	73

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Parapsikoloji Kapsamına Giren Konular.....	9
Tablo 1.2. Paranormal İnanç ve Dinin Benzer ve Farklı Yanları	13

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Toplumda yeni bir gerçeğin oluşumunun kuramsal yorumu	20
Şekil 2.2. Berger ve Luckmann'ın sosyal gerçeğin üç diyalektiği.....	23
Şekil 2.3. Modernleşme grupları	27
Şekil 3.1. Astroloji burçları ve doğum haritası	42

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 3. 1. Kara Kedi, Merdiven Altı, Tuz ve Ayna Kırılması Halk İnançları	48
Resim 3.2. Zümrüd-ü Anka (Simurg) Kuşu	49
Resim 3.3. Şahmeran Motifi	49
Resim 3.4. Kurt Sembolü	53
Resim 3.5. Çift başlı Kartal figürü	53
Resim 3.6. Çakraların Vücuttaki Yerleri	56
Resim 3.7. Telekinezi.....	62

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
ESP.	Duyu dışı algılama (Extra-Sensory Perception)
Hız.	Hazreti
PK.	Psikokinezi (psckokinesis)
(Sav)	Sallallahü ve aleyhi sellem
SPR.	Psşik Araştırma Derneği (Society For Psychical Research)
Vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Her toplum, kendi değerleri, kültürü, gelenek, görenekleri ve inançlarıyla belli anlam formları çerçevesinde oluşmuştur. Toplum, sosyo-kültürel olarak içinde bulunduğu zamana göre değişerek de olsa varlığını devam ettirmektedir. Sosyoloji ise aile, din, eğitim, bilim vb. kurumların şekillendirdiği bir değerler yumağı olan toplumları inceleme görevini üstlenmiştir. Makro bazda sosyolojinin elbette ki inceleme alanı oldukça geniştir. Ancak daha dar bir anlam içinde inceleyeceğimiz, araştırmamızın konusu olan paranormal inançlar din sosyolojisi perspektifinden önem arz etmektedir.

Din sosyolojisinin inceleme alanlarından paranormal inançlar dünden bugüne her kültürde var olmuş algılardır. Malinowski (2000) ilkel dahi olsa tarihte büyüsüz ve dinsiz bir toplum olmadığını ifade etmiştir (s.7). İster din kaynaklı olsun isterse din dışı toplumsal bir inanış biçimi olsun, insanlar olağan dışı gördükleri ve akılla açıklayamadığı şeyleri kendilerince yorumlamışlardır. Arslan (2011) çalışmasında; paranormal inançların kökeni itibariyle ikili bir tipoloji içinde değerlendirildiğinden söz etmektedir. Geleneksel dini paranormal inançlar; ahiret, melek, şeytan, cennet, cehennem, keramet, nazar, hızır gibi kavramları barındırmaktadır. Seküler yani dini olmayan, klasik paranormal inançlar ise UFO, reenkarnasyon, büyü, astroloji, piramit gücü, okült inançlar, duyu dışı algılardır (s.69-70). Bu ifadeler paranormalin bilimselleşmesi için yapılan tanımlamalar açısından önemlidir. Zira paranormal inançların kökeni ya da nereden filizlendiği toplumsal olarak oluşturduğu gerçekliliğini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Arslan (2011) paranormal inanç ve uygulamaların tarih boyunca neredeyse bütün kültürlerde görüldüğünü belirtmiştir. Paranormal teriminin, bilimin sınırlarını zorlayan, akıl ve deney ile açıklanamayan astroloji, halk inançları, duyu dışı algılama, büyü, falcılık, olağan dışı yaşam formları, spiritüalizm, telepati, telekinezi, duru görü gibi olguları tanımlamak için kullanıldığını ifade etmiştir (s.14). Ancak onu diğerlerinde farklı kılan yanı; birçok insan tarafından kabul görmesi, her türlü yaşantıyı etkiliyor olması, tüm sosyal davranışı şekillendirip varlığını her çağda farklı formlarda da olsa sürdürebilmiş olmasıdır. Çoğu zaman bilimin paranormal inançları açıklamada yetersiz kaldığı ya da bilimin gerçekleri ile çeliştiğini söylemek mümkündür.

Paranormal inançların olağanüstü ve akılla açıklanamayan niteliklerinin olması, insanların ona olan merak ve ilgisi ile varlığını devamlı kılmıştır. Bu olağanüstülük normalin üstünde bir durumu ifade ederken, tamamen anormal demek de değildir. Normallik ve anormallik algısını da toplumlar inşa eder. Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlükteki tanımına bakıldığında normal kavramı "Alışılmış olan; olağan, aşırılığı, eksikliği ve taşkınlığı olmama, ortalama durum", Anormal kavramının tanımı ise; "Genele, alışılmışa ve kurala aykırı olan,

normal olmayan; düzgünsüz” şeklinde ifade edildiği görülmektedir (TDK 2024). Normalin sınırlarını çizen toplum, anormali bu sınırların dışında kalan olarak kabul etmiştir.

Araştırmanın konusu, paranormal inanç olarak değerlendirilen davranış biçimlerinin neler olduğu, sahip olduğu nitelikleri ve kaynağını nereden aldığı, tarihsel çizgide değişip dönüşürken din ya da diğer tüm toplumsal kurumlar ile olan ilişkisinin nasıl olduğudur. Din sosyolojisi açısından sosyal yaşamla paralel olarak şekillenen paranormal inançların insanların yaşamını etkileyen ve şekillendiren yanları açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla öncelikle kavramsal tanımlamanın yapılması, daha sonra paranormal inancın neleri kapsadığı, paranormal inanç olarak değerlendirilen olgular, paranormal inançların, din, bilim ve parapsikoloji ile olan ilişkisinin açıklanması gereklidir.

Paranormal inançların dünden bugüne var olabilmesinde ve süreklilik arz etmesinde, onun hangi gücü içinde barındırdığı aslında bu çalışmanın odak noktasıdır. Paranormal inançlar gücünü nereden almaktadır? Dinden mi yoksa insanların zihinlerinde oluşturduğu gerçeklik algısından mı? Öncelikle sosyolojik olarak bir olay ya da olgu incelenirken kavramlar arası ilişki, etkileşim ve karşılıklı belirlenim doğru analizler yapmamıza yardımcı olacaktır. Paranormal inançları incelerken kavram haritasının doğru çıkarılması mühimdir. Bu kavram haritası doğru kavramlarla doğru ilişkiler kurmamızı sağlayarak inanç olgusunu mantıklı bir zemine oturtmamıza yardımcı olacaktır. Bu yüzden çalışmada özellikle paranormal kavramının tanımlanmasının yanı sıra toplumda edindiği yeni gerçekliğinde değişen ve dönüşen varoluş biçimlerinden söz edeceğiz. Zira paranormal inançların bilimselleşmesi çalışmaları için paranormalin tanımlanması önemlidir. Paranormal fenomenlerin çeşitliliği bilimsel bir tanımın yapılmasını gerektirmiştir. Bu tanımlama olguların sınırlılığı problemi ve metafiziki ve fiziki olguların birbirinin yerine geçme durumundan doğan problemlerin çözümü için gereklidir (Baydemir, 2020, s.9).

Yapacağımız bu kavram haritasında öncelikle *paranormal* deyince ne anlamamız gerektiği, bu kavramın inanç olarak değerlendirilmesini yorumlayabilmek adına *inanç* kavramının açık anlamı ve ayrıca inancın doğası gereği din ile olan ilişkisine değinmemiz gerekecektir. Paranormal inancın dinlerle olan iç içe geçmiş nitelikleri ya da dinlerden farklı yönlerinin olup olmadığı da araştırma için önemlidir. Kaynağı din olan ve olmayan paranormal inaçlardan hangisinin diğerini etkilediğini analiz etmekteki zorluk, paranormal inancın sosyolojisinde dikkat çeken önemli bir konudur. Ebced diye adlandırılan bazı hesaplamalar ile geleceği bilme ve dinî anlam yüklenen ancak normalde kaynağını dinden almayan büyü uygulamaları iç içe geçen dinî olan ve olmayan klasik paranormal inançlara örnektir. Tarihe bakıldığında kutsallık ve kahramanlık temalarını içerisinde barındıran mitolojik fenomenlerin de her iki durumda da karşımıza çıktığı görülmektedir (Güngör, 2024, s.17).

Paranormali genelde sosyoloji, özelde ise din sosyolojisi ışığında sosyolojik bir olgu olarak incelerken tarihsel, psikolojik, teolojik ve antropolojik gibi birçok niteliği dikkate alınarak toplumların bunu nasıl ve hangi gerekçe ile dinamik kıldığı sorusu önem kazanmıştır. Zira

toplumlardaki dinler incelendiğinde hepsinin temelinde inanç olduğu görülmektedir. Tarihe bakıldığında hemen her dönemde kendini güvende hissetme ve güven duyma ihtiyacıyla doğuştan inanmaya meyilli olan insanoğlu, bir şeylere inanmıştır (Topuz, 2012, s.13).

Paranormal ve inanç kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan, *paranormal inanç* kavramının nasıl bir perspektiften incelemesi gerektiği sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, paranormalin “izm” olarak ifade edilmesi; paranormalizm olabilmesi bir düşünce şeklini göstermektedir. Paranormalin hareket olarak ifade edilmesi; *paranormal davranış* olabilmesi, psikolojik ve sosyolojik boyutunu göstermektedir. Paranormalin tecrübe olarak ifade edilmesi; paranormal yetenek olarak içine aldığı davranışlar, tarihsel ve psikolojik çizgide incelenmesini gerekli kılmıştır.

Paranormal inançların, günümüz modern toplumlarının ürettiği yeni yansımaları ya da tarihsel geçmişe sahip ancak değişip döneşerek süreklilik gösteren örneklerinin olması, bu inançların nasıl bu kadar toplumları etkilediği sorusu açısından önemlidir. Kitleleri peşinden sürükleyen her sosyal olgu gibi bu konu da aslında sosyolojinin açıklaması gereken önemli sosyal özellikler taşımaktadır. Ülkemizde henüz bu konuyla ilgili çok fazla bilimsel çalışmanın olmadığı görülmektedir. Ancak toplumsal yapı incelendiğinde paranormal inançların, farkına varıldığından daha fazla sosyal hayatla iç içe olması ve kitlesel davranışlar üzerindeki açık ya da gizli etkisi birçok sosyolojik sorunun da kaynağı niteliğinde olabilmektedir. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında; halk inançları ve yeniçağ akımları adı verilen inanışlarla ilgili; konunun teolojik yönü, tanımlanması, sınıflandırılması, uygulama biçimleri, psiko-sosyal etkileri, insanların yönelme gerekçeleri, insanlar tarafından kabul görme ve inanma düzeyleri üzerine çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak Türkiye’de giderek artan bu faaliyetlerin toplumsal etkilerini açıklama ve anlamlandırma hususunda henüz tatmin edici bir seviyeye ulaşamadığı da görülmektedir (Develi, 2019, s.4). Yukarıda söz edilen tüm hususlar göz önünde bulundurularak; paranormal inançların topluma yansıyan farklı formları ve varlığının sosyolojik nedenleri kuramlar perspektifinden incelenmiştir. Sosyolojik bir olgu olan paranormal inançların toplumsal gerçekliği nasıl oluşmaktadır? Paranormal inançların varlığı, hangi sosyal nedenlere dayanmaktadır? Soruları araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Sosyal bilimlerde bir araştırmanın amacını, araştırmanın problemine göre belirlemek gerekir. Çünkü araştırmanın amacı, problemin niteliği ve ne derece mantıklı olduğunun somut halidir. Amaca yöneltilen nasıl ve neden gibi sorular araştırmacıları olay ve olguları anlamlandırma, keşfetme ve konuyu açıklamaya yardımcı olacak verilere ulaştıracaktır (Develi, 2019, s.5).

Bu çalışmada paranormal inançların toplumsal yaşama yansıyan görüntüsünün, toplumun niteliklerine göre şekil değiştiren yapısı sosyolojik açıdan incelemeye değer görülmüştür. Paranormal inançların sosyolojik olarak açıklanması ve bilimsel araştırmalara konu edilmesi kitleleri etkileyen gücünün yadsınmayacak düzeyde olmasından dolayı çok büyük önem taşımaktadır. Araştırmanın, konu hakkında yapılacak yeni çalışmalara yol gösterici nitelikte

olması ve literatüre katkı sağlaması öngörülmektedir. Bu çalışmada özellikle sosyolojik kuramlar ışığında yapılan değerlendirmeler ile konuya sosyolojik anlamda yeni bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmektedir. Toplumsal bir olgu olan paranormal inançların, sosyolojik kuramlar ışığında incelenerek yorumlanması ile çıkarımlarda bulunmak ve bu inançların toplumu etkileme gücünün kaynağını, süreklilik göstermesinin altında yatan nedenleri, toplumun hangi aşamalarından geçerek bugünlere geldiğinin analiz edilmesi ve geleceğe nasıl şekil vereceğini öngörebilmek bu araştırmanın temel amacı olacaktır.

Bir araştırmanın amacı problemin çözümüne ulaşmaktır. Bu durumda araştırmayı çözüme ulaştıracak doğru ve uygun yöntemin seçimi, araştırmanın doğru sonuca ulaşması açısından önem arz etmektedir. Araştırma tekniklerini: veri toplamaya yönelik yöntemler, değişkenler arası ilişkiyi ortaya koymaya yönelik yöntemler ve araştırma sürecinde elde edilen sonuçların değerlendirilmesine yarayan teknikler olarak sıralayabiliriz (Atlas, 2003, s.34).

Nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada fenomenolojik araştırma yöntemi ile toplumsal bir gerçekliğe sahip paranormal inançların dün ve bugün geçirdiği sosyal süreçleri kuramlar çerçevesinde anlamlandırmak ve yarını da öngörebilmek adına sosyoloji literatürüne kavramsal bir katkı sağlayabilmek hedeflenmiştir. Araştırmamız veri toplama tekniği ile birçok kaynak ve çalışmalar taranarak çalışılmıştır. Literatür taraması sonucunda elde edilen konu ile ilgili kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezlerine internet siteleri ve kütüphaneler aracılığı ile ulaşılmıştır.

Paranormal İnançlara Sosyolojik Bir Bakış isimli bu tez çalışmasının sosyal yaşamda en fazla karşımıza çıkan paranormal inanç fenomenleri (astroloji, falcılık, batıl inançlar, mitler, rüyalar, büyü, astral seyahat, UFO ve telekinezi) üzerinden bazı sosyolojik kuramlar (modernleşme, sekülerleşme, fenomenoloji, gerçekliğin sosyal inşası ve yoksunluk) çerçevesinde yorumlanması araştırmanın temel paradigmasını oluşturmaktadır. Zira toplumlarda çok çeşitli paranormal inançlar görülmektedir. Bu çalışmanın yukarıdaki paranormal inanç formlarıyla sınırlandırılma nedeni hem bu karmaşık çeşitliliktir hem de bu inançların içinde yaşadığımız toplumda daha fazla tecrübe edilebilirliğini mümkün kılan nedenlerdir.

1.BÖLÜM

PARANORMAL İNANCIN KAVRAMSAL TANIMI

Paranormal inançlar her kültürün farklı şekillerde de olsa var olan anlam formlarına sahip bir gerçekliğıdir. Geçmişten bugüne toplumların kökenlerine ve kültürel formlarına bakıldığında paranormal inançların izlerine rastlamak mümkündür. Eski ilkel toplumlardan, günümüze yaygın olarak görülen paranormal inançların olağanüstü ve büyü halleri ile halk inançları gibi formlarıyla karşımıza çıkmaktadır (Kalli, 2023, s.2). Paranormal inanç toplumlarında kendini nasıl ortaya çıkarmaktadır? Din ile hangi ortak noktaları sebebiyle bu kadar iç içe geçmişlerdir?

“Din, akıl sahiplerini kendi hür iradeleriyle en iyiye, en doğruya ve en güzele ulaştıran ilahi bir kanundur” (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s.21). Geleneksel dinler paranormal nitelikleri içlerinde taşımaktadırlar. Yani dinlerin yapısal özelliklerinden biri de insanüstü özellikleri, akılla açıklanamayan metafiziki unsurlara sahip olmasıdır. Semavi dinlerde insanüstü niteliklere sahip bir yaratıcının olması, peygamber, vahiy, melek gibi kavramlar paranormal unsurlara örnektir.

Dinlerin sahip olduğu paranormal özelliklerin toplumlarda zamanla dinlerden farklılaşan ya da artık dinden ayrı şekillerinin olduğunu söylemek mümkündür. Arslan (2011)'in çalışmasında bahsettiği; kökeni itibariyle *ikili bir tipoloji* çerçevesinde değerlendirilen paranormal inançlar; geleneksel dini paranormal inançlar ve seküler yani dini olmayan, klasik paranormal inançlar olarak ele alınmaktadır. Dini paranormal inançlar ahiret, melek, şeytan, cennet, cehennem, keramet, nazar, hızır; diğeri ise UFO, reenkarnasyon, büyü, astroloji, piramit gücü, duyu dışı algılar okült inançlar şeklinde örneklendirilebilir. Yapılan bu ayırım durumu anlamlandırma adına önemlidir (s.69-70).

Paranormal inançların, dinle olan ilişkisini ve farklılığını bu kompleks durum yüzünden ayırmak çok zor olmuştur. İçinde yaşadığımız çağın getirdiği yenilikler ve kontrol edilemeyen değişimler de bu kargaşa ve karmaşıklığı tetiklemektedir. Böylesi bir ortamda paranormal inançlar da çağa göre kendini güncelleyerek modern toplumsal yaşam içinde yerini sürdürmeye devam etmesini sağlayan sosyolojik nedenlere değinilmesini gerekli kılmaktadır.

1.1.Paranormal İnanç Nedir?

İnsan psikolojik ve fizyolojik yapısı gereği bir şeye inanma ihtiyacı duyar. İçinde yaşanan toplum, kültür ya da yaşantı şekilleri ise insan aklının tuğlalarıdır, yeni bir gerçeklik inşasında akıl sürekli sorgularken, inanç; sezgisel ve psikolojik haliyle durumları olağanlaştırır, mantığa uygun hale getirir. Biyolojik yetersizliklerinin ve ölümlü oluşunun farkında olan, yegâne varlık olarak insan bir şeye inanma eğilimi göstermektedir. Sosyo-kültürel faktörlerden etkilenen ve

farklı şekillerde karşımıza çıkan bu inanma eğilimi din olarak kurumsal bir hale gelmiştir. Din Sosyolojisinin inceleme alanı, dinin bu kurumsallaşmış halidir (Parladır ve Özkan, 2015, s.174).

İnanmanın önemli sebeplerinden olan, insanın ölüm karşısındaki çaresizliği ve korkusuyla baş edebilmesi için manevi bir destek arayışı içinde olmasıdır. İnsanın yaşadığı bu korku ve kaygıların farklı psikolojik rahatsızlıkların da sebebi olduğu bilinmektedir. Ancak doğayı kontrol altına almaya çalışan insan, engel olamadığı durumlar karşısında güçsüzlüğünü kabul ederek farklı inanç formları geliştirmeye başlamıştır. Bu inanç biçimleriyle doğa üzerine düşünen insan, inanma fikriyle; canlı-cansız objelere, insanüstü varlık veya varlıklara, bazen de antropofornik varlıklara inanma eğilimine girmiştir (Baydemir, 2020, s.8).

Tam da bu noktada toplumsal bir kurum olarak dinin, insan yaşamını etkileyen gücü ortaya çıkmaktadır. Çünkü din, sosyal yaşam kurallarını belirleyen ve yaptırım gücü en etkin olan toplumsal kurumlardan biri olmuştur. Dinî kaynaklı ya da din dışı olabilen paranormal inançlar, dinden esinlenerek bambaşka inanç biçimleri doğurmuş ve toplumda sağlam bir yer edinmiştir.

“Paranormal, sözcünü oluşturan para ön eki eski Yunanca’dan gelmez ve paramiliter, paramedikal deyimlerinde olduğu gibi *yakın, benzer*; paranormal kavramında olduğu gibi *bir şeyin dışında, ötesinde* anlamlarına gelmektedir. Sözlükte paranormal, *rutin, normal bilinen ve tanınan kanunlarla açıklanamayan* şeklinde tanımlanmaktadır. Paranormal iddialar, insan kapasitesinin dışında olan ve sebep sonuç açıklamasıyla uyumsuzluk gösteren güçler, fikirler, dinamikler ve olgular için kullanılmaktadır” (Arslan, 2011, s.30).

Başka bir ifadeyle; “bu terim Yunanca *ötesi* anlamına gelen (öteki)para kelimesinden gelmektedir. Dolayısıyla, paranormal olan normalin ötesindedir. *Tuhaf şeyler, sahte bilim, doğaüstü* ve daha pek çok şeyle eş tutulmuştur” (Bridgstock,2009, s.38). Paranormal kelimesinin bu anlamları toplumsal dini yapılarıdaki normalin sınırının çizilmesi ya da normalin kapsam alanına nelerin girebileceği hususundaki belirsizliği doğurmaktadır. Zira toplumlarda dinlerin ya da sosyo-kültürel yapının belirlediği normallik algısı en küçük yapı taşı olan bireyden, toplumdaki tüm kurum ve kültürel değerleri etkileyecek güç ve öneme sahiptir.

Olağan ve sıradan anlamındaki normal, sosyal normları ve sınırları da belirlemektedir. Bu sınırları aşan paranormali, olağandışı/olağan ötesi yapan şey işte tam olarak akıl ve mantığın yetersiz kalması, bilinmezliğin oluşması ve çoğunluktan ziyade bireysel kalan tecrübelerin tekrar edilememesinden veya biricikliğinden kaynaklanmaktadır. Açıklanamayan ancak varlığı ya da etkileri hissedilen bu durumlar ile insanın hem bilinmeze merakı artmakta, hem de bu arayış sonucunda anlamlandırma süreciyle kabul görme ve yaşantıya bunları dâhil etmeyi beraberinde getirmektedir. Örneğin; yüzlerce tavuğun içinde bir tane kartal olursa; bu durum hemen fark edilir zira normal dışıdır. Merak uyandırır, merak uyandırırken kartalın, yüzlerce tavuğun hakkında bilinen ve sınırları belirlenen niteliklerden (yetenek, görüntü ve yaşantısı) tamamen farklı özelliklerde olması onu tavuklardan ayrı ve biricik yapar. Her ikisinin de

kanatlı olması normal kabul edilirken, grubun içinde tek bir kartalın olması ve yeteneği gereği de uçabilmesi olağandışıdır, her ikisinin de bir kuş türü olması normalden, çoğunluktan farklı olan kartalın büyük siyah kanatları ve gagası diğerlerine göre normalüstüdür. Toplumsal normalde bu örnek üzerinden yorumlayabiliriz. Sosyal çoğunluğun yapısal özellikleri, kültürel değerleri, teolojik, antropolojik, coğrafi nitelikleri, ekonomik ve gelişmişlik düzeyi *toplumsal normal* oluşturmada önemli etkiye sahiptir. Zira tarihsel çizgi boyunca insan yaşamının süregelen dinamik yapısı gereği normalin sınırları her dönemde farklı sınırlılık ve boyutta yeniden yeniden çizilmiş; bazen daralmış bazen de genişleyerek değişip dönüşmüştür.

İşte inanç da bir yaşam biçimi olarak günümüzde hızla küreselleşen dünya sayesinde dini ya da dini olmayan, yerel ya da genel şekilde bilgi alışverişi ile eklektik bir durum alıp, her yeni bilginin eskisiyle harmanlanması sonucunda karmaşık ve çok yönlülüğün verdiği senkretik bir özellik kazanmıştır. Eklektiktir zira geçmişten günümüze inanç hep var olmuştur. Kaynağı Dinî olsun ya da olmasın bir şekilde dinamikliğini koruyarak geçmiş inanç biçimlerinden etkilenmiş, üstüne yeni özellikler eklenerek, değişmiş, yeni formlarda varlığını sürdürmüştür. Senkretiktir zira değişmiştir ancak asla tamamen kaybolmamıştır. Toplumlar da bir inanç biçimi olarak dinler kültürel ve sosyolojik olarak sosyal yaşantıda çok etkili olmuşlardır. Şahin (2020) senkretizmi; farklı kültür ve değerlere ait çeşitli simgelerin, kült veya söylemlerin karışıp melezleşerek yeni bir kültür eleğinden geçip kendisine yeni bir anlam formu oluşturması, antropolojik olarak da küreselleşmenin de etkisiyle melezleşen kültürlerin birbirlerine olan etki ve katkısı olarak ifade etmiştir (s.125).

Paranormal kavramından sonra inanç kavramını da açıklamak gerekmektedir. Dini anlamda inanç, kutsallık atfedilen bir varlığı kesin ve net olarak kabul etme ve ona inanma halidir. Doğası gereği belli ihtiyaçlara sahip insanoğlunun inancı yalnızca birey-kutsal arasındaki öznel bağ ile sınırlı değildir. Aynı zamanda sosyal ihtiyaçların da karşılanması için gereklidir (Eren, 2007, s.152). Karacoşkun (2004) gündelik yaşamdaki hali ile inancı, bireysel olarak inanılan şeye ya da kişiye istikrarın ve güvenilirliğinden emin olmayı, toplumsal açıdan ise sosyal hayattaki davranış veya eylemleri düzenleyen işlevsel bir sosyal yaptırım mekanizması olarak ifade etmektedir (s.26). İnançların güvenilirlikleri istikrarlı duruşundan kaynaklanmaktadır. İnanılan bir şeyin değişmesi ve tutarsızlığı onun özündeki istikrarlı duruşuna zarar verir ve tekrar güven kazanması zaman ve çaba gerektirir.

İnanç, insanın sahip olduğu bir şeyden ziyade, insanın yaptığı aktivitenin sonucu olarak ortaya çıkan bir eylemdir. Var olma ve bilme biçimiyle inanç, insan davranışlarının etkileşmesiyle mümkündür. En temel nitelikleri güven ve bağlılıktır. Dolayısıyla dinamik ve formüle edilemeyen nesnelere sahiptir. Zira bireyler belirli şeylere bağlanıp, güvendiği güç merkezlerine üstünlük yüklemektedirler. Bir anlam formu oluşturularak insanların maddi ya da manevi yaşam şekillerini ve benlikleri inşa edilmektedir (Ok, 2005, s.19). Bu da inancı psikolojik yönüyle birlikte sosyal bir olgu olarak da değerlendirme için yeterlidir.

İnancın toplumsal yaşamdaki duruşu güven, bağlılık, istikrar ile belli bir anlam biçimi çerçevesinde üstünlük ve yaptırım gücü kazanmasını sağlar. Bu anlam formu da insanların benlik, kimlik ve kişilik kazanmalarını sağlarken, davranış ve eylemlerine yansımaları ile toplumsal bir dinamizme neden olur. İnançlar mikro anlamda birey olan insanın, makro bazda da toplumların karakterlerini oluşturmaktadır. Bu da toplumsal bir olgu olan inancı sosyolojik bir araştırma konusu yapmaktadır. Sonuç olarak yukarıda ayrı ayrı ifade edilen paranormal ve inanç kavramlarının birlikte bir tanımını yapacak olursak; Paranormal inançlar, “en genel anlamda insanî kapasitenin dışında ve sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde açıklanamayan olaylar, güçler, fikirler ve fenomenler ile ilgili inançlardır” diyebiliriz (Macit, 2020, s.149).

1.2. Paranormal İnançların Bilimselleşme Süreci: Parapsikolojinin Kısa Tarihi

İnsan olmanın bir gereği olarak tarihteki her toplum kendince inanç sistemleri benimsemiştir. Bu inanç sistemlerinin çeşitliliğinin fazla olması araştırılması zor bir tablo olarak karşımıza çıkmaktadır. Pozitif bilimlerde deneyler yaparak, sayısal veriler elde edip, elle tutulur sonuçlar elde edilebilirken, beş duyu ile algılanamayan, nesnel gerçekliği olmayan, algılara, hislere, sanrılara, bireysel tecrübelerle dayanan bir şeyin bilimleşme süreci de sancılı olsa gerektir. Parapsikoloji bilimi Türk Dil Kurumunun güncel sözlüğünde, “Doğaüstü olayları araştıran, telepati, gaiten haber alma, duyu dışı algılama, geleceği görebilme vb. olayları inceleyen ruh bilimi” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK 2024). Parapsikoloji kelimesi 1920’li yıllarda Dr. J. B. Rhine tarafından kullanılmıştır. Dr. Rhine, bu kelimeyi Fransız psikolog Emile Boirac’ın *parapsy-chique* (psikoloji ötesi) kelimesinden uyarlamıştır. Parapsikoloji kavramı, Uluslararası Psişik Araştırma Konferansı’nın 1953 yılında Hollanda’nın Utrecht şehrindeki toplantısında parapsişik araştırmalarda kullanılmak üzere kabul edilmiştir. Bu çerçevede parapsikoloji; paranormal deneyimleri, güç ve olguları inceleyen bilim dalına verilen isimdir (Tekin, 2006, s.17).

Parapsikolojinin kökeni çok eski zamanlara kadar gitse de onu 18. yy bilim alanına taşıyan kişi, Viyanalı tıp doktoru ve bilim adamı olan Franz Anton Mesmer (1734-1815), sinir hastalıklarını olağandışı yöntemlerle tedavi edileceğini öne sürmüştür (Sevinçgül, 2016, S. 108). Mesmer, bir insanın başka bir insana dokunması veya el ve parmaklarıyla kişinin bedeni üzerinde belirli hareketler yaparak bu kişide fluidum diye ifade edilen evrensel bir etkilenme gücünün oluştuğunu iddia etmiştir. Mesmer, kendisini aydın bir bilim adamı olarak tanımlarken şeytanları, ruhları halk inançları olarak kabul etmiş ancak rüyaları, telepatiyi, kehanet, duru görü, uyurgezerlik gibi paranormal fenomenleri psikolojik anlamda açıklama gayretine girmiştir (Arslan, 2011, s.36).

Parapsikoloji tarihine bakıldığında, özellikle iki kuruluşun yapmış olduğu çalışmalar parapsikoloji araştırmalarının tarihsel başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Parapsikolojik olayların, klasik anlamda ilk araştırmalarının yapıldığı yer, 1982 yılında kurulan İngiliz Psişik Araştırma Derneği (SPR), diğeri ise; katı bilimsel yöntemler, matematiksel analiz, istatistik ve

mekanik kontrollü çalışmaların yapıldığı 1932 yılında Amerika'da North Carolina eyaletinde Dr. J. B. Rhine öncülüğündeki Duke Üniversitesi Parapsikoloji Laboratuvarı'dır. 19. yy sonlarında İngiltere'de insanı bir makine gibi gören materyalist mekanik dünya görüşünden bunalan aydın bilim adamları, bilim tarafından ihmal edilen bir alana yönelerek Psikik Araştırma Derneği'ni (SPR) kurmuşlardır. Bu derneğin üyeleri arasında; Sigmund Freud, Carl G.Jung, Pierre Janet gibi isimler de yer almıştır (Tekin, 2006, s.18).

Parapsikolojinin bir bilim olarak araştırma sahasına çıkmaya başlaması ile çalışmaları için gerekli olan, bilimin sınırlarına nelerin dâhil edileceği ve hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği süreç içinde netlik kazanmaya başlayacaktır. Örneğin; 1934'de Dr. Rhine *Duyu Dışı Algılama* (Extra-Sensory Perception) isminde yayımladığı bir kitap ile *EYP* terimi artık toplum içerisine girmiştir. Popülerleşen parapsikolojik konular üzerine gazete ve dergilerde yazılar yazılmaya başlanmış ve sosyal yaşamda parapsikoloji bilimi, ihtiyacı olan ilgiyi üzerine çekmeyi başarmıştır (Tekin, 2006, s.22). Bundan sonraki süreçte parapsikolojik konular insan yaşamını etkilerken etkilenmeyi de ihmal etmeden sosyal düzenin değişip dönüştüğü ölçüde dinamik olacaktır. Yani ekonomi, kültür, eğitim veya gelişmişlik düzeyi, toplumların modernlik ya da seküler yaşam tarzlarının oluşumunda parapsikolojik öğeler bazen yön verecek bazen de kendisine yön verilen olacaktır. Bilimsel çalışmaların ortak dili, yöntemi ve konularının belirlenmesi sorunsalını da beraberinde getirmektedir. Konuların sınırlılıkları araştırmaların sonuçlarının geçerliliğini ve doğru yorumlamalar çıkarabilmenin gerekliliği açısından önemlidir. Parapsikoloji kapsamına giren konuları Tekin (2006) aşağıdaki gibi özetlemiştir.

Tablo 1. 1. Parapsikoloji kapsamına giren konular (Tekin, 2006, s.17-18)

DUYU DIŞI ALGILAMA(ESP)	Telepati, Durugörü, Önsezi, Psikonezi, Duruişiti, Levitasyon, Hipnoz ve Hipnoz altında ESP, Hayvanlarda ESP, Bitkilerde parapsikoloji, Rüyada ESP, Psikometri.
İŞİNLANMA (Teleportasyon)	Paranormal şifacılık ve Cerrahi (PSI-TIP) Paranormal Teşhis ve Alteraskopi, Gezici Durugörü, Telekinezi, Astral Seyahat
BEDEN ENERJİ MERKEZİ VE ALANLARI	Çakralar ve Auralar, Bio-Kozmik Enerji ve Psikotronik Bilimi, Kirlian Fotoğrafçılığı, Enerji Bedenleri, Geller Etkisi, Şuurlu Beden Halleri,
DEĞİŞİK ŞUUR HALLERİ	Gözsüz Görüş, Kendiliğinden Psikokinezi, Radyestezi ve Radyonik Bilimi, Psikik Arkeoloji, Geçmişin Bilinmesi, Düşünce Fotoğrafçılığı,

Paranormal inançlar olarak ifade edilen bu tanımlama ya da terimler nitelik olarak birbirlerine benzemektedirler. Çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabilinen aynı şeyin farklı şekilde ifade edilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Telekinezi, psikokinezi, telepati, psişik, psi, anormal ve transpersonal gibi paranormal inanç başlığı altında ifade edilen terimler daha önceki sosyal

koşullar nedeniyle damgalanması sonucunda eski durumun yeniye uyarlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyo-tarihsel bir bakış açısıyla bakıldığında mistik ve dini deneyim alanına ait tüm bu terimleri bugün teknik ve seküler tanımlar olarak görmekteyiz (Maraldi, 2021, s.18).

Paranormal inanç kavramının tanımlanması bilimsel çalışmaların yönünü ve yöntemini belirleme hususunda çok büyük önem arz etmektedir. Arslan (2011) neyin paranormal olarak sayılıp, neyin bunların dışında tutulacağını belirlebilmesi için paranormal inançların tanımlanmasının gerekliliğini belirtmiş ve Amerikalı sosyoloji profesörü Andrew M. Greeley'in ifade ettiği teorik ve operasyonel tanımlar çerçevesinde bu konuyu ele almıştır (s.30). Operasyonel tanımlar, bir kavramın ya da durumun ölçülebilir duruma getirilmesi bir nevi bilimsel nitelik kazanabilmesi açısından önemlidir. Arslan (2011) paranormalin tanımının yapılmasının ve sınırlarının belirlenmesinin sosyal bilimsel olarak laboratuvarda parapsikolojik araştırmaların yapılabilmesi ve bir araştırma ölçeğinin geliştirilmesi açısından önemli olduğunu belirtmiştir (s.30). Paranormal inançların operasyonelleşmesinin önemi, bilimsellik adına ampirik araştırmalarda gerçek sonuca ulaşabilme ile o şeyin ölçülebilirliği doğru orantılıdır. Örneğin bozuk bir termometre ile hava sıcaklığını ölçerseniz yanlış sonuç elde edersiniz. Ya da baskül ile hava sıcaklığını ölçemezsiniz. Bu yüzden paranormal inançların da kendine özgü özelliklerine göre bir ölçek geliştirmek araştırmaların doğru sonuçlara ulaşması açısından gereklidir. Paranormalin tanımlanması işte bu ölçülebilirlik ile bilimsel nitelik kazanacaktır. Paranormalin operasyonelleşmesi adına en önemli adımı atan Tobacyk (1983), paranormal inançları 7 boyut ve 26 maddeden oluşan çok boyutlu bir ölçek geliştirmiş ve bu ölçek birçok sosyal bilimci tarafından araştırmalarında kullanılmıştır. Tobacyk (1983)'in geliştirmiş olduğu paranormal inanç ölçeği (PBS)'ndeki 7 boyut; geleneksel dini inanç, psi, cadılık, batıl inanç, spiritalizm, olağanüstü yaşam formları, önsezi boyutları olarak belirlemiştir (s.94-98). Paranormal inançlar ile ilgili yapılan nicel çalışmalarda, bu ölçekten yararlanmak çalışmaların bilimsel niteliği açısından olumlu yönde fayda sağlayacaktır. Bugün parapsikolojik araştırma merkezleri dünyanın birçok ülkesinde karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da, Rusya'da, Uzak Doğu'da, Japonya'da, İsviçre'de ve Kuzey Amerika'da parapsikolojik araştırmalar için araştırma laboratuvarları kurularak oldukça ciddiye alınan çalışmalar yapılmaktadır (Tekin, 2006, s.248).

1.3. Paranormal İnançın Sosyolojisi

Sosyoloji bilimi, toplum içindeki insanı etkileyen herşeyi konu alan yapısı gereği, toplumsal bir kurum olan dinin de sosyolojik bakış açısıyla ele alınmasını gerekli kılmıştır. Sosyoloji biliminin başlangıcı, insalık tarihinin başlangıcı kadar eski olsa da adı konulmuş bir bilim dalı olarak 19. yy ortalarına doğru olan 1839 yılı olarak bilinmektedir. Beşeri anlamda bilimin de kültür gibi insalığın yaşamı boyunca karşılaştığı pratik ve teorik sorunlarına çözüm aradığı ancak kültürden daha sistematik ve evrensel yapıda olduğu söylenebilir. Bir bilim dalı olarak

sosyoloji de insan ve toplum tarafından oluşturulup biçimlendirilen, kendi sınır ve imkânlarla sahip karmaşık ilişkiler sistemi ve onunla ilgili her şeyi anlayıp açıklayabilme çabasıdır. Sosyoloji tarihten günümüze tüm insanlığın ortak bir eseridir. Tek bir kültüre, topluma ya da millete atfedilemez. Çünkü nerede ve nasıl yaşadığı farketmeksizin tüm insanlar, yaşadıkları doğal çevreden ve toplumsal hayattan gelecek tehlikelere karşı önlemler almışlardır. Bu amaçları doğrultusunda faydalanacakları doğal ve toplumsal çevrelerin oluşum, değişim ve işleyişini anlamlandırarak açıklamak için çaba göstermiştir (Solmaz, 2009, s.19-20).

Öznesi psikolojik ve sosyal bir varlık olan insan olması nedeniyle din de bu toplumsal çevrenin oluşum, işleyiş ve değişimlerindeki belirleyicilik rolü ile din sosyolojisinin çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günay (1986), genç bir bilim dalı olarak sosyolojinin alt dalı olan din sosyolojisi için de değişip geliştiği eski bilimlerin felsefeden ayrılıp, deneysel ve sistematik bir bilim dalı olmasının yirminci yüzyılın başlarında olduğunu söylemiştir. Ancak tarihsel düzleme bakıldığında temellerinin antik çağlarda atıldığını, antik Yunan filozoflarının çalışmalarında konuyla ilgili önemli düşüncelerinin olduğu görülmüştür. Sosyal hayatın en eski ve en tipik tezahürlerinden dinin, tarih boyunca hep var olduğu düşünüldüğünde bu olaylar üzerine düşünce ve araştırmaların yapılması en az tabiat olayları araştırmaları kadar, hatta onlardan da eski olmasının muhtemel olduğunu ifade etmektedir (s.63). Toplumsal yapının din ile olan ilişkisi, dini sosyolojik sınırların içine dâhil etmiştir. Dini inançları ile var olan sosyal kişi olarak birey, toplumun tüm karakteristik özelliğini belirler. Toplumdan topluma değişen dini inanç biçimlerinin farklılığı da her toplum için yeni bir sosyolojik analiz gerekliliğini doğurmuştur.

Toplumsal bir olay olarak din (fait social), din sosyolojisi tarafından iki açıdan incelenebilir. İlki; sosyolojik din teorileri çalışmaları açısından Emile Durkheim'ın öncü çalışmaları ve çoğunlukla Amerikan sosyolojisinin bulgularına bağlı olarak yalnızca işlevsellik yönüdür. Diğeri ise dini davranışın, sosyal yaşamın belli alanlarına bağlı çözümleme çalışmaları ile ilgili alanıdır. Bu durumda iki durumun sentezi ile bulguların analiz edilirken alt yapıların karşılıklı olan fonksiyonel bağımlılığı da önemlidir. Sosyolojik olarak ciddi bir çözümleme amaçlayan din sosyolojisi, yalnızca din ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkilerin tespitine odaklanmamalıdır. Zira olgular yorum olmadan anlamsızdır. Sosyolojik araştırmalarda metodolojik sınırların belirlediği toplum birliğinin gösterilmesi gerekir ve bu da ancak dini yapılar ile toplumsal alt alanların (sosyal tabakalaşma, ekonomi, politika, aile, sosyal çatışma ve sosyal değişme gibi) karşılıklı ilişkileri ile mümkündür (Kehrer, 2007, s.71). Felsefe ve teoloji; dinin kökeni, din duygusun kaynağı ve nasıl oluştuğu, inancın doğası, dinin önemi, sınırlılıkları, varlığının kanıtlanması ya da ortadan kaldırılması, alternatif yeni dinler kurulması gibi konularının değerlendirilmesi görevini üstlenmiştir. Sosyoloji ve din sosyolojisinin benimsediği bilimsel metotlar ile bu konuları açıklamak çok zordur (Solmaz, 2009, s.38).

Durkheim'a göre; "tabiatüstü" düşüncesi dini olan her şeyin ayırt edici bir özelliğidir. Bununla anlatılmak istenen ise insanın anlama kapasitesini aşan eşya düzeni yani; anlaşılması zor olan

bilinemeyen, açıklanamayan ve gizemli olan dünyasıdır. O halde din, bilimsel düşüncenin sınırları dışındaki her şeyin bir tür spekülasyonudur denilebilir (Durheim, 2011, s.41).

Din yapısal olarak içerisinde kutsal (sacred) unsurları barındırır. Kutsal (sacred) olanı yani büyük hayranlık, huşu ve hayretlik uyandıran, olağanüstü şeyleri diğerlerinden ayırırız. Bu açıdan da dini inanışın esası; kutsal diye atfedileni, kutsal olmayandan (profandan) ayırmaktır. Din ise kutsalı kabul etmeyle başlayan ve bunun üzerine inşa edilen pratik ve inançları kapsayan toplumsal bir kurum olarak ifade edilir. İnanç meselesi gündeme geldiği zaman kutsal da kişilere ve toplumlara göre değişmektedir. Toplumlarda profan (gündelik hayatın sıradan unsurları) olarak kabul edilen birçok kitap olsa da Müslümanlar Kuran-ı Kerimi, Hristiyanlar Eski ve Yeni Ahit'i, Yahudiler ise Torah'ı (Tevrat, Yahudi İncil'ini veya Eski Ahit'in ilk beş bölümü) kutsal olarak görmektedir (Macionis, 2015, s.488).

Toplumlarda kutsala atfedilen alan da tam olarak bu tabiatüstünün verdiği bilinmeyen ve hayrete düşüren alana yüklenen anlamdan alır gücünü. Zaten paranormal inançlara da bu perspektiften bakmamızın nedeni bu tabiatüstü nitelikleri kendi içinde barındırmasındandır. Durkheim, insanların profanı gündelik hayatta pragmatik açıdan anlamlandırdıklarını, örneğin; arabayı çalıştırmak için anahtar kullanılması gerektiğini, yemek yemek için çatal bıçak kullanılmasını, internete girmek için bilgisayarın kullanılması gerektiğini bilip ona göre davranıldığını ifade eder. Ancak kutsal olanın ise gündelik yaşamın dışında tutularak, ona karşı saygın bir hal alındığını ve ona *mukaddes, yasaklanmış* bir hava katılmaktadır. Mesela, Müslümanların kutsal ve profan ayrımını, dışarıda profan alana temas edilen ayakkabıları ile kutsal olarak görülen camiye girmemelerindeki saygın duruşlarında görebiliriz (Macionis, 2015, s.488). Paranormal inancın sosyolojisi de bu noktada önemlidir. Bir inanç biçimi olarak paranormal inançların da dinî nitelikler yüklenerek ona saygı, kutsallık, şans, uğur gibi olumlular ya da lanetli, şanssız, uğursuz, günah gibi olumsuz manalar yüklendiği görülmektedir. Burada sosyolojik olan, bu inançların toplumsal davranışları etkileyen ve insan ilişkilerini belirleyen toplumsal eylemlerin ya da durumların nedenleri ve sonuçlarının çözümlenmesidir. Bu durum bu inançların sosyolojik bir araştırma konusu olmasını zorunlu kılmıştır.

1.4. Paranormal İnançın Dini Ve Din Dışı Boyutu; İnançın Paranormalleşmesi

İnsanın yapısı gereği onunla birlikte doğan duygu ve düşüncelerinin başında yaratıcı ve din fikri gelmektedir. Tarihin her devrinde yaşamış insan topluluklarının dine vermiş oldukları önem, dinin sonradan ortaya atılan bir yapı değil, insanla doğan bir olgu olduğunun bir göstergesidir (Şentürk ve Yazıcı, 2019, s.24). Bu noktada inanç insan için bir ihtiyaç niteliğindedir diyebiliriz.

Din psikolojisinin, en tartışmalı araştırma alanı belki de *parapsikoloji ve din* konusudur. Tarihte, din ve parapsikoloji birbirinden farklı disiplinler değilken, psikolojinin doğa bilimleri

kapsamındaki sınır araştırmaları bu iki alanı birbirinden ayırmıştır. Son zamanlarda din psikolojisi araştırmalarında, ontolojik konuların varlığı parapsikolojik fenomenler (şifalanma, ölüme yakın tecrübeler, dejavu vb.) ile ilgili bir alana ve yeni kaynaklara olan ihtiyacı artırmıştır (Maraldi,2021,s.1). Paranormal ve dinin tarihsel süreç boyunca iç içe geçmişliği ortak özelliklere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden paranormalin ve dinin ortak yanları ve farklılıklarının bilinmesi gereklidir. Örneğin; dinlerdeki kutsallık algısı, o dine dokunulmazlık özelliğini de kazandırmaktadır. Kutsal olana saygının temelinde onu yüceltmek ondan korkmak veya ona atfedilen sonsuz güç algısı vardır. Paranormal inançlar dini unsurlardan oldukça fazla etkilenmişlerdir. Bu durum çoğu zaman onların dinî niteliklerini alarak, dinî bir kuralmış gibi davranılarak toplumsal yapı içerisinde statü kazanmasına neden olmuştur. İşte bu noktada insanın sahip olduğu inanç, din kaynaklı olsun ya da olmasın paranormalleşiirken toplumun onu benimsemesi ve kabul etmesini kolaylaştıran unsurlar söz konusu olmuştur. Toplumların gelenekleri, tarihsel hafızası, diğer toplumlarla etkileşimi sonucunda kültürlerine uyarladıkları inançları ve inanılan dinle olan benzerlikleri gibi birçok neden sayabiliriz. Aşağıdaki tabloda dinin ve paranormal inançların ortak ve farklı gördüğümüz niteliklerini sıralamaya çalıştık.

Tablo 1. 2. Paranormal İnanç ve Dinin Benzer ve Farklı Yanları

	DİN	PARANORMAL İNANÇ
Olağanüstü/insanüstü niteliklere sahiptir.	✓	✓
Kutsallık algısı vardır.	✓	
Her toplumda vardır.	✓	✓
Evrenseldir.	✓	
Toplumlarda bireyler tarafından üretilir.		✓
Kaynağını İlahi bir güçten ya da yaratıcıdan alır.	✓	
İçinde bulunulan çağa göre nitelikleri değişebilir.		✓
Yaptırım gücünü ilahi kaynaklardan alır. (Tanrı, kutsal kitap, peygamberler, günah, sevap, cennet, cehennem)	✓	
Yaptırım gücünü toplumsal veya bireyselden alır. (Gelenek, kültür, aile, arkadaş)		✓

Paranormal inançların sınırlarının çizilmesi için dinlerin sınırlarının bilinmesi gerekmektedir. Yani neyin paranormal olduğuna ya da hangi dinî niteliklerin paranormal inançların içerisine dâhil edildiğine dini öğretiler, kutsal metinler veya peygamberlerin yaşantıları referans alınarak belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü paranormal inançların sahip olduğu nitelikleri, onun din gibi algılanıp, toplum içinde sosyal yaptırım sağlayan bir güç elde etmiş olmasıyla başka toplumsal sorunların da doğmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, her paranormal inanç kesin din kaynaklıdır diyemsek de çoğu paranormal inancın çıkış noktası ya da beslendiği kaynak olağanüstü niteliklere sahip olması nedeniyle

dindir. Dinde yasaklanan ya da bilinmediği için merak uyandıran çoğu şey insanı bir arayışa itmiştir. Bunun mümkün olabileceği fikrini her dönemde, her toplum kendi penceresinden yorumlarda bulunarak bu inançları nesiller boyunca üzerine ekleyerek ve değiştirerek bazen bir halk inancı olarak bazen başka bir şekilde karşımıza çıkarmaktadır.

1.5. Paranormal İnançların Bilim ve Felsefe İle İlişkisi

Bilim ve paranormal inançlar aslında birbirinin karşısında yer almaktadır. Birbiriyle bu denli çelişen iki kavram olan paranormal inançlar, bilim ile bağdaşmayan özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel yaklaşımlarla, paranormal inançların arasında bir belirsizliğin olduğu aşikârdır. Ancak diğer taraftan da parapsikolojinin bilimsel bir bakış açısıyla paranormal inançları inceleme çabasında olması ve bilimin son keşiflerini ve kuramlarını (uzay çalışmaları, belirsizlik ilkesi, paradigma kavramı, kuantum fiziği) ya da metapsişik eylemleri kullanarak paranormal inanışların sınırlarını genişletme çabasını görmekteyiz (Arslan,2011,s.52).

Eski adı *psişik araştırma* olan parapsikoloji bilimi, bir yüzyılı aşkın süredir var olmasına rağmen felsefi düşünüş üzerinde çok etkin olamamıştır. 1969 yılından beri Amerikan Bilimini Geliştirme Kurumu'nun bir üyesi olan parapsikoloji, birçok filozof ve bilim insanı tarafından hâla bir bilim dalı olarak görülmemektedir (Griffin, 1998, s.9-10). Bunun parapsikolojinin kuşkulu olması, deneyselliğin zor olması, daha sübjektif tecrübelerle dayanması ve genellenmesinin zor olması, toplumun geri kalanı tarafından genel geçer sayılabilecek niteliklerinin tutarlı sonuçlarının olmaması gibi sebepler sayılabilir. Ancak yine son yıllarda değişen modernleşen ve küreselleşen dünyanın da etkisiyle kitleleri etkileme ve yayılma hızı oldukça geniş olan parapsikolojinin bilimselliği adına çalışmalara rastlamaktayız. Zira geçmiş dönemlere bakıldığında bilimin de tarihsel süreç içinde çeşitli sancılı evrelerden geçtiği görülmektedir. Örneğin; Matematik ilminin atası sayılan, Pisagor teoremi ve matematiksel ispat düşüncesini ortaya atan ilk bilim insanı; kâşif, kâhin ve bilim adamı gibi unvanlara sahip olan Pisagor, yaşadığı dönemde bilimsel ve dinsel öğretilerin yer aldığı bir okul kurmuştur. Bilimsel felsefe adına kurulan bu okulun din ve bilim üzerine yaptığı çalışmalardan rahatsızlık duyan halk, okulu ateşe vermiştir. Pisagor ve öğrencileri diri diri yanarak hayatlarını kaybetmişlerdir. Pisagora ve oluşturduğu ekole ait birçok belge de bu yangında yok olmuştur. Bu yüzden Pisagor ile ilgili çok az bilgi günümüze kadar ulaşmıştır (Aygen, internet Kaynağı, 17 Temmuz 2024).¹ Bu örnek gösteriyor ki, bugünün bilim dünyasının en önemli matematik buluşu olarak kabul gören Pisagor teoremi bile tarihsel geçmişine bakıldığında çok zor sosyolojik süreçlerden geçerek günümüze ulaşabilmiştir.

Paranormal özellik taşıyan şeylerin bilimi olan parapsikolojik çalışmalar aslında toplumdaki inançların belli anlam formlarını anlamlandırmanın bir yoludur. Paranormal inanışları

---

¹ <https://sophosakademi.org/gorusleri-yuzunden-yargilanan-oldurulen-bilim-insanlari/> (Erişim Tarihi:17.07.2024)

bilimsel inceleme konusu yapan şey onun çok boyutlu bir olgu olmasıdır. Paranormal inanışlara bakıldığında; içerisinde geleneksel dini inanışlar, son moda bilimsel keşifler, astronomik bilgiler, UFO, kült, halk inanışları, astrolojik anlamda yıldızlar arası yolculuk gibi fantastik kabuller, telepati, dejavu, medyumluk, zamanda yolculuk, telekinezi, geleceği görebilme, duyu dışı algıların karışımı olan çok boyutlu bir olgu olduğunu görmekteyiz (Arslan, 2011, s.51).

Paranormal inanışlar, bilimin konu alanlarıyla da kesişmektedir. Bilgi-bilim sosyolojisinde bilim, ürün olarak bilim ve etkinlik olarak bilim şeklinde incelenmektedir. Paranormal inançlara da bu açıdan bakılabilir. Bilimi kolektif bir inşa alanı ve sosyal bir etkinlik veya devinim olarak gören yaklaşıma göre paranormal fenomenler, şimdiki bilim insanları tarafından algılanan, tanımlanan ve her yeni bilgi ile birikerek inşa edilen bir olgu olarak görülmektedir. Bilim insanları gözlemleri ışığında sonuca varır. Yani paranormalin ne olduğu ya da ne olmadığını açıklarken somut nedenlerden yola çıkmaktadır. Bu açıdan birbiriyle uyuşamayan paranormal fenomenler ve bilimin ortak yanları da vardır. Zira bilim insanlarının inandıklarının da bir iddia olduğu, *mutlak bir hakikat* olmadığı ve bu kanaatlerinin de yanlış olmasının muhtemel olduğu, bir gün yeni bulgu ve çalışmaların aracılığıyla bir şeyin paranormal olduğu şeklindeki hükümleriyle reddedilebilir. Yani buradan yola çıkarak bilimin tamamen doğru, paranormalin de tamamen yanlış olmadığı, her ikisinin de doğru veya yanlış yanlarının olabileceği şeklinde yorumlanabilmektedir. Başka bir tartışma konusu gerçeklik algısı da aynı bilim gibi her geçen gün değişmektedir. Mesela; yüzyıllar önce *dünya yuvarlaktr* diyenler cezalandırılırdı, *dünyayı bir boğanın iki boynuzu* arasında gören ve bunun doğruluğuna inanılan bir düşünce hâkimdi (Arslan, 2011, s.57).

Paranormal inançlar da Durheim'in dini değerlendirirken ifade ettiği kutsal ve kutsal olmayan ayrımı gibi dini ve dini olmayan şeklinde değerlendirilebilir. Arslan (2011) çalışmasında; "*dini paranormal inançları*: melekler, cennet, cehennem, şeytan, cin, Allah'a iman, ruhun ölmezliği, evliyanın kerameti, mübarek insanlar, kem gözün nazarı, hızır gibi öğeleri kapsarken, *dini olmayan paranormal inançlar*: büyü, geleceği bilme, psişik, ruhçuluk, olağandışı yaşam formları, batıl inanç" gibi ayrımlar yapmıştır (s.69-70). Paranormal inançların tanımlanması ve sınıflandırılması, paranormalin bilimsel olarak ölçülebilirliğini amaçlayan çalışmalara yol göstermesi açısından önemlidir. Felsefe var olan her şeyin anlamını, kaynağı ve nedenlerini sorgular, bilim ise deney ve gözlemlerle sistematik olarak yaptığı tüm araştırmalarda kanıtlara, sayılara, ispatlanabilirliğe odaklanır.

Eski bir doğu hikâyesinde, birkaç tane görme engelli adamın bir filin farklı taraflarını tutmaları istenir. Her biri file dokundukları yerin filin, tamamı olduğunu belirtirler. Kulağını tutan, filin büyük bir yelpaze olduğunu; hortumunu tutan ağaç ya da iri bir yılan olduğunu iddia eder. Bilim adamlarının, mistik ve şairlerin, din adamlarının ve filozofların bu realite filinde olduğu gibi algıladıkları söylenebilir. Bilim insanları, matematiksel ve kartezyen mantıkla bakarak sadece ayakları incelese dahi, filin tamamını sayısal terimlerin temsil edeceğine inanır. Dinsel

öğretmenler, filin vicdan, ahlak ve içsel fikirleri ile ilgili olan parçasına odaklanırlar. Şair ve mistikler ise bu durumun kelimelerin ötesinde olduğu fikrini benimseyerek fil ile ilgili tecrübelerini ifade etmeye çalışırlar (Griffin, 1998, s.183).

Aslında her çiçek kokusu, dokusu, yapısı yaprakları ile birbirinde farklıdır. Dolayısıyla her biri etrafa kendi kokusunu verir. Bu yüzden dinin de, bilimin de, felsefenin de toplumsal olaylara kendi kuralları dâhilinde kendi perspektiflerinden bakmaları olağandır. Genel manada toplumları, evreni, insanlığı, tarihselliği, kültürel olan her olay ve olguyu anlamlandırmak için en küçük parçaya da inmek gerekir. Aksi durumda, çok çeşitli ve kompleks durumların açıklanabilirliği üzerine odaklanılırken; bir taraftan da asıl ulaşılmak istenen hedefin göz ardı edilmesine neden olabilir.

"Neredeyse bir iman haline gelmiş olan bilimsel inanç; matematik, mantık ve kelimelerin, Descartes'in '*Düşünüyorum; öyleyse varım*' cümlesine kadar izlenebilen realitenin tamamını tarif edebileceğidir. Ancak sadece düşünen varlıklar değil; en azından duygular ve algı izlenimleri gibi realite ile bağlantı kurma yollarına da sahibiz. Descartes'in vecizesini; '*düşünüyorum, hissediyorum, algılıyorum; öyleyse varım*'a genişletilmelidir" (Griffin, 1998, s185).

Bu noktada olay ve olgulara geniş bir skaladan bakmak dinden, felsefeden, parapsikolojiden beslenmek, yelpaze genişlese de birbirleriyle etkileşim içinde olan parçalar tamamlandığında tam anlamıyla geçerli bir sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Zira sosyolojik her olgu, birbiyle ilişkilidir. Toplumsal gerçeklik de bu ilişkiler neticesinde oluşmaktadır. Paranormal inançlar da birbirinden farklı alanların her birinde, kendisine yer bularak çok yönlü nitelikleri yüklenmiştir. İnanç kavramına genellikle dini perspektiften bakılsa da her şey, bir şeye inanmakla başlamaktadır. Bu yüzden bilime biraz da bu perspektiften bakılmalıydı. Tarihsel düzlemde bir dönem gerçek kabul edilen, doğruluğunun kesin olduğuna inanılan şey, başka bir şey ile yanlışlanabilirdi. Bu sebepten bilimsel bilgiler de bir dönem kabul görüp başka bir dönem yanlış kabul edilebilirdi. Örneğin, tıp biliminde çok eski çağlardan beri sürekli gelişim ve değişimler yaşanmaktadır. Dün adı konulamayan, açıklanamayan ve insan tarafından çok farklı yorumlanan hastalıkların, bugün bir iğne ile tedavisi mümkündür. İşte böylesi bir tabloda paranormal inançların geçmişte toplumsal yapı içindeki yansıması örneklendirmek adına aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir.

Orta Çağ Avrupa'sında doğal bitki kökleri, çeşitli karışımlar kullanılarak, çoğunluğu kadın olan şifacılar, insanları tedavi ettiklerinden dolayı toplum içerisinde hoşgörülü bir muamele görmektedir. Bugün bizim toplumumuzda da benzeri olan *el vermek, el almak* gibi o dönemde de bu yetenek anneden çocuğa, çocuktan sonraki nesile devredilmektedir. Ancak toplumsal bir sorun olarak Avrupalıların kara *ölüm* dedikleri veba salgını başlamasıyla, zaten fakir olan halk birde hastalıkla mücadele etmeye başlamıştır. Fakir halkın istek ve ihtiyaçlarına, Kilise'nin ve yönetenlerin tepkisi sert olmuştur. Roma Katolik Kilisesine ve yönetime karşı gelenler *cadılık* ile suçlanmıştır. Bunun sonucunda Protestan ülkeler ve Amerika kıtası gibi yerlere de yayılan bir *cadı avı* hareketi başlamıştır. Din adamları ve rahipler cadıların suç listeleri

hazırlamışlardır. Cadıların ruhlarını şeytana satmak maksadıyla doğüstü güçler kazandıkları, şeytanın verdiği emirleri yaptıkları, bebekleri canlı canlı yedikleri, şeytanî törenlere süpürgeleriyle uçarak iştirak ettikleri yönünde suçlamalar yer almıştır (Sevinçgöl, 2016, s.17-19).

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, tıp bilimi yerine kullanılan şifacılık, bilimin zaman içinde geçirdiği gelişim sürecinden bir kesiti göstermektedir. Kilisenin yönetimde etkinliği, dinin toplumsal yaşamın belirleyiciliğini göstermektedir. Veba salgını, her hangi bir kriz durumunda yetersiz kalan kilise veya şifacıların halk tarafından sorgulamasına neden olmuştur. Büyücü, cadı gibi terimler bugün de modern kapitalist tüketim sisteminde farklı formlarda da olsa karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Bu formlar tarihsel geçmişi sayesinde kültürel değer olarak görülmesi sürekliliğini koruduğunu göstermektedir. Bir çok ülkede kültürel bir anlam yüklenen ve bir ritüel olarak her yıl kutlanan cadılar bayramı toplumsal bir değerdir. Cadı konseptli partiler yapan gençler, bu durumu bir eğlence aracına dönüştürmüştür. Ya da popüler kültürün içinde filmlerde, sinemalarda bu temanın çokça işlendiği görülmektedir.

Sonuç itibarıyla; paranormal inançlar da belli bir dönemin kabul gören bilimsel bir anlayışı olabilir. Felsefi bir terim olan ve Bilimsel *Devrimlerin Yapısı* eserinde Thomas Kuhn tarafından ortaya atılan *paradigma*, belli bir dönem içerisinde bilimsel olarak doğru kabul edilen görüşleri ifade etmek için kullanılır. Bu kez işin içerisinde bilimsellik kanıtlanabilir, ispatlanabilir bir görüş karşımıza çıkmaktadır. Burada önemli olan toplumsal bakış açısıdır. Örneğin; Kilisenin hâkim olduğu Orta Çağ Avrupa'sında bilimsel bir doğru olarak kabul edilen bir görüş aksi söylendiğinde tepki görmüş, toplum ve kilise tarafından cezalandırılmıştır. Toplumlar sahip oldukları inancı normal olarak görüp benimserler. Çizdikleri sınır ve düzenin bozulmasını istemezler. Bunun aksini iddia edene de karşı bir savunma geliştirirler. Bir anda ortaya atılan bir düşünce dikkat çeker ve insanlar tarafından hemen kabul görmeyebilir. Değişim yavaş yavaş ve hissettirmeden olursa tepki çekmez. İşte bu tarz düşünceler doğru dahi olsa safсата, deli saçması kabul edilen görüşlerin sahiplerine de büyücü, deli, medyum, sihirbaz, cadı vb. etiketleri yapıştırılır. Söylenenleri destekleyen örneklendirme aşağıda verilmiştir.

“Teleskopu ile gökyüzünü inceleyen Galileo Galilei, bilim çevrelerini şaşkınlığa uğratan keşifleri nedeniyle kilise tarafından ölüm cezası ile yargılandı. Herkesin bildiğinin aksine Galileo Galilei'nin yaşadığı dönemde insanlar dünyanın yuvarlak olduğunu zaten biliyordu. İnsanların bilmediği ve Galileo'nun yargılanmasına neden olan şey ise Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü ispatlamaya çalışmasıydı. Çünkü o dönemde kilisenin her şey insanlar için yaratılmış tezi güneşin, gezegenlerin ve yıldızların dünyanın etrafında döndüğünü savunuyordu. Bu tezin yanlış olduğu aslında ilk defa Nicolaus Copernicus tarafından fark edilmişti. Ancak Copernicus, Engizisyon mahkemesinin kendisine neler yapacağını bildiği için bu gerçeği bir süre saklamış ve ölümüne yakın bir kitap yazarak bulgularını anlatmıştı. O zamanlar bu kitap çok ilgi çekmediği için Copernicus mahkemeye çıkmadan ölmüştü. Copernicus'un fikirlerini savunan

diğer bir İtalyan filozof Giordano Bruno, Engizisyon tarafından yargılanmış ve diri diri yakılarak idam edilmişti.”²

Herhangi bir konuya karşı geliştirilen ve doğru olarak kabul edilen bir bakış açısı olarak paranormal inançların da paradigmatic yanının olduğunu söylemek mümkündür. Paranormal inançların oluşması, toplum içinde şekillenmesi ve kültürel olarak aktarılabilmesinde en az felsefe ve din kadar etkili olan bilim ve bilimsel gelişmelerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü bir dönem bilimsel doğruluğundan şüphe edilmeyen bir şeyin, aniden başka bir konuma geçerek paranormal inanç olarak nitelendirilmesi mümkündür. Bu şeyin kendisinden ve gerçekliğinden şüphe edilir hale gelebilmesi demek; toplumlara yön verebilen bir gücün şekil değiştirmesinden başka bir şey değildir.

---

² <https://www.yenisafak.com/tarih/avrupaya-ragmen-dunya-donuyor-3396897> (Erişim Tarihi: 27.12.2023)

2.BÖLÜM:

SOSYOLOJİK KURAMLAR ÇERÇEVESİNDE PARANORMAL İNANÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Paranormal inançlar, kültürel bir sosyalizasyon içerisinde insanların açıklayamadığı ve olağanüstü olana duyduğu merak sayesinde sürekliliğini korumaktadır. İnançların hem psikolojik hem de sosyolojik tarafları toplumsal yapının şekillenmesinde önemli roller üstlenmektedir. Bu açıdan din, sosyolojik anlamda toplumsal konsensüsün sağlanabilmesinin en önemli ve etkili araçlarından biridir. Sosyal bir kişi olarak bireyin dini, kültürel, tarihsel çizgideki geleneksel ya da modern olan yapıp etmelerini belirleyen her şeyin, toplumu anlamlandırmak adına sosyolojik kuramlar perspektifinden incelemek araştırmanın amacına ulaşması hususunda faydalı olacaktır.

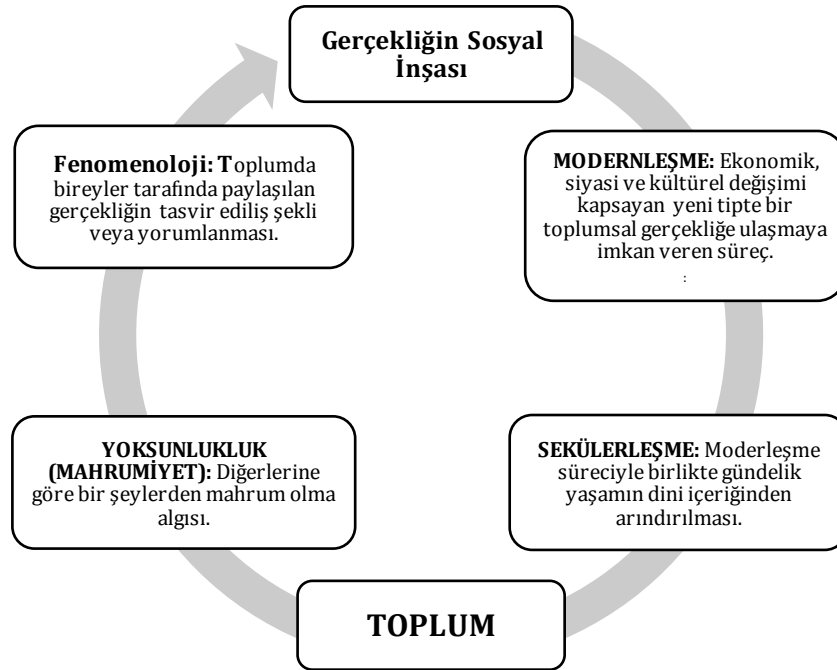
Paranormal inançların sosyolojik, teolojik ve psikolojik özellikleri, onun sınırlarının belirlenmesini zorlaştırsada tüm bunların toplumun temelini oluşturan din veya kültür gibi yapılardan beslenmesi onu en az bu kurumlar kadar önemli bir noktaya taşımaktadır. Toplumlara etkileyen, birey eylemlerine yön veren tutumu, paranormal inançların da araştırılması gereken önemli bir alan haline gelmesini sağlamaktadır. Biz bu çalışmamızda genelde sosyoloji, özelde ise din sosyolojisi çerçevesinde paranormal inançların sosyolojik kuramlar ışığında toplumdaki varlığını ve gücünün boyutları saptamaya ve analiz edip anlamlandırmaya çalışacağız. Paranormal inançların bilimsel araştırmalara dâhil olmasıyla, biz araştırmacılar çalışmalarımızla doğru ve gerçekçi sonuçlara varabilmek için sosyoloji bilimin kuramlarından yardım almaya çalışsak da paranormalin çeşitliliği ve değişkenliği nedeniyle bu çalışmaların aynı düzeyde ve sürekli devam eden bir araştırma döngüsü içerisinde kendimizi bulacağız.

Paranormal inançlar, din kaynaklı olup, dinden aldığı güç ile toplumda devamlılık gösterdiği gibi, dini bir kavram veya olaydan ortaya çıksa da dinden bağımsız kendi başına yeni bir inanç biçimi ve yeni bir form olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Bir anlamda paranormal inançlar, dinin sahip olduğu paranormal özellikleri taşımaları nedeniyle, insanların hayatı anlamlandırma yöntemlerinden biridir. Bu bazen eski ve yeni inancın sentezlenmesi sonucunda olur, bazen de dinlerdeki algı dışı, bilinmeyen ancak varlığını hisler aracılığıyla ya da bireysel de olsa tecrübe edilen anlatıları dayanak alınıp, yaşamlara yön veren bir idea, düşünce, inanç şekli de olabilir. Örneğin; halk inançları, tarihsel ve kültürelidir. Dogmatiktir demek yanlış olmaz zira sorgulanmaz ve direkt kabul görür.

Sosyal kişi olarak birey, toplumsallaşmanın ilk başladığı yer olan aile kurumu içerisinde duyar, görür, farkına bile varmadan eyleme döker. Örneğin; toplumsal bir insan olarak birçoğumuz başımıza gelmesinden korktuğumuz kötü bir durumun yaşanılabilirliğini engellemek adına; kulağımızı tutup, ağzımızla öpücük benzeri bir ses çıkarıp, tahtaya vurarak *şeytan kulağına*

kurşun deriz. Bu çoğu zaman rutinleşir ve öyle hayatın içindedir ki bunu yaparken düşünmeden, sorgulamadan, farkına dahi varılmadan ya da doğru olup olmaması önemsemeden bir anda eyleme dönüşüverdiğini görürüz. Bu halk inançlarının kökenleri tabii ki başka bir çalışma konusu olabilecek kadar çeşitlilik içerse de toplumlar bu inançları benimsemiş, bilgi alışverişi sonucunda birbirlerini etkileyerek de benzer inançlar farklı şekillerde de olsa var olmuştur. Tahtaya vurma halk inancı, M.Ö. 2000'li yıllarda birbirinden bağımsız iki kültür olan önce Kuzey Amerika'da daha sonra da Ege bölgesinde yaşamış Helen uygarlığında görülmüştür. Sağlamlığı ve yüksekliği ile bilinen meşe ağacına çok sık yıldırım düştüğü gözlenmiştir. Bu yüzden bu ağacın özel güçlere sahip olduğuna inanılmıştır. Bu özel güçlere maruz kalmamak için tahtaya vurma davranışı ile bir savunma geliştirilmiştir (Yaman, 2019, s.56).

Bu bir nevi senaryosu aynı filmin, farklı ülkelerde farklı bakış açısında, kendi kültürüne göre yorumlayarak, ancak senaryoya sadık kalınıp yeniden çekilmesi gibi bir şeydir. Halk inançları gibi birçok farklı inanç biçimleri, kültürel farklılıklara rağmen özünde benzer nedenlere dayanabilir. Uğursuzluğun ya da uğurun atfedildiği nesnelere, sayılara, günler veya olaylar her toplum içinde o kadar sağlam bir yer edinmişlerdir ki çoğu zaman bunları dinlerden ayırmak bile güç duruma gelmiştir. Sosyolojik kuramlar bize paranormal inançların sosyal yapı içerisindeki bu sağlam yerini nasıl edindiğini, gücünü nereden alıp muhafaza ettiğini, dünden bugüne, bugünden de yarına bu var oluşunun akıbetini yorumlayabilmek adına yardımcı olacaktır. İncelenecek ilk sosyolojik kuram P.Berger ve T.Luckmann'ın Gerçekliliğin *Sosyal İnşası* teorisi'dir. Aşağıdaki şema, çalışmamızda incelediğimiz kuramların ile yeni bir gerçekliğin oluşum sürecininin yorumlanmasının bir özeti olarak verilmiştir.

Şekil 2. 1. Toplumda yeni bir gerçekliğin oluşum sürecininin kuramsal yorumu

2.1. Gerçekliğin Sosyal İnşası Teorisi

Paranormal inançları bu kuram çerçevesinde incelenme sebebimiz; bu inanışların öznel içerik ve işleyiş farklılıklarına rağmen, tüm dünyada nesnel olarak sağlam bir gerçeklik örgüsü içinde olmasıdır. Paranormal inançları açıklama ihtiyacı, onun toplumlarda kitlelere yön veren güçlü popüleritesini nasıl elde ettiğini anlamlandırma çabasından başka bir şey değildir. Berger ve Luckmann'a ait olan bu sosyolojik kuramda gerçeklik algısı, bilgi sosyolojisinin bir problemi olarak görülmüştür. Biz ise din sosyolojisi içerisindeki paranormal inanç ile iç içe olan bilginin sosyolojisi çerçevesinde analiz etmeye çalışacağız. Berger ve Luckmann (2008) sosyal olarak inşa edilen gerçekliğin bilgi sosyolojisi tarafından inşa sürecinin analiz zorunluluğundan söz eder. Tezdeki iki önemli anahtar kelime olan *gerçeklik* ve *bilgi* sadece gündelik yaşamda değil geçmişte de uzun bir felsefi sorgulamadan geçmiş terimlerdir. *Gerçekliği* akli iradeden bağımsız fenomenlere ait bir özellik, *bilgiyi* ise bu fenomenlerin gerçekliklerinin spesifik özelliklerinin kesinliği olarak ifade etmişlerdir (s.3).

Bu çalışmada asıl olan; gerçeklik denilen şeyin, bilimsel bilgidен destek alan, insan dışındaki genel var oluşun özelliklerini taşıyan, kesinlik içeren yapısının yanı sıra, paranormal niteliklerin de konuya dâhil edilerek doğruluğu, yanlışlığı, gerçekliliği veya gerçek dışılığının sorgulanmasından çok, toplumlarda gerçek ya da gerçek kabul edilen fenomenler olarak; toplumların karakterlerini şekillendirip, eylemlerini etkileyen gücünü araştırmaların merkezine çekme niyetidir. Aslına bakılırsa paranormal inançların bilgi sosyolojisi kapsamında açıklanarak onu bilimsel sınırlarda ifade edebilmek çok zordur. Ancak Berger ve Luckmann(2008) bilgi sosyolojisi çerçevesinde, bilginin nihai geçerliliğine ya da geçersizliğine bakılmaksızın, toplumlarda *bilgi* olarak kabul edilen ne varsa incelenmesi gerektiğini ve bütün insani bilginin sosyal durumlar içinde geliştirilip, aktarılmasını anlamaya çalışmanın gerekliliğini savunmuşlardır (s.6).

İspatlanamayan, ölçülmesi ve sınırlandırma problemi olan, deney imkânı olmayan paranormal inançların, normalüstü olması, tecrübe edilebilirliğinin biricikliğinin içinde var olan açıklanamayan nitelikleriyle toplumlarda kabul gören gerçekliğini görmezden gelemeyiz. Örneğin; Ufoloji, yıllardır uzaylıları, UFO'ları gördüğünü söyleyen insanlar haberlerde, gazete ve dergilerde yerini alıyor. İnsanlarda merak uyandırıp sosyal bir etki-tepkiye neden olan bu konuyla ilgili araştırmalarda UFO'ların gerçekten var olup olmadığı sorgulanırken, edinilen her bilgi insan yaşamını veya eylemlerini belirlemeye devam ediyor. Bir başka örnek ise her gün internet ve gazete sayfalarında, TV'de, dergilerde, haber veya eğlence niteliğinde yerini almakta olan astroloji ve falcılık olabilir. Burçlarını okumadan güne başlamayan insanlar, falcısı söylediği için evden çıkmayan, işlerini erteleyen, evlenen ya da boşanan, uçağa binmeyen, aldığı otobüs biletini iptal eden, yatırım yapan ya da yapmayan iş, aşk, kariyer, aile, sağlık ve para durumunu burçlara göre organize eden insanlar bulunmaktadır. Gündelik yaşamın bu denli içinde olup benimsenen bu inanç biçimleri, bireysel kalmayıp çoğu zaman dolaylı ya da doğrudan kitleleri de etkileyebilmektedir. Bu inançların gerçekliliği toplumdan

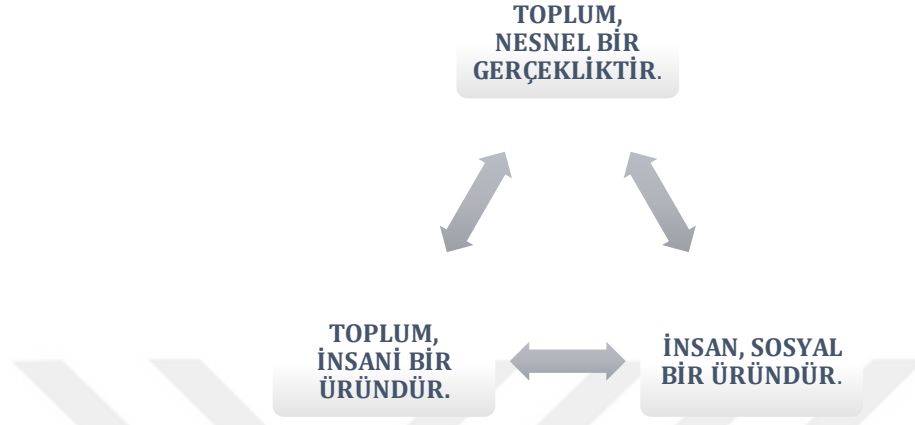
topluma, kişiden kişiye değişse de vardır ve orada toplumun merkezi konumundadır. Gerçekliğin sosyal inşası demek insanların birbirleriyle kurdukları etkileşim veya iletişim yoluyla şekillendirdikleri sosyal bir süreci ifade eden Sembolik etkileşim yaklaşımına dayanmaktadır. Sosyal etkileşim, kompleks bir anlaşmadır. Toplumsal yaşamın gerektirdiği günlük hayatta yaşanan birçok durumda bu anlaşma vardır. Ancak insanların olaylara bakışı, kendi geçmişleri, ilgileri, istekleri ve amaçlarına göre değişiklik göstermesi olağandır (Macionis, 2015, s.142). Zira insanlar gündelik yaşamları içindeki tecrübelerini boşuna inşa etmezler. Nasıl davranacağımız ve çevremizde neler gördüğümüz, bizim kendi ilgi alanımıza göre de değişmektedir. Örneğin, âşıklar yıldızlı bir yaz akşamında gökyüzüne bakınca romantik bir anlam yüklerken, gök bilimciler ise aynı gökyüzünde helyumda eriyen hidrojen atomlarının oluşumu şeklinde anlamlandırabilirler. Ne gördüğümüzü belirleyen sosyal deneyimlerdir (Macionis, 2015, s.145).

Gerçekliğin inşası, küresel perspektiften bakıldığında çok fazla çeşitlilik içermektedir. Örneğin, Suudi Arabistan'da kadınların araba kullanması yasakken, ABD'de böyle bir şey mümkün değildir. Londra'da otobüs bekleyen insanlar düzenli bir şekilde sıra olurken, New York'daki insanlarda bu davranış çok azdır. Ya da kelime olarak bir durumun ifadesinde de farklılıklar olabilir. Normalde, *kısa mesafe* demek birkaç dakika ya da birkaç blok ötede anlamındayken; Peru Ant Dağları'nda bu ifadenin anlamı *birkaç mil* şeklinde ifade edilmektedir (Macionis, 2015, s.145).

Dünyada bu kadar çeşitli paranormal inanç olgularının görülmesi de bu yüzdendir. Aslında genel bir paranormal inanç algısı özelde uygulama ve anlamlandırmada şekil değişikliklerine giderken toplumsal kurumlardan destek alır, tipleştirmeler oluşturur ve o şeyin içselleştirilme sürecine dâhil olurken Berger ve Luckmann bu kurumsallaşma basamaklarından biri olarak *mutatlaşma* (alışkanlık haline getirme, habitus) ifadesini kullanırlar. Habitus kavramı Pierre Bourdieu (1930-2002) tarafından ortaya atılmıştır. Toplumsal roller de bu mutatlaşma ile belirlenir.

Kültürel olarak edindiğimiz, nesnel bir gerçeklik olarak halk inançlarından biri; mesela nazar boncuğu takmayı, ailemizden ve toplumdaki sosyalizasyon süreci içerisinde öğreniriz. Anneler bebeklerine nazar değmesin diye yakalarına nazar boncuğu takmaktadır. Hatta modern dönem ve kapitalist tüketim sistemi de işe dâhil olunca nazar boncuklu kolyeler, bileklikler, ev eşyaları insana dair her alana dâhil olan bir sembolik inancı temsil eder olmuştur. Din kaynaklı ya da din dışı olup olmaması, doğru ya da yanlışlığı tartışma konusu edilmez. Kendi isteğimiz ile kabul ederek içselleştirdiğimiz bu gerçeklik, artık sosyal yaşam içindeki davranışlarımıza yön vermeye başlayacaktır. Halk inançları ile yetişen kişi de ilerde kendi çocuğuna bu davranış şekliyle davranacaktır. Bebek doğunca tuzla ovalamak ve 40 uçurması gibi gelenekleşen uygulamalardaki nesnelere yüklenen anlamlar, hamileliğe, doğuma dair birçok halk inançları insanların yaşam biçimi olarak alışkanlık haline gelmiş ve süregelen bir davranış şekli olmuştur. Ve birey de sonraki nesil olan çocuklarına öğretmek için aktaracaktır. Nesnel gerçekliğin

birey tarafında dışsallaştırılması da böylece gerçekleşmiş olur. Aşağıda oluşturduğumuz şekilde, Berger ve Luckmann'ın çalışmalarında belirttikleri Sosyal Gerçekliğin Üç Diyalektik Momenti olan içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme kavramlarının bir dönüşümünü tasvir için verilmiştir.

Şekil 2. 2. Berger ve Luckmann'ın Sosyal Gerçekliğin Üç Diyalektik Momenti (Berger ve Luckmann, 2008)

Berger ve Luckmann'ın çalışmalarında sosyal inşa sürecini ifade ettiği; içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme diyalektikleri toplumsal gerçekliğin kendi içindeki bir döngüsünü göstermektedir. Berger ve Luckmann (2008) toplumun nesnel/objektif gerçekliğini yani nesnelleştirmeyi, *meşrulaştırma ve kurumlaşma* adında iki terim ile açıklamışlardır. Kurumsal olan, bireyin doğumundan önce olan, kişilerin kişisel anılarından etkilenmeyen bir tarihle oradadır ve birey ölse dahi o, orada kalacaktır. Tarihsel anlamda bireylerin yaşam öyküsü, toplumun nesnel gerçekliğinin yalnızca bir bölümüne uğrar ve giderler. Kurumlar ise oradadır, birey istesin ya da istemesin bireyden bağımsız dışsal olarak vardır ve varlığını devam ettireceklerdir. Kurumlar sosyal yaşamın bir kontrol mekanizması olarak var oldukları için bireyler üzerinde zorlayıcı bir güce sahiptir. Dış gerçeklik olarak var oldukları için bireyler onu içebakışla değil, dışarı çıkararak öğrenmektedir (s.91).

Shutz'un Fenomenoloji teorisinin de temelleri Berger ve Luckmann'ın üç diyalektik momentinin sentezini oluşturur. Sosyolojinin alt birimi olan bilgi sosyolojisi, bir toplumda bilgi olarak kabul gören her şeyle, yani toplumun sosyal bilgi stoklarıyla ilgilenmek mecburiyetindedir. Toplumun sahip olduğu ortak duyu bilgisiyle, öznel anlamların nesnel olgular haline gelmesini sağlayan şey Shutz'un ifadesiyle bu *ortak duyu algısına ait tipleştirmelerdir*. Gündelik yaşama dair bu tipleştirmeler, *nasılsalar öylece, olduğu gibi kabul edilerek*, atadan toruna aktarılmaktadır (Balkız ve Öğütle, 2012, s.35).

Paranormal inançların da tarihsel çizgi boyunca toplumsal yaşamda nesnel bir gerçekliği vardır. Birey içinde doğduğu toplumun, gerçekleriyle zaten bir kimlik kazanır. Onun bir katkı

sunmasına gerek yoktur. Yalnızca sürece dâhil olur. Toplumdaki her şeyi bu perspektiften yorumlayabiliriz. Örneğin, yeni doğan bir çocuk, anne babasının dini üzerine doğar, henüz sürece katkısı yoktur, o din ondan önce vardır, o ölünce de var olmaya devam edecektir. Paranormal fenomenler de ister kültürel ya da geleneksel ister de dini ya da din dışı olsunlar daha önceki tarihsel süreçte oluşmuş nesnel gerçeklikle topluma yeni gelen birey üzerinde yaptırım uygulayabilecek güçtedirler.

Berger ve Luckmann'ın, kurumların oluşumunu iki bireyin etkileşimi sonucunda doğan tipleştirmeler olarak ifade etmektedir. Karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan tipleştirmeler bir sonraki nesile aktarılarak *kurum* olurlar. Çünkü bunlar bir sonraki kuşağın kendisinin yaratmadığı, onlardan önce zaten var olan dışsal bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Sonrasında ise bu kurumların, yeni neslin kendi isteğiyle *meşrulaştırılması* ve bu kuşak tarafından *sosyalizasyon* vasıtasıyla içselleştirilmesi gerekmektedir. Özetle; bireylerin etkileşimi sonucunda oluşan *işte yeniden yapıyoruzlar*, yeni nesilde; *bunlar böyle yapılmalıdır* şekline dönüşmektedir (Balkız ve Öğüt, 2012, s.38-39).

Bu dönüşüm aslında paradoksal bir hal almıştır. Her şekilde birbirleri ile devir daim eden bir dönüşüm vardır. Yumurta mı tavuktan çıktı yoksa tavuk mu yumurtadan çıktı paradoksu gibi toplum mu bireyi üretti, yoksa birey mi toplumu üretti? Toplum, bireyi ürettiyse, toplumun kendisini kim üretti? Ya da tam tersi birey toplumu ürettiyse, bireyin kendi gerçekliği nasıl oluştu? Sorularına verilebilecek cevap toplumsal yaşam gerçekliğinin sürekli devam eden dönüşümsel sürecinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nesnelleşmiş sosyal dünyanın mantıksal bir zemine yüklenmesi ve meşrulaştırmaları dil aracılığıyla gerçekleştirilir. Kurumsal düzenin sahip olduğu mantık, ulaşılabilir bilgi stokunun bir parçası olur ve nasılsa o şekilde kabul görür (Berger ve Luckmann, 2008, s.96).

Dilsel kodlar toplumun devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Paranormal inançların meşruluğu da dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dil, her toplumsal anlam formunun diğer kuşaklara aktarımın sağlayan en temel araçtır. Dolayısıyla sosyalizasyon sürecindeki dilin etkisi tartışılmaz. Sosyalizasyon; öznel/subjektif gerçeklik olarak toplumda içselleştirmeyi sağlayan otonetik bir süreçtir. Birey içselleştirerek bir toplumun üyesi olur. Sosyalizasyon da insanın toplumsal yaşamdaki anlam dünyasına kapsamlı ve tutarlı olarak girme sürecidir. Bireyin ilk sosyalizasyon süreci olan asli sosyalizasyon, bireyin çocukluk döneminde yaşadığı dönemde anlamlı ötekilerden(başta ebeveynler ve aile) rol ve tutumları öğrenip benimseyerek bir kimlik kazanmaya başlar. Tali sosyalizasyon ise; zaten sosyalleşen bireyi içinde yaşadığı toplumun başka nesnel dünyalarına dâhil edilmesini genişletilmiş ötekiyle sağlamaktadır (Balkız ve Öğüt, 2012, s.39).

Sonuç olarak; paranormal inançların toplumsal bir gerçeklik oluşturduğu ve sosyal bir olgu olarak Berger ve Luckmann'ın ifade ettiği gerçeklik döngüsünden geçtiğini söyleyebiliriz. Toplum içinde nesnelleşerek inşa edilen gerçekliğin önce içselleştirilmesi ile kendi yaşantısına aktarma, daha sonra dışsallaştırma ile gelecek nesillere aktarıldığı şeklinde yorumlayabiliriz.

2.2. Modernleşme Teorisi

Toplumsal yapı içinde sosyo-kültürel dönüşüm süreçlerinden biri olan modernite; Latince *hemen şimdi* manasında olan *modo*'dan türetilmiştir. *Modernu* kelimesine dayanan ve batı aydınlanma düşüncesinin ürünü olan rasyonelleşme, bireysel özerklikle kurumsal farklılaşmayı şekillendiren yani geleneksel olandan ayrılmayı savunan bir düşünce şeklidir (Şahin, 2020, s.128).

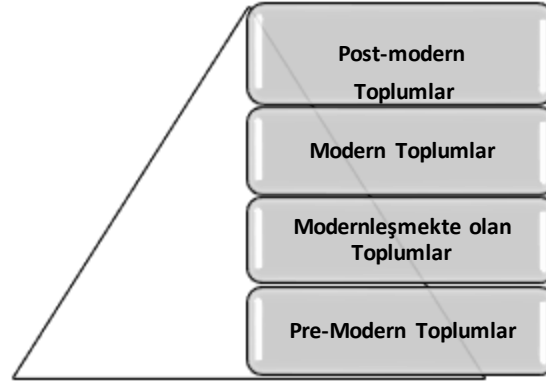
En geniş anlamıyla modernlik değişim ve dönüşümü ifade etmektedir. Modernleşme sürecindeki toplumlar tüm yönleriyle değişmeye başlamaktadır. Bu modernlik, rastgele, salt bir değişim veya olaylar zinciri değildir. Teknolojik, akılcı, bilimsel ve idari etkinlikleri içeren ürünlerdir. Bu sebeple modernlikte sosyal yaşamın farklı alanları olan aile, din, siyaset, ekonomi ve sanat gibi çeşitli alanlardaki farklılaşmalar yer almaktadır (Perşembe, 2003, s.161). Topluma bakıldığında yukarıda sayılan alanlarda bulunan paranormal inançlarda moderleşme ile yaşanan değişime dâhildir. Modernleşmenin aşamaları, rasyonelleşme, bireyselleşme, gelişme, ilerleme ve batılılaşma gibi kavramlar ile ifade edilmektedir (Çapcıoğlu, 2006, s.145). Modernlikte, gündelik hayatta sahip olunan değerler değiştirilerek, yerine yenilikçi anlayışla yeni bir dünya yaratma amacı güdülmektedir (Perşembe, 2003, s.162).

Toplumsal modernleşmede tarihsel ve sosyal bir süreç yaşanmıştır. Ortaya çıkış amacı ile toplumdaki görüntüsü arasındaki farklar da dünyanın her yerinde farklılık göstermiştir. Paranormal inançları modernleşme kuramı altında değerlendirme sebebimiz, toplumsal yapının değişirken ürettiği ve değiştirdiği yeni formlardan birinin de paranormal inançlar olmasıdır. Modernleşmenin beraberinde getirdiği ya da ortam sunduğu sekülerleşme de modern toplumlardaki din algısını değiştirmiştir. Paranormal inançların bazen din ile karıştırıldığı bazen de bireysel bazda dahi olsa bir dinin yerine konulan nitelikleriyle böylesi bir ortamda kendisine yer edinmesi zor olmamıştır. Çünkü modernleşme dinin tekeli tutumunu ve tarihsel gücünü ortadan kaldırarak, din ile içi içe olan geleneksel toplumların muhafazakarlık algısını değiştirmiş, insanı kutsallıktan uzaklaştırarak seküler düşünce anlayışını başlatmıştır. Modernleşmenin en önemli yansımaları olarak sekülerleşme, çoğulculuk ve bireyselleşme ile kurumsal ve geleneksel olan dinin yerini öznel bir dini inanç anlayışı almıştır. Modern dünyanın bu karmaşık anlam krizleri ve belirsizlikleri dine karşı yeni yönelişleri de beraberinde getirmiştir. Yeni dini hareketler ve new age akımı bunlara örnektir. Yeni dini hareketler modern çağa olan uyum ve uyumsuzluğun tepkisel örnekleri olarak kendine bir gerçeklik oluşturmuştur. Bu hareketler yalnızca dini inanç olarak değil bilimsel düşünce, tıbbi tedavi, ruh, zihin, tüketim gibi alanları da içerisinde taşımaktadır. Modernleşme kültürleri ve inançları dönüştürmüştür (Kaygusuz vd., 2020, s.4467).

Modern ortamlar ve tecrübeler, dinsel, ulusal, sınıfsal, coğrafi, etnik ve ideolojik tüm sınırların üstünde insanlığın ortak paydada bulunduğu bir ortam sunmaktadır. Bu durum bir taraftan modern olmak adına güç, coşku, heyecan, gelişim, kendimizi ve dünyayı değiştirip dönüştürme

fırsatlarını verirken; diğer taraftan da insanlar ve toplumlar tarafından sahip olunan ve bilinen her şeyin yok olmasını da tehdit etmektedir (Perşembe, 2003, s.162). Her anlamda toplumsal bir bunalım yaşayan insanların yeni çıkış yolları araması olağandır. Zira kesintisiz bir değişim süreci olan modernizasyon, araçlarda yenilenmeyi ve sürekli bir değişime mecbur bırakan yıkıcı bir mantığa da sahip olabilir. Sistem tarafından her gün yeni ihtiyaçlar üretilir ve bu ihtiyaçların karşılanması zorunlu kılınır (Bulaç, 1995, s.299). Bu durumun hızına yetişemeyen insan, yetersizliğe, duygusal boşluğa düşer. Yaşanılan sosyal çevrenin sınırlarının aşılması, kişinin aidiyet duygusunun zayıflaması, birden fazla referans grubuyla kurulan ilişki sonucunda kimliğin oluşumu ve yaşam şekilleri arasındaki düzenin bozulması dini hayata da yansiyarak girift ve geçişgen bir dindarlık oluşmasına neden olmaktadır (Erkan, 2021, s.1569). Tüm bu sayılan unsurlar modernleşmenin insanı soktuğu hızlı değişime adepte sürecini zorlaştırabilir veya uyum sağlayamayan insanın düşeceği yoksunluk hissine sebebiyet verebilir. Bu durumlarda paranormal inançlar, insanın aradığı yeni bir anlam arayışı olarak karşımıza çıkar veya gideceği başka bir amaç için başvurduğu yöntem olabilir. Olumlu ya da olumsuz her iki durumda da modernleşme sürecinde paranormal inançlar değişim ve dönüşümünü gerçekleştirerek, popüler formlar elde etmişlerdir. Bu durumda toplumda modernleşmeye bazen bir araç bazen de amaç olmuştur. Modernleşme sürecinin bulunduğu ortamda, yeni dini hareketler gibi dinimsi yapıların ortaya çıkması üzerine yapılan araştırmalar sonucunda, bu durum için sosyal bilimcilerce kabul gören yaklaşım şöyle özetlenebilir. Dini inançlar değişik şekillerde de olsa toplumlar var oldukça olmaya devam edeceklerdir. İnsanın genetik yapısı değişmedikçe bireyler fiziki dünyanın sınırlarını aşan manaları aramayı sürdüreceklerdir (Kirman, 2010, s.143).

Günümüz toplumlarının en üst gelişmişlik düzeyi olarak ifade edilen, Post-modernizmin Türkçe'deki tam karşılığı *modernizm ötesi* veya *modernizm sonrası* anlamına gelmektedir. Modernizmin merkezde olduğu bu kavram *öte*, *sonra* ifadeleri ile tam manasıyla olmasa da bir gelişme sürecinden söz edilmektedir. Temel varsayımı tarihsel süreç içindeki ilerleme-doğrusal (lineer) olarak görülmesi, post-modernist eleştirmenlerce tenkit edilse de dünya üzerinde teknolojik, bilimsel ve sosyo-ekonomik gelişme hızını dikkate almak gerektiğinden *gelişme ve ilerleme* bu açıdan önem arz etmektedir. Bu durumda dünya üzerinde yaşayan toplumları dört ana gelişme grubu şeklinde ifade etmek mümkündür (Bulaç, 1995, s.229). Aşağıdaki şekilde bu dönemler verilmiştir.

Şekil 2. 3. Modernleşme Grupları (Bulaç,1995).

Postmodern dönem; büyü, din ve bilim birlikte insan hayatını kuşatmaktadır. Bu dönemde, paranormal unsurlar kitleleri etkilerken görüntü ve göstergesel araçlar vasıtasıyla yeniden büyüleme, yönetme, yönlendirme ve toplumları etkileme aracı olarak ortaya çıkmıştır. Medyumlar, büyücüler ya da sihirbazlar medyadaki astroloji yorumları, rüya yorumlama sayfaları ve dini konuların konuşulduğu Tv programları, paranormal inançların işlendiği sinema filmleri, dizileri veya bilim kurgu kitaplarında görülen dini ya da din dışı içeriklerin varlığı bu durumu net olarak gözler önüne sermektedir (Baydemir, 2020, s.V). Bu süreç paranormal inançların şekillenmesine ve yeni şekillerde karşımıza çıkmasında oldukça etkili olmuştur. Bu yüzden sürecin dışında tutulmaması gerekmektedir.

Paranormal formdaki bir nesnenin, aynı dönemde fakat farklı toplum ve gelişmişlik düzeyinde inşa edilen gerçeliğinin, içinde bulunduğu topluma ait bir inanış olarak şekillendiği görülmektedir. Bu durumu bir örnek üzerinden ifade edecek olursak; Günümüzün teknolojik, bilimsel ve ekonomik anlamda gelişmelerinin çok uzağında yaşamayı tercih eden, Endonezya'nın Batı Papua bölgesindeki Korowailer Kabilesi ile ilgili bilgi aşağıda verilmiştir.

“Korowailerin dini dünya görüşü, yaratık, cin ve kötü ruh veya onların "Hahwa" dedikleri şeylerle doludur. “Kake'nin (kabilenin büyüğü) kahve içmekten korkmasının nedeni bu dini inanıştır ve Papa Marcus (kabilenin reisi) da kültürlerinin yok olacağından çok endişe duymaktadır. Kake, kahve içerse Korowai kültüründen uzaklaşacağına atalarının bunu görüp, Hahwa (kötü ruh) gönderebileceklerine inanılmaktadır. Kötü ruh ormana dönerse, kabile üyelerinden birinin bedenine girebilir. Dolayısıyla bu kötü ruhu atalarının yanına geri döndürmek için de bir kişinin öldürülmesi ve etinin yenilmesi gerekir.”³ (İnternet haberi, Erişim tarihi:12.04.2024).

Yukarıda modern, post-modern veya seküler yaşamın dışında, her anlamda farklı bir yaşam şekline sahip halkın, benimsediği inanç şeklinin belirlediği normları, rolleri ve geleceğe dair

³ <https://www.rudaw.net/turkish/lifestyle/20082023> (Erişim tarihi: 12.04.2024).

olan öngörülerini görmekteyiz. Bu, bir tür yaşam tarzıdır. Kahveye bir içecek olmasının dışında yüklenen anlam, modern toplum olarak ifade ettiğimiz gelişmiş toplumlarda keyif almak veya eğlence amacı taşıdığı görülmektedir. Hatta popüler kültürün bir unsuru olmasıyla dünyaca ünlü kahve dükkanı zincirlerinin açılması, belli bir gelir düzeyine sahip olmanın verdiği toplumsal bir statüye dâhil olma (elitlik, modernlik göstergesi) gibi küresel bir kitle hareketine dönüşmüştür. Türk kültüründe keyifle içilen kahvenin arkasından hemen fincan kapatılarak fal baktırılması davranışı, sosyal yaşamda falın popülerliğinin arttığını göstermektedir. Böylece, bakılan falların modern yaşamın sunduğu imkanlar ile zincirleşen kahve dükkanlarının yanına ek olarak kafelerde, fal bakmak için ayrılan bir bölümün olduğu gerçeği, fal bakmanın modern dünyadaki ekonomiye araç olan yansımaları bize göstermektedir. Ya da teknolojik gelişmelerin yardımıyla artık kahve falı için, bir aracı olan falcının dahi aradan çıkarak, internet ortamında kahve falı uygulamalarının çok popüler olduğu görülmektedir. Bu da kahvenin yeni bir sektör içinde ticari bir boyut kazandığını bu uygulamalara verilen ilgi ve önemle bizlere göstermektedir. Bu kahvenin modern dünya yansımasıdır.

Sonuç olarak, iki farklı gelişmişlik düzeyine, fenomenolojik bakış açısıyla bakarsak, insan faktörü tarafından sadece fizyolojik olarak içilen bir şeyin, paranormalleşen inanç görüntüsünün farklı şartlarda ve farklı formlardaki halinin yansımasındaki tezatlığı görmekteyiz. Korowailerî'nin, bugünkü modern insana göre *ilkel* diye tanımlanan yaşamı, dini nitelikleri açısından o halkın değer atfettiği şeyi kaybetmemek için nelerden vazgeçtiğini görmekteyiz. Modern toplumlarda batıl, hurafe veya yanlış olarak görülebilen bu olayın, onların yaşamının her zerresini belirleyen bir din, kültür, gelenek olarak kutsallık algısı çizdiği açıktır. Bu da demek oluyor ki paranormal inançlar tarih çizgisinde yok olmuyor, çağa ve toplumda göre güncellenerek yalnızca şekil değiştiriyor. Yani aynı şey başka bir toplumda lanet getiren uğursuzluk olarak görülürken, diğerinde saygı görebiliyor. Bu yüzden sosyolojik araştırmalarda, paranormal inançlar incelenirken ekonomik ve kültürel anlam formları yani toplumun karakteri paranormal olarak nitelenen her şeyi belirlediği için ayrı ayrı değil birlikte değerlendirmeyi gerektiriyor.

Modernliğin süreklilik içeren yapısı da sekülerleşme gibi başka araçların da bu döngüye dâhil edilmesine neden olmuştur. Değişim süreçlerinde, insan hayatının belirleyicileri olan sosyo-ekonomik ve kültürel tüm değerler de bu sürecin getirdiği değişimden maalesef kaçamamıştır. Bireyin, iyi ya da kötülüğünü ancak tecrübe ederek anlayabileceği bu kitlesel değişiklikleri, birey yeniden inşa edecek ve gelecek nesillere aktararak sürekliliğini sağlayacaktır. Paranormal inançların modernleşen toplumdaki görüntüsü, din ve inanç var oldukça devam edeceği ön görülmektedir. Bu da insanın var olmasıyla doğru orantılıdır. Moderleşme paranormal inançlar için yalnızca bir deri değişikliğidir.

2.3. Sekülerleşme Tezi

Sekülerleşme, özellikle modern toplumlarda dinî kurum, inanç ve pratiklerin önemini yitirdiği bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Dinin toplumsal yaşamdaki öneminin hesaplanması; dindeki gerilemeye, dinsel törenlere katılıma, inanılan dine olan bağlılığa, saygıya, desteğe, ödeneğe, üyeliğe ve bayramlar gibi dini etkinliklere katılıma bakılarak yapılmaktadır. Bu kriterler üzerinden yapılan değerlendirme ile yirminci yüzyılda modern toplumların sekülerleşme adında bir süreçten geçtiği idiası ortaya atılmıştır (Marshall, 1999, s.646). Sekülerleşme, modernleşmenin etkisi ile belli bir zaman içinde dinin, dinimsi mekanizmaların ve halk inanışlarının toplumdaki statüsünün ve toplum içindeki etkisinin göreceli olarak azalması olarak ifade edilmektedir (Ertit, 2013, s.213). Başka bir ifadeyle sekülerizm: toplumdaki kültürel ve sosyo-ekonomik yapının modernleşme ve rasyonelleşme ile paralel olarak dinin sosyal yaşamın dışında bırakılması ve dünyevileşmesi olarak açıklanmaktadır (Şahin, 2020, s.130).

Birçok bakış açısına sahip olan sekülerleşme ile ilgili farklı başlıklar altında toplanabilecek yaklaşımlardan ilki, giderek önemini yitiren din kurumunun yerine bilimsel anlayışın olacağı bu perspektiften de deneysel olarak doğrulanmayan her şeyin ortadan kaybolacağı şeklinde özetlenmektedir. Diğer bakış açısı ise, dinin gözden kaybolarak eski işlevini gerçekleştiremeyeceğidir. Başka bir bakış açısı ise, dinin kendine ait bir alana çekilerek orada daha işlevsel olacaktır. Hangi açıdan olursa olsun sekülerleşme teorisi, dini olmayan (seküler) ve dini ya da Durkheim'ın kutsal olan (sacred) ve kutsal olmayan (profan) ayrımına dayanmaktadır (Kirman, 2010, s.129).

Sanayi toplumunun ve kültürel modernleşmenin en önemli özelliği sekülerleşme olmuştur. Bu teze göre modern bilim sayesinde geleneksel inançlar akla yatkın bulunmamaya başlanmış, dini sembol veya değerlerin tekeli kırılmıştır. Kentleşme sonucunda daha öznel anomik bir dünya oluşarak ailenin de öneminin azalması ile dini kurumların daha az ihtiyaç duyulan bir konuma düşürmüştür. Teknoloji gelişmeleri ile her şeye kadir tanrı fikri gerekliliği azalmış ve akıl dışı bir forma sokularak insanların çevrelerine karşı kendilerince denetim kurma fırsatını verilmiştir (Kirman, 2010, s.125-126). Sekülerleşme, sosyal değişim konusunda sosyolojik araştırma literatüründe en sık vurgulanan konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal sistemlerin gün geçtikçe rasyonelleşmesi ve seküler bir kişilik kazanması, toplumlarda var olan kültürel ve geleneksel dinlerin etkisini doğrudan ya da dolaylı olarak azaltmaktadır (Bodur, 2003, s.17).

19. yüzyıl modern toplumlarında, modernleşmenin getirdiği yeniliklerle dinin zamanla yok olacağı düşüncesi sekülerleşmenin ana tezi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda yapılan gözlem ve deneyler göstermiştir ki; din tamamen yok olmak yerine farklı şekillere dönüşerek yenilenmiş ve daha da görünür olmuştur. Böylece sekülerleşmenin ana paradigması farklı bir boyuta geçmiştir. Genel anlamda sosyal bilimciler sekülerleşmeyi, dini otoritenin toplumsal yaşamdaki kişilerin, kaynakların, yerin, zamanın ve hizmetlerin

üzerindeki kontrol gücünü kaybettiği, bilimsel yöntemler ile dünyevi amaçların din ve kutsala ait sembolik ve ritüelistik eylemlerin yerini aldığı farklı süreçler olarak ifade etmişlerdir (Çapcıoğlu, 2006, s.150). Sekülerleşme dini yok etmekten ziyade daha da görünür kılmaktadır. Görünen o ki, dine olan istek azalmayıp, yalnızca dini arz eden bireyler değişmektedir. (Kirman, 2010, s.143).

Sosyolojide uzun bir geleneğe sahip olan sekülerleşmeyi, sosyolojinin isim babalarından Auguste Comte (1789-1857), toplumun teolojik metafiziksel sahneden bilimsel alana geçişinin bir simgesi olarak belirtmiştir. Diğer bir ifade ile dogmatik düşünce üzerinde bir zaferden ve dini düşüncenin yıkılmasıdır. Max Weber ise bu durumu dünyanın “büyüsünden kurtulması” şeklinde ifade etmiştir (Myquire ve Spickard, 2017, s.235). Her ne kadar eleştirilse de sekülerleşme dünyanın büyüünden arındırılması ve rasyonellik modern toplumları etkileyerek yeniden şekillendirip devam ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Bir diğer unsur ise modern hayat koşullarında insanların dine ve kutsala olan ihtiyaçlarının azalmadığı aksine artarak devam ettiğidir. Zira yeni dindarlık şekilleri olarak din görünömlü yeni oluşumların ortaya çıkması bu durumu doğrulamaktadır. Şuan için rasyonel ve spiritüel, ruh ile beden, seküler ile kutsal, uhrevi ve dünyevi, modern ve gelenekselin aralarında yaşanan gelgitlerin nerede dengeleneceği muallaktır (Kirman,2010,s.122).

Sekülerleşme ve muhafazakarlaşma birbirinin zıttı olan iki farklı kutup olarak değerlendirilmiştir. Dine yaklaşma muhafazakârlaşmaya, dinden uzaklaşma sekülerleşme olarak ele alınmıştır. Ertit (2013) çalışmasında eğer din geçmişe göre toplumsal hayata daha fazla dâhil oluyorsa ve inşaların gündelik yaşamı üzerinde daha fazla etkiye sahipse, o toplumun muhafazakârlaştığını; toplum modernleşme sürecinde geçmişe nazaran dinden uzaklaşıyorsa, gündelik hayatında da göreceli olarak dinin etkisinin azaldığı görülüyorsa bu toplumun sekülerleştiğini ifade etmiştir (s.213). Sekülerleşme toplumların inanç ve kültürlerinden bağımsız değildir. Bu sebeple tek bir sekülerleşmeden ziyade farklı sekülerleşme tiplerinin varlından söz edilebilir. Batıda yaşanan sekülerleşme ile batı dışındaki toplumların din ve sekülerleşme ilişkisinin analizi için yeterli değildir (Erkan, 2021, s.1569).

Sekülerleşme tezinin konumuzla ilgili tarafı, paranormal ve mistik inançların tartışma bağlamı içerisinde önemli bir noktada yer almasıdır. Bu tarz inanışların, modern dönemde artış göstermesi, sekülerleşme tezinin eleştirilmesi ya da savunulması tartışmalarını da tekrar gündeme taşımıştır. Yalnızca sosyolojik ve epistemolojik bir kavram olmayan sekülerlik özünde ontolojik, kozmolojik ve teolojik unsurları da içermektedir (Kirman, 2010, s.126). Modernlik anlayışının, sosyal yaşamda dine ait bir alanda, bilim ve mantığa vurgu yaparak kendisi için yer açmaya çalıştığını, sekülerleşme sürecinde, modernliğin din üzerindeki etkilerinde görmek mümkündür. Zira Weber’in *dünyanın büyüünden arınması* sözünün anlatmak istediği de dinin toplum üzerindeki etki alanının zayıfladığı, dini inanç ve değerlerin artık mantığa uygun görülmediğini ifade etmektedir (Kirman, 2010, s.43).

Sekülerleşme tezi din için çok önemlidir. Çünkü dini, sosyal yaşamın dışında tutan bu algı aslında paranormalin dini inanç özellikleriyle, modern zamanın ve sekülerizmin hazırlamış olduğu ortamda yeni anlam formlarının yeşermesine neden olmuştur. Bu formlar inşa ettiği gerçeklikleriyle yeni dini hareketler adı altında toplanarak popülerlik kazanmıştır. Paranormalin ve seküler anlayışın birbirine karşı tutumları birçok açıdan değerlendirmeyi gerektirmektedir. Sekülerleşme tezinin ne getirdiği, neyi amaçladığı bu algının yayıldığı toplumun paranormal inançları nasıl yaşattığı ve sürdürebildiği konunun sosyolojik boyutları açısından önemlidir. Seküler bir toplumda insanın psikolojik olarak inanma ihtiyacı, kutsala dönüşü veya kutsalı aramayı, dini ya da dindışı herhangi bir şeye olan inancın dinamikliği açısından önemlidir. Sekülerleşmede kutsaldan ayrılma ve bilimsel yönelme vardır. Ancak paranormal inançların varlığı ile paradoksal bir durum oluşmuştur. Bu anlayış ile toplumsal yapı, kutsal olandan ayrılırken yeniden bir inanca yönelim ile toplumsal yaşamın dışına bırakılan din veya inanç farklı bir şekilde yeniden kendi kuralları ile toplulukları etkilemeyi başarmıştır.

Modernleşme ve sekülerleşme gibi toplumsal değişimlerden elbette toplumdaki tüm yapılar etkilenmiştir. Bu da değişimi ve karmaşayı kaçınılmaz kılmıştır. Tarih boyunca politika ve devlet yönetiminde etkili bir güç olarak karşımıza çıkan dinin, modern zamanda gücünün ciddi şekilde sarsıldığı ve bambaşka alanlara dönüştüğü görülmektedir: Devletler tarafından desteklenen, evrensel olarak güçlenen çağdaş dinler, bugün bireylerin kişisel yaşantılarında daha az yer edinerek, büyük oranda gönüllü organizasyonlara dönüşmüştür. Sekülerleşme, kurumsallaşma, yerelin zayıflaması özellikle batıda dinin görünürlüğüne temsil eden kiliseye süreklilik konusunda azalmanın sorumlusu olarak görülmektedir (Myquire ve Spickard, 2017, s.235).

Bir başka konuda seküler kültürün sosyal yaşamda kullandığı ve hızla yayılmasına yarayan araçların varlığıdır. Medya bunlardan biridir. İşte bu araçlar vasıtasıyla paranormalin vücut bulmuş yeni oluşumları halka tanıtılarak yerini sağlamlaştırmıştır. Bugün dünyada ve Türkiye’de sayısız yapımda paranormal inançların konu olarak işlenmesi insanların bu konulara olan merakı ve ilgisinin yanı sıra din gibi, inanç gibi konularda hassas olması nedeniyle, toplumlarca daha kolay kabul görmektedir.

Temelde seküler bir alan olan medya, aynı zamanda da popüler kültürün bir alanıdır. Fakat medyanın sahip olduğu sözlü kültür ile mitik bir dile sahip oluşu ve simgesellik özelliği (post)modern bağlamda yeni kutsallıklar üretmesine ortam hazırlamaktadır. Böylece medya seküler kutsallıkların merkezi haline gelmektedir. Mitik ve paranormal temalar medyatik seküler dil ile kurgusal olarak iç içe bir görünüme bürünmüştür. Bu temalar bir taraftan seküler, akli olanla mücadele ve postmodern kimlik arayışı olarak, diğer taraftan da bireysel haz ve ilgilere dönük olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Hollywood film ve dizi sektörü dünyanın etkin bir film endüstrisi olarak bilinmektedir. Bu sektörde dinsel ve mitsel imgelerin çok fazla işlendiği görülmektedir. Harry Potter serisi, Matrix, The Exorcist, İşaretler,

Alacakaranlık serisi, Paranormal Activity gibi birçok ünlü filmde büyü ve mitsel temalar yer almıştır. Ancak bu filmler seküler tarzda, haz ve eğlence amacı güdülerek sunulmaktadır (Arslan, 2015, s.60).

Sonuç olarak, modernlikle birlikte gelen sekülerizm umulanın aksine, dini dolayısıyla da bazen din sanılan ya da din ile karıştırılan paranormal inançları, toplumsal yapıların dışında tutarak, saf dışı bırakmaya çalışırken farklı bir formda yeniden doğup gelişmesine fırsat tanımıştır. Dinin ya da inancın insan hayatındaki yeri çok büyüktür. Etkisi bazen azalır, bazen çoğalır, ancak tamamen asla yok olmaz. İnsanın psikolojik yanı inanacak bir şey arar ve bulur; sosyolojik yanı da bunu yaşayacak ve paylaşacak alanı inşa eder. Belkide bu çağın insanları her şeyin çok hızlı değiştiği, çok çabuk tüketildiği sanal gerçekliklerin oluşturulduğu, tüketim odaklı globalleşen dünyada dijital çağın hızına yetişmekte zorlandığı için paranormal inançlar ile bu durumu daha baş edilebilir kılmaya çalışıyorlardır.

2.4. Yoksunluk Kuramı

İnsanları paranormal inançlara yönlendiren toplumsal etmenler vardır. Dini inanç, insanların içinde buldukları zor durumlara karşı, nasıl psikolojik bir motivasyon sağlıyorsa, dinden uzaklaşan bireylerin inanma ihtiyacı olarak yöneldiği ya da dini inancının bir parçası gördüğü paranormal inançlar, sosyal yaşam içinde yoksunluk yaşayan insanın sığınacağı bir liman olarak karşısına çıkmaktadır. Bu inançlar sayesinde insanlar yaşanan şeyin yoksunluğu ile baş edebilmektedirler. Paranormal inançları, yoksunluk kuramı çerçevesinde incelememizin nedeni, mahrumiyetin ya da yoksunluğun yaşadığı toplumsal yapıda paranormal inançların kendisine daha kolay yer edinebiliyor olmasıdır. Toplumsal kurumların yokluğunda ya da etki alanlarının azalması durumunda doğacak olan boşluğu, bu inanışlar doldurmaktadır. Bu süreç bir dizi sosyal değişimi beraberinde getirmektedir. Bir sosyal olgu, başka birinin nedenidir. Yani yoksunluk çeken insan yeni idealler arayışına girmektedir. Bu yeni oluşumlar da sosyolojik bir alanın doğması demektir. Yeni dini hareketler de böylesi bir ortamın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksunluk terimi, asıl manasıyla, mülksüz bırakılmayı ya da herhangi bir şeyin insanın elinden alınması durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak daha esnek bir ifadeyle, daha önceden o şeye sahip olunup olunmadığına bakılmaksızın, o şeye sahip olamama durumunu ifade etmektedir. *Mutlak yoksunluk*; insanın yaşamını devam ettirebilmesi için hayati önem taşıyan yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak araçların kaybedilmesi ya da hiç olmaması durumuna verilen isimdir. *Görelî yoksunluk* ise; insanların başka insanlar ile kendilerini kıyasladıklarında yoksunluğunu hissettikleri şeyi anlatmak için kullanılmaktadır. Mesala; kişinin yoksun olduğu bir konfor durumu düşünülürse, kişi kendisini o konfora sahip biriyle karşılaştırarak bu yoksunluk duygusunu yaşamaktadır. Görelî yoksunluk genellikle öznel şartlara göre belirlenmektedir. Çünkü bir karşılaştırma söz

konusudur. Bir referans grubunun olması görelî yoksunluğun derecesinin belirlenmesinde önemli bir kriterdir (Marshall, 1999, s.828).

Burada bizim söylediğimiz elbette ki yukardaki tanımda olduğu gibi yalnızca mutlak ya da görelî yoksunluk olarak değil, aynı zamanda insanın ruhaniyetinde ve duygusal olarak psikolojik dünyasında yaşadığı yoksunluk sebebiyle oluşan şeylerin de göz ardı edilmemesine dikkati çekmektir. Bu yüzden konuya, hem din psikolojisi ışığında, hem de parapsikolojik bakış açısında bakmamız gerekmektedir. İnsanların yaşamları boyunca yaşadıkları yoksunlukların neden olduğu kriz durumlarında, hayatı anlamlandırma ve sorgulama yönündeki yöntemleri her zaman rasyonel olmamaktadır. Din ve felsefe disiplinlerinde olduğu gibi rasyonel olmayan bu yöntemler; psişik, mistik ve ruh gibi insanüstü nitelikleriyle paranormal inançlar ışığında anlam arayışına girmektedir. Sonuç itibarıyla; pozitif bilimin sebep olduğu bunalım veya kriz ortamını yaşayan bireylerin, paranormal inançlara olan yönelimin gün geçtikçe arttığını söylemek mümkündür (Arslan, 2011, s.135). Başka bir ifadeyle; Modernliğin, sekülerliğin, teknolojik gelişmelerin oluşturduğu toplumsal yaşamda görülen; bunalımlar, değişen eğitim anlayışı ile eğitim seviyesinin yükselmesi dolayısıyla da eğitime harcanan sürenin artmasına ve farklı yaşam tarzlarına ve dünya görüşlerine olan ilgiyi artırmaktadır (Bodur, 2003, s.17).

Bu durumda modernleşmenin, sekülerleşmenin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin dine ve sosyo-kültürel yapıda sebep olduğu değişimlerin bir başka boyutu olan, bunalım veya krizi yaşayan insanların çıkış yolu olarak paranormal inançlara, yeni dini hareketlere, marjinal gruplara vb. yönelmeleridir. Bu yönelme, görünen, yaşanan, bilinen şey bu ise; görünmeyen, bilinmeyen, yaşanmayan nasıldır merakı ve 'daha iyidir' inancıyla yönelme halidir. Elbette ki yoksunluk yalnızca ekonomik açıdan oluşmamaktadır. Sosyal, ahlaki, manevi, organik engellenmelerle oluşan göreceli yoksunluk, dini-manevi hayatta bazı şeylere sebep olmaktadır. Bu engellemelerle bireyin hayatında, bazı krizlerin yaşanması kaçınılmazdır: ölümler, trajediler, maruz kalınan adaletsiz tutumlar, yaşanan hayatın akıbetindeki belirsizlik vb. böylesi bir durumda bireyin yaşadığı, güçsüzlük, anlamsızlık, güvensizlik krizleri gibi karmaşık hislere kapılan insan, cevap olarak da duruma uygun yeni idealler ortaya atma ihtiyacına gütmektedir. İşte Paranormal inançlara yönelim tam da böylesi bir kriz anında ortaya çıkmaktadır (Arslan, 2011, s.133).

Örneğin, teknolojik ve bilimsel gelişmeler ile yapılan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan krizler ölümler, yokluk, sefalet ve kayıplar insanın psikolojik bir buhrana sürüklemiştir. Hatta bugün dahi dünyanın birçok yerinde yaşanan savaşların yol açtığı yoksunluklar ile bir şekilde baş etmek zorunda olan insanlar, bazen dine sığınarak bazen de başka çıkış yolları arayışı ile yaşamaya devam edebilir. Örneğin; Astral bir seyahatle geçmişte yaşananlara engel olabilme, kaybettiği kişinin ruhuyla iletişim kurarak ve ona karşı özlemini bir nebze azaltabilme, fal ile büyü ile gelecekte böylesi büyük kayıpları tekrar yaşayabilme ihtimalini bilmeye, kendisini kıyasladığı kişiler ya da gruplardan gelecekte daha iyi olabilme ihtimaline ihtiyaç durmaktadır.

Bir de meseleye Őu açıdan bakmakta fayda vardır: kuramda anlatılan yoksunluk daha çok fizyolojik ihtiyaçların giderilmediği için toplumsal etmenlerden kaynaklanan ve kendinden daha iyi Őartlarda olan insanlar ile kendini kıyaslayarak dűŐülen buhran ve bunalım durumundan sűz edilmektedir. Pekl, bugűn modern ve zengin toplumlarda maddi olarak hiçbir Őeyin yoksunluğunu çekmeyen insanın, bu olumlu yaŐam Őartlarına rağmen, duygusal olarak çektiği yoksunluğu nasıl açıklayacağız? Bugűn gerçek anlamda bu durumda olan insanların çokluğu azımsanmayacak kadar fazladır. “ok zengin ama intihar etti, her Őeyim var ama ben çok mutsuzum, sıkıldım yeni Őeyler bulmalıyım, etrafım çok kalabalık ama ben çok yalnızım, içimde bir boŐluk var, hayattan tat alamıyorum, hayatta hiçbir amacım yok vb.” Őeyleri çoęu insandan duyarsınız. Bunun adına inanç yoksunluğu, sevgi yoksunluğu, yaŐama sevinci yoksunluğu, hayl yoksunluğu, yaŐamak için bir amacın yokluğu diyebiliriz. Bűylesi bir yoksunluk durumu da paranormal inançların oluŐumunda etkili olan baŐka bir etken olarak karŐımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak paranormal inançların oluŐumunda ve toplumda gerçeklięini kabul ettirebilmesinde toplumsal zeminin hazır olması gerekmektedir. Dinden doęan boŐluęu, modernlik ya da sekűlerlięin sebep olduęu sosyo-ekonomik durumların yoksunluęunda doęan boŐlukları, paranormal inançlarla dolduran insanın bu yaŐadıęı Őey hayatı anlamlandırma çabasıdır. Halk inançlarını dűŐunelim; bereket istemek, lűmden hastalıktan, yokluktan kaçmak, ktűlűklerden bir Őeye sıęınmak, para, Őans getirmesini dilemek gibi amaçlarıyla yaptıęı bu davranıŐlarının nedeni insanın iç ve dıŐ dűnyada neyin yoksunluęunu çekiyorsa onu isteme, çaęırma ve içinde bulunduęu olumsuz durumdan kaçma yöntemidir diyebiliriz.

2.5. Fenomenoloji Kuramı

Alman Filozof Edmund Husserl (1859-1938) tarafından geliŐtirilen felsefi bir teori olan fenomenoloji, Alfred Schutz tarafından 1960 sonları ve 1970’lerde Husserl’ın dűŐunceleri ile G.H.Mead’in dűŐuncelerini sentezleyerek önemli bir yorumcu sosyolojiye çevrilmiŐtir. İki temel anlamda deęerlendirilen **Fenomen** sűzcűęűnűn, gerçekçi bir tanımlaması; o bir algı nesnesi, hissedilen, grűlen, duyulan veya algılanan Őeydir. İkincesi ise yorumcu bir tanımlamadır; henűz açıklanamayan, anlamlandıramayan, sıra dıŐı, normal dıŐı bir Őeydir: duyular űstű bir algı, manevi bir gű, altıncı his, UFO gibi (Slatery, 2010, s.231). Fenomoloji kelime anlamı olarak Tűrkeye gösterge bilim, olgubilim ya da grűngűbilim olarak çevrilmektedir.

Fenomenoloji, insanın yaŐadıęı dűnyanın insan bilincindeki yorumlama Őekillerinin araŐtırılmasıdır. Bu kavramı ortaya atan Edmund Husserl, insanın yaŐantı dűnyasının zűne inerek temellinde neler olduęunu araŐtırmayı amaç edinmiŐtir. Aynı konuda çalıŐmalar yapan Alfred Schutz da ze inmek ve temelin araŐtırılması dűŐuncesini topluma uygulayarak özelde deęiŐken ve göreceli olan sosyal dűnyanın gűndelik anlamda nasıl bir birliktelik saęladıęını analiz etmeye çalıŐmıŐtır. Bu yaŐantı dűnyası tamamen zihinlerdeyse ve yoruma baęlıysa

toplumların sürekliliği nasıl sağlanmaktadır? Schutz, gündelik sosyal düzeni üç önemli unsurun belirlediğini ifade etmektedir. *Sağduyu bilgisi*, ait olunan sosyal grup ya da topluluğun içinde insanın nasıl davranılacağına dair belirlenmiş bilgi stoklarıdır. *Tipleştirme*, bu bilgi stoklarında inşa edilen nefret, sevgi, kâbus, mutluluk gibi deneyimler ve ev, eşya, ağaç, gibi nesnelere ortak kabule sunan sınıflandırma şeklidir. *Karşılıklık*, yine ait olunan toplumdaki diğer bireylerin dünyayı bizim gibi algılamasını sağlayan ortak kabullerdir (Slatery, 2010, s.232-233). Gündelik yaşamın bir parçası olarak paranormal inançlarında bu sağduyu bilgisine, tipleştirilmeye, bilgi stoklarına, karşılıklılığına sahip oldukları söylenebilir. Çünkü paranormal inançların da kendi içinde anlamlandırma ve yorumlanma süreci söz konusudur. Bunu kendisi inşa eden toplumun bilincinde paranormal inanç olarak değerlendirdiğimiz unsurların özünü, anlamlandıran bilincin nasıl olduğu da önemlidir.

Fenomenoloji'nin en çok bilinen konusu, "öz"lerin araştırılmasıdır. Çünkü sorulan tüm sorular "öz"lerin betimlenmesine götürmektedir. Ancak şu durum belirtilmelidir: Fenomenoloji özlerin bilimi değildir, özü algılayan "bilinç" in görüngülemesidir. Fenomenolojik bakış açısında gerçeklik, kendine yönelen bilincin gerçekliğidir. Bu durumda dünya üzerinde soyut ya da somut algılama sonucunda oluşan tüm deneyimler bilinç tarafından oluşturulmuştur (Turgut, 2011, s.236). Felsefi bir bakış açısıymış gibi görünse de Fenomenoloji, daha çok bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Fenomenoloji, ilk önce fenomen olanı (dolaysız olarak verilen: bir durumu, bir deneyimi, bir kavramı, bir olayı) betimlemeyi amaç edinmektedir. Bunun içinde fenomenolojinin kendine özgü iki temel kategorilendirme sistemi vardır: 'askıya alma' ve 'paranteze alma yani 'fenomenolojik indirgeme'dir (Turgut, 2011, s.137).

Slatery (2010) çalışmasında Fenomenologların sosyal dünya (diğerleriyle birlikte deneyimlenen, öğrenilen dünya) ve fiziki dünya (ağaçlar, dağlar, denizler, göller, bitkiler) diye iki çerçeveden durumu açıklamışlardır. Sosyal dünyadaki olgular daha görelidir. Fiziki dünya ise insanların nitelendirmelerine ihtiyaç duymadan fiziksel olarak vardır. Sosyal dünyada, suç gibi, aşk gibi kavramları insanlar oluşturmuştur. Varoluşları insanların yorumlamasına ve o şeye yükledikleri anlama göre şekillenmektedir. Örneğin, birini öldürmek durumunun yorumlanışına göre değişiklik göstermektedir. Savaşta düşmanı öldürmek kahramanlık olarak görülürken, başka bir ortamda, kaza, cinayet, kendini savunma olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda toplum; kendi başına ait bir gerçeklik değildir. Aksine insanın gündelik yaşantılarında kurduğu etkileşimler, her gün yaptığı rutinler ve sosyal yaşamda diğerleri ile paylaştığı ortak görüşler ve bu kabulleri yorumlama ve iletişim kurma aracı olarak da dili kullanarak insanın yarattığı şeydir. Fenomenolojiye göre örneğin, gerçekte sandalye masa veya ev gibi kavramlar yoktur; bunlar belli anlam formları yüklenen ahşap yapıların yorumlanmasından başka bir şey değildir (s.232).

Sonuç olarak, fenomenoloji kuramı, bugün sosyal bilimlerde bir yöntem olarak kullanılmaktadır. "Deneyimlerin öznelliğini ve anlamını ön plana çıkaran fenomenolojik yaklaşım dert edinilen bir fenomene yönelik insanların duygu, düşünce, bakış açılarını

anlamlandırma çabasıdır” (Tekindal ve Arsu, 2020, s.178). Tam da bu noktada paranormal inançların da bu nitelikleri sebebiyle bu bakış açısından bakmak yöntem arayışı sorununu çözebilmektedir. Çünkü fenomenolojik yaklaşım insan deneyimini çok boyutlu olarak anlama amacı güder. Olguları açıklar, anlayışların temel anlamlarını ve özünü betimler” (Tekindal ve Arsu, 2020, s.178). Fiziki ya da sosyal dünyada birey beş duyu organıyla *algı nesnesi olan şeyi* veya *sıradışı olan şeyi* betimleme ve yorumlama, daha sonrasında toplumsal bir gerçeklik formu halinde yaşamına dâhil etme sürecinin nasıl olduğu sorununu doğurmaktadır. Örneğin; Paranormal inançlardan UFO, bu olguyu deneyimleyen kişilerin fenomenolojik bakış açısıyla işin özüne ulaşmak amaçlanabilir. UFO olgusunun ortak anlamlarını, bu konuya ilişkin oluşan bilgi stoklarını, Schutz’un ifade ettiği sağduyu, tipleştirme ve özneler arası karşılıklılık ilişkisi ile bu üç unsurun gündelik yaşamdaki yansıması bizlere verecektir. UFO olayları ya da başka paranormal inançlar nasıl deneyimlenmektedir? Bu konu, toplumsal yaşamda ayrıntılı olarak merkeze alınıp nasıl betimlenebilmektedir? Araştırma sonunda kategorilendirme, listelendirme ve anlam kümeleri oluşturularak olaya sosyolojik olarak yeni bir perspektif kazandırılabilmesi mümkün kılmaktadır.

3. BÖLÜM

PARANORMAL İNAÇLARIN ÇEŞİTLİLİĞİ (PARANORMAL DENEYİM VEYA FENOMENLER)

Paranormal inançların, din ile ilişkisinin kaynağı her ikisinde de normalüstü, doğüstü nitelikleri taşımalarıdır. Dini kavramları da içerisinde barındıran paranormal inançların yalnızca dinî özellikleri yoktur ancak dinden beslenen formlarının olduğu bir gerçektir. Bilimin sınırlarını zorlayan bu nitelikleriyle paranormal inançların, din gibi toplumsal etki gücü fazla olan bir kurumdan destek alması onun sosyolojik önemini göstermektedir. O halde paranormal inançlara en az dinler kadar eski bir geçmişe sahiptir demek yanlış olmaz. Bugün paranormal inançların kaynağı, tarih öncesi dini ritüellere dayanan ve yalnızca uygulama ve şekil itibarıyla değişen yeni şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Kanaatlı (2016) çalışmasında; Semavi kitaplarda (Kur'an, Tevrat ve İncil) dinin başlangıcının ilk insan olan Hz. Âdem ile başladığını söylese de ilk olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı sorusunu cevaplamak oldukça zordur. Yapılan arkeolojik kazıların çoğu, mağaralardaki av hayvanlarının resimlerinin sosyal hayatın bir yansıması, birer süs veya büyü olarak yorumlanabilmektedir. Ancak ölümden sonra hayata olan inancın göstergesi olarak değerlendirilen heykeller, keçi, köpek, koyun vb. hayvanlara ait iskeletler ve çeşitli eşyalar ilkel dönemlerdeki dinin varlığını düşündürmektedir (s.11).

Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu elde edilerek dinlere atfedilen ve dinî çıkarımlar yapmamızı sağlayan bu nesnelere aslında dinin olduğu kadar paranormal inançların da tarihsel gelişiminin çok eski çağlara kadar uzandığını göstermektedir. Zira ilkel kabile dinlerinin sahip olduğu ritüellere, nesnelere ve eylemlere bugün hâla paranormal inançlarda rastlamaktayız. Örneğin, ilkel kabile dinlerinde büyü ve büyücülük, fal, fetiş, totem vb. unsurlar dinin özellikleri olarak görülmektedir. Paranormal inançlarda ise ilkel kabilelerin sosyal ilişkilerinde dinî rutin olarak yapılan ritüel ve eylemlerin modern toplumlardaki grup veya topluluklarda varlığını ve etkisini halen devam ettiren ancak başka bir form ve fenomen olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Durkheim (2011), basit ya da grift yapıdaki tüm dinlerin ayırt edici ve ortak özelliklerinin olduğunu belirtir. Bunu da kutsal (sacred) ve kutsal olmayan/din dışı (profan) diye iki zıt terim çerçevesinde ifade etmektedir (s.57). İlkel kabile dinlerinde ağaç, taş, hayvan gibi nesnelere kutsal olabilirken; semavi dinlerde bu dini kitap ya da mekânlar olabilir. İşte tüm bu semboller paranormal inançlar için de anlam ifade etmektedir. Paranormal inançlarda kutsallık algısı olmasa da onun kutsalın dışında bir alanda kutsalın sembollerinden etkilenecek yeni bir güç kazandığını söyleyebiliriz. İlkel kabile dinleri; Ga Dini, Maori Dini, Ainu Dini ve Dinka Dini olarak dünya üzerinde halen varlığını büyüklü küçüklü topluluklarda sürdürmektedir. Dört farklı şekilde karşımıza çıkan bu ilkel dinler totemizm, fetişizm, dinamizm ve animizmdir. Bir

de özel güçleri olan, büyü ve sihir yoluyla da insanlara yardım eden ve yine aynı yöntemle kendisinden gelen kötülüklerden korunulan, hemen hemen her ilkel toplulukta rastlanılan, yaratıcı olarak görülen, öteki tanrılardan farklı, yüksek kudretli ruhi varlıktan söz edilir (Kanaatlı, 2016, s.139). Bu durum paranormal inançlar diye tanımlanan fenomenler ve paranormal deneyimlerle olan benzerliği nedeniyle, paranormalin sembolik kökenini oluşturabilir. Mitlerin, batıl inançların, efsanelerin, uğur ya da şanssızlık diye atfedilen şeylerin tarihsel geçmişine uzanan başka bir alana dikkat çekmektedir. Aslında bu paranormal inançların sembolik anlam formları ve dilsel kodları açısından başka bir araştırmanın konusu olabilecek kadar geniş bir niteliktedir.

“*Fetişizm*: içinde gizli güçler veya bir tanrıyı barındırdığına inanılan canlı ve cansız, doğal veya yapma, çağdaş insanın maskot dediği, ilkel kabilelerin tapındığı şeylerdir” (Kanaatlı, 2016, s.14). Bugünün paranormal inançları ile ortak nitelikleri içinde barındıran bu inanç biçimleri, belkide paranormalin tarihi hakkında bizlere fikirler sunmaktadır. Bir başka bir ifadeyle: “Köle ticareti yapan Portekizler tarafından kullanılan ve *tılsımlı eşya* anlamındaki *Feitiço* kelimesinden gelen fetişizm: insanların bazı nesnelere karşısında gösterdikleri yarı kutsal, yarı büyüsel davranışlara denilmektedir” (Sevinçgül, 2016, s.74).

Bir anlamda bugün Türk kültüründe ve dünyadaki farklı ülkelerde var olan birçok halk inançlarının temelinde fetişizm vardır demek yanlış olmaz. Eşyalara, rakamlara, mekân ve araçlara yüklenen uğur veya uğursuzluk, şans veya şanssızlık manaları vardır. Hatta oldukça kültürel ve yerel olan halk inançların ya da hurafelerin bu anlamda evrenselliğinden bile söz edilebilmektedir. Kanaatlı (2016) fetişizme kara kedi görmek ve 13 rakamının uğursuzluğu, merdiven altından geçme, ayna kırılması veya tahtalara vurmaya örneklendirmiştir. İlkel kabilelerde fetişlerin sihirbazlar tarafından verildiğini fetişin devredilmesi, yok edilmesinin hiçbir zararının olmadığını belirtmiştir (s.14). “Fetiş olarak atfedilen nesnelere topraktan veya ağaçtan yapılmış heykeller, saçlar, tırnaklar, kuyruk ve tüyler gibi eşyalarda tanrılar, ruhlar bu eşyalarla bütünleşmiştir. Ve bir fetiş ölü bir şey olarak atılınca veya terk edilince gücünü kaybedebilmektedir” (Sevinçgül, 2016, s.75).

İlkel kabile dinleri içinde tarihte en eski din totemizm olarak bilinir. *Totemizm* kelimesi Amerika Kızılderililerin Ojibwa veya Ocibwa kabilesinden gelen ve Ototeman kelimesinden türediği düşünülen 1791 yılında John Long tarafından yayınlanan bir eserde kullanılmakta ve onun *kız kardeşi ve erkek kardeşi akrabadır* anlamına gelmektedir. Kızılderililer ruhu; hayvan, eşya, bitki veya kuşlarda olan bir yaratık olarak görmektedir. Totem olarak görülen hayvan, nesne, taş, kaya, göktaşı, meteor gibi şeylerle kendilerini akraba olarak nitelendirilirler. İnsanlara toteme hem bireysel hem de kabile ya da klan topluluğu olarak belli sihirli, büyü ve mistik bir ilişki ile bağlanmışlardır. Totem inancı taşıyan insanlar, bunları vücutları üzerinde resmetmişler, bazı klan topluluklarında totem sembolleri hem vücutlara, hem yaşanan yerlere (çadır, kulübe) hem de kullanılan eşyalara (kalkanlara vb.) resmedilmiştir (Tanyu, 1983, s.155-171). Farklı totemleri olan kabilelerde yasak ve kurallar da bu totemlere göre

belirlenmektedir. “Kutsallık atfedilen objelere dayalı dini toplumsal bir sitem olarak totem en güçlü birleştiricidir. Sosyal hayatı belirler, evlilik, toteme kurban adama, babadan oğula nesilden nesile aktarılan tabulara karşı gelenlerin cezalandırılması gibi birçok sosyal yaşam ilişkilerini içermektedir” (Sevinçgül, 2016, s.72). Nesnelere sahip olduğu ruhlar, sembollerle yapılan büyüler ve totem gibi unsurlar paranormal nitelikler içermektedir. Paranormal inançlara hem kaynaklık eden, hem de bugünün toplumlarında dahi olan ve süreklilik kazanan bu inançların şekil değiştiren yapısının çok yönlülüğü görmekteyiz.

Özel anlamda ruh ile ilgili kavramlar kuramı olarak ifade edilen *Animizm*, genel manada ise tinsel varlıklar kuramı şeklinde tanımlanmaktadır. Görünüşte cansız olan doğanın canlandırılarak ruhlandırılması animatizm olarak adlandırılmaktadır. Bir düşünce sistemi olarak animizmde yalnızca tek bir olay değil, tüm dünyanın continue yani süreklilik olarak görüldüğü bir anlayışla karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacılar zamanla, animistik (mitoloji), dinsel ve bilimsel diye sınıflayarak, dünyayı bu üç düşünüş sistemi çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Bunların birincisi olan Animizm, dünyanın iç yüzünü tutarlı ve kapsamlı bir bütünlük içinde açıklama yoluna gitmiştir (Freud, 2013, s.120). Kanaatlı (2013) olağanüstü güç demek olan *dinamizmi*; kaynağını, gizemli ve alışılmadık dışında olan bu kuvvetten aldığını belirtmektedir. Bu güç tanrılarda, ruhlarda, canlı veya cansız şeylerle ilgili olarak fiziki herhangi bir müdahale olmadan iyilik veya kötülüğü ortaya çıkaran olağanüstü güç olarak karşımıza çıkmaktadır (s.14). Tüm bunlara burada değinmemizin sebebi, ilkel kabile dinlerinde tek bir tanrı kavramından ziyade doğada yaşadıkları ve açıklayamadıkları, üstün gördükleri canlı ya da cansız nesnelere kutsallık atfedip inanç sistemi haline getirmeleridir. Semavi dinlerdeki gibi sosyal hayatı düzenleyip, açıklanamayan durumlarda başvurulacak kitap veya peygamber gibi kaynaklarının olmaması, paranormal inançların bu toplumlarda doğmasına ya da bu dinlerden etkilenmesine zemin hazırlamıştır.

Elbette semavi dinlerde de akılüstü olan, açıklanamayan olaylar ve yaşanan birçok insanüstü niteliklerin olması paranormal inançların doğmasına ya da oradan beslenmesine neden olabilmektedir. Örneğin, peygamberlerin mucizeleri (Hz.Muhammed’in (s.a.v.) miraç olayı, Hz.Nuh’un tufanı, Hz.Musa’nın asası ile denizi ikiye ayırması ve asasının yılanı dönüşmesi, Hz. Yusuf’un rüyaları yorumlaması, Hz. İbrahim’in ateşe atılması ve ateşin onu yakmayıp odunların balığa dönüşmesi, Hz. Yunus’un balığın karnından sağ çıkması v.b) paranormal nitelikler taşımaktadır. Hz.Muhammed’in (s.a.v.) miracı astral seyahate, Hz.Musa’nın asasının yılan olması sihribazların eşyalarının kullandığı eşyalara, Hz. Nuh’un büyük tufanı bilerek gemi yapması ve Hz. Yusuf’un rüyalarla geleceği bilmesi gibi olgular paranormal olarak nitelendirilen unsurları içermektedir. Dinin ve tarihselliğin bir arada olduğu bu inançları, modern popüler kültür içinde, bugünün şartlarıyla dönüşerek yeni formlarda sürekliliğini koruduğu görülmektedir.

Mucize kelimesi başkasını aciz bırakan a.c.z. kökünden türeyen bir isimdir. Kelam bilgileri mucizeyi diğer insanlar tarafından benzerinin yapılamayacağı, peygamberlerin nübüvvetinin

bir kanıtı olarak gerçekleştirdikleri, doğa kanunlarına aykırı olağanüstü hâl veya fiiler olarak ifade etmişlerdir. Bu tanıma göre mucizenin en temel niteliği olağanüstü olması, yani tabiat kanunlarına aykırı olmasıdır. Bu olağanüstülük özeliği sayesinde, normal insanlar tarafından gerçekleştirilmesi imkânı bulunmamaktadır (Bakkal, 2021, s.776).

Tabi ki yukarıdaki peygamber mucizelerinin kaynağı semavi kitaplarda ayrıntılarıyla, ispatlarıyla her dinin kendi kural ve kaideleri çerçevesinde açıklanmaktadır. Zaten sosyoloji de bunların doğruluk ya da yanlışlıktan ziyade insan ilişkilerini nasıl etkilediği, toplumsal kurallara, sosyal yaşantılara olan yansımaları ile toplumu toplum yapan, görünen ya da algılanan gerçekliğini açıklamaya çalışmaktadır. Dinlerin paranormal yanlarının olması, özellikle ilkel dinlerde hem bilimsel hem de teolojik kaynaklar çerçevesinde açıklanamayan birçok olay ve objelerin kutsallık atfedilmesi ve birçok dinden elde edilen karma bir inanç biçimi olarak popüler kültür içinde farklı biçimlerde kendini yenilemektedir. Tüketim toplumu, popülerlik, teknolojik faaliyetler, globalleşen dünya ile hızlı bilgi alışverişi, internet, kapitalizm gibi unsurlar ile bu inanç biçimleri yayılmakta ve çok kısa bir sürede çok geniş bir etki alana yayılarak kitlelere yön vermektedir. Buna verilebilecek bir diğer örnekler; astroloji, kehanet, fal veya tarot fenomenlerini değerlendireceğiz.

3.1. Astroloji, Kehanet ve Falcılık

Bu inançlar, tarih boyunca birçok toplulukta kendi anlam formlarıyla kabul edilen ve şekillendirilen inanç şekilleridir. Bunun için geliştirilen çeşitli yöntemlerin benimsenmesi ve toplumsal hayatla bütünleşmesi demek, olağanüstü olarak görülenin olağanlaşması çabasıdır. Gelecek hakkında önceden haber verme veya gaybı öğrenme temeline dayanan fal ve falcılık, tarihin her döneminde ve her millette görülmüştür. Bu toplumlar, geleceği öğrenmek için farklı yöntem ve vasıtalar kullanmışlardır. Ezlem denilen fal okları, İran ve Rumların satranç ve tavla oyunları, remiller, yıldız, bakla, kahve falları ve iskambil kâğıdı ve kitap açma, suya bakma gibi fal bakma şekilleri falcılığın malzeme ve yöntemlerinden bazılarıdır (Çakan, 1998, s.25). “Astroloji: burçlar, yıldızlar, bunların sistemdeki yeri ve etkileri, insanın beyin programının oluşumu, aldığı etkiler ve tepkileri: kozmik ışınımın dünya ve insanlar üzerindeki tesirlerinin neler olduğu gibi konuları kapsar. Kısaca içinde yaşadığımız evrensel sistemi kendi dili ile açıklar” (Tuncel, 1997, s. 62).

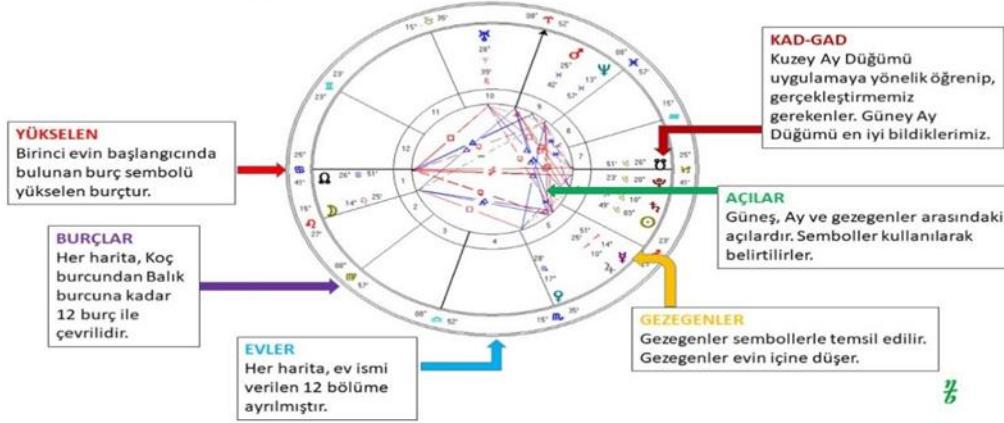
Tarihe bakıldığında Türklerin, 12 hayvanlı Türk takvimini kullandıkları görülmüştür. Bu takvimin evrendeki bazı döngüsel olaylardan hareketle oluşturulduğu düşünülmektedir. Takvimin kullanım amacı; soğukluk, sıcaklık ve yağışın etkilediği hususların; ucuzluk, pahalılık, ürün rekoltesi, sağlık, hastalık, emniyet gibi sonuçlarının tahmin edilmesidir. Ancak bazı senelerde bu durumlarda farklılıklar olduğu ve bu değişikliklerin her on iki yıllık periyotta tekrarlandığı görülmüştür. Bu durum takvimi kullanan bazı Türk topluluklarında çeşitli kehanetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlk örneklerine Divanü Lügati't-Türk'te

rastlanan kehanetlerin daha sonraları Türkçe ve Farsça dillerinde yazıya döküldüğü ve Osmanlı dönemine kadar geldiği görülmektedir. Türkçe metinlerde mensur veya manzum olarak farklı kişiler tarafından yazılan bu yazılarda içinde bulunulan yılın nasıl geçeceğine dair kehanetler sıralanmıştır. O sene içinde doğacak bebeklerin karakter ve fizikî özellikleri ve onların gelecekleri hakkında tahminlere yer verildiği görülmektedir (Boyras, 2010, s.107).

Fal, astroloji, doğüstü varlıklar gibi bilime aykırı görülen olguları konu alan bu inanç şekilleri hem dünyada hem de Türkiye’de oldukça yaygındır. Geleceği merak edip bilmek isteyen insanın yöneldiği fal ve falcılık yıllardır birçok çeşidiyle Türk tarihinin reddedilemez unsurlarından olmuştur. Şamanizm’deki 12 hayvanlı Türk takvimine kadar uzanan ve İslamiyet sonrası münecimler tarafından kullanılan falcılık, insanlar tarafından yoğun ilgiyle karşılanmıştır. Diğer semavi dinlerde olduğu gibi İslam tarafından da yasaklanmış olsa da bir dönemden sonra Osmanlı Devleti’nde yıldızlarla ilgilenen halk münecimlere sormadan hiçbir işe kalkışmamış, münecim takvimleri, yıldıznameler, falnameler ve melhemeler gibi yazılı ürünlerden anlaşılacağı üzere Türk toplumunun astroloji ve falcılık tarihinin olduğunu söylemek mümkündür (Boyras, 2010, s.140). Paranormal inanç fenomenlerinden olan bu inanç şekilleri, tarihsel süreç içerisinde gündelik hayatın bir parçası olup, insanların psikolojik olarak kendilerini iyi hissetme çabası, gelecek için umutlanması, içinde bulunulan olumsuz durumlardan kaçmak, gücünün yetmediği şeyleri değiştirme arzusu gibi benzer psikolojik durumları içinde barındırmaktadır. Bu yüzdendir ki paranormal inançların tarihi de insanlığın ve dinin tarihi kadar eskidir. Tarihteki yansımalarına baktığımızda bunu net olarak görebilmekteyiz.

Astroloji doğum haritası (horoskop), Zodyak (yaşam çemberi) veya burçların gezegenlerin durumuna göre gün ve yıl içindeki periyodik hareketlerinin insan yaşamındaki etki ve sonuçlarını yorumlama ile geleceğe dair merak edilenleri anlamak için başvurulan yöntemlerdir diyebiliriz. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, gezegenlerin hareketleri, onların sembolleri, gün içinde güneşin ve ayın hareketleri, doğum tarihlerine göre onlara atanan burçları, doğum saatlerine göre de onlara atanan yükselenleri, insanların karakterlerini etkileyerek nasıl bir insan olduğunu kendilerine anlatır. Anlatırken de geleceğe dair alınacak kararları eyleme dökmeden danışılan bir mercii haline gelmiş ve çağın şartlarına uyarlanarak dijital münecim diye tabir edebileceğimiz bir biçimde toplumsal gerçekliğini sürdürmeye devam etmektedir.

Doğum Haritasının Temel Mimarisi

Şekil 3. 1. Astroloji Burçları Ve Doğum Haritası⁴

Teknolojik gelişmeler, paranormal inançların, insanlara çok hızlı ve kolay ulaşmasını sağlamıştır. Öyle ki örneğin, son zamanların popüler senaryolarından; kehanet haberleri, bir 'tık' ile milyonlara ulaşabilir ve sonucunda toplumsal korku, panik, kaos ortamı gibi kitlesel eylemlere neden olabilmektedir. Geçtiğimiz yıllarda Maya takvimine göre 2012 yılında kıyametin kopacağı ve dünyanın son bulacağı haberleri ortaya çıkmıştır. Haberin detayında dünya üzerinde sadece iki yer; İzmir'in Selçuk ilçesinde bulunan Şirince köyü ve Fransa'nın Bugarach köyleri dışındaki her yerde kıyametin kopacağı yer almaktadır. Bu haberlerin kıyamet senaryosu şeklinde yorumlanması şirince köyüne çok sayıda insanın gitmesine sebep olmuştur. Bu haberin internet sitelerindeki bir örneğine aşağıda yer verip sosyolojik anlamda bu örnek üzerinde değerlendirme yapabiliriz.

“Şirince'de "Kıyamet Günü" tedirginliği: İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı 70 nüfuslu küçük turistik köy Şirince, Maya takvimine göre, 21 Aralık 2012 tarihinde kıyamet kopacağı ve kıyametten İzmir'in Şirince köyünün etkilenmeyeceğine" yönelik inanışla, tarihinde görmediği bir kalabalığı ağırlamaya hazırlanıyor. Bu inanışa mensup kişilerin ve meraklıların oluşturduğu yoğun ilgi, köy sakinlerini bir taraftan memnun ederken, diğer taraftan köyün olanaklarının çok üzerinde ilgi nedeniyle endişelendiriyor. Dünyada kendilerini "Mavi Enerji Grubu" olarak nitelendiren bir grubun, 21 Aralık 2012'de sonlanan Maya takvimine dayanarak, yeryüzünde bu tarihte kıyamet kopacağı ve kıyametten yeryüzünde sadece Şirince ile Fransa'nın güneyindeki Bugarach köyünün etkilenmeyeceğine yönelik inanışın duyulmasıyla Şirince köyü, kapasitesinin çok üzerine çıkan bir ilgiyle karşı karşıya kaldı. Köydeki az sayıdaki pansiyonda hiç yer kalmazken, bu tarihte kıyamet kopabileceğine inananlar ile meraklılar, konaklama için yer olmasa da o tarihte Şirince'de olmanın hazırlıklarını yapıyor. Şirince'de 18 yıldır işletmecilik yapan İbrahim Kataç, iddialar ve basında çıkan haberlerin Şirince'nin adının duyulmasına katkı sağladığını, ancak konunun abartıldığını, adeta çılgınlığa dönüştüğünü belirterek, "Başlarda köyün tanıtımı için iyi olduğunu

⁴ <https://www.haberay.com/yasam/bu-burclarla-anlasmak-cok-kolay-dost-canlisi-burclar-61338h> (Erişim Tarihi: 10.04.2024).

düşünüyordum, ama durum giderek çılgınlığa dönüştü. O kadar kişi gelirse kıyamet burada kopacak" diye konuştu".⁵

Maya takvimine göre şekillenen bu kehanet, takvimin bittiği tarih baz alınarak, dünyanın sonu olacağı yorumlanmıştır. Yukarıdaki habere bakıldığında, kaynağının tarihsel bir topluluk olduğu görülen bu kehanetin Mavi Enerji adında bir grubun öncülüğünde yayıldığı anlaşılıyor. Fichter (2006) *grup* tanımlamasını; sosyal kurallar, ilgi ve değerler çerçevesinde ortak sosyal hedefleri güden, karşılıklı rolleri olan kişilerin, tanınabilir, yapılaşan, süreklilik arz eden birlikteliğidir. Toplumun ise bu grupların birleşimi sonucunda oluştuğunu ifade etmektedir (s.63). Bu haberdeki grup örneği gibi paranormal inançların da şekillenmesi ve süreklilik kazanmasında grupların önemi büyüktür. Bu tarz paranormal inançları benimseyen grupların bilinmeyene, açıklanamayana merakı, psikolojik olarak bir şeye inanma ihtiyacı, gelecekte umut edip, olağanüstü olanı sorguladığı, kendisi gibi düşünenlerle bir araya gelmek istemesi olağandır. Bunu amaç edinen kişilerle karşılıklı bilgi alışverişi sonucunda ortak bir paydada buluşarak bu tarz popüler grupların oluşması da bu sorgulamanın sonucudur. Belli kuralları olan bu gruplar ortak hedef için birbirleriyle sürekli etkileşim ve iletişim ile inandıkları şeye yönelik eylemler gerçekleştirmektedir. Yukarıdaki haberde de Mavi enerji grubu inandıkları tarihsel bir bilgiyi yorumlayarak bir kehanet ortaya çıkarmıştır. Bunu da internet ve teknolojinin yardımıyla küçük bir grubun inancı olmaktan çıkarıp dünyanın her yerine yayılan küresel bir davranışın sebebi olmuşlardır. Bu kehanete inanıp kıyametten korunmak için oraya giden kadar; yanlış olduğunu düşünüp yine de bu kitlesel eylemi gerçekleştirenler de vardır. İşin bir de ekonomik boyutunun olması olayın çokyönlülüğünü göstermektedir. Mesela inanç turizmi; inananların dini inancının gereği olarak ibadet amaçlı kutsallık atfedilerek gidilen şehir ya da ülkeye ekonomik olarak büyük katkılar sağladığı böylece de devletlerin ekonomik kalkınmasını sağladığı bir gerçektir. Şirince'de halk bu kıyamet kehanetine inanmasa da köylerinin kültürel olarak tanınması ve bu işin ekonomik olarak kendilerine sağlayacağı katkılar açısından değerlendirmişlerdir.

"AH MAYALAR MAYALAR... Kıyametin kopacağı saat olarak ileri sürülen 13. 11'e geri sayım yapılırken, hemen bu geri sayım yapılan lokantanın yanında gitarıyla müzik yapan bir sokak müzisyeni sayım bittikten sonra sözleri "Kıyamet kopmadı hani. Ah Mayalar Mayalar. Bizleri böyle oyalar" olan şarkısını söylüyordu. Şirince'de hatırı sayılır satışlar yapmaları, 10 gün sonra çekilişe bilet alanların kıyamet günü efsanesini hiç de takmadıklarını gösteriyordu. Kıyamet lokmaları satan bir esnafın "Bu lokmalar direk cennete gönderiyor" sözleriyle lokmasını satması ve Şirince sokaklarında dolaşan hemen herkesin yüzündeki muzip gülümseme, tiyatrodan ya da sinemada bir komediyi izleyenlerin yüz ifadeleriyle aynıydı" (Özer, 2012, Evrensel Gazetesi).⁶

⁵ <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1262161-sirince-de-kiyamet-gunu-tedirginligi> (20.12.2023)

⁶ Özer, Akdemir. "Şirince'de Kıyamet Komedi", İzmir Evrensel, 21 Aralık 2012. <https://www.evrensel.net/haber/44316/sirince-de-kiyamet-komedi> (21.12.2023)

Paranormal inançların toplumsal yansıması, sanattan kültüre, ekonomiden sinemaya hemen hemen tüm toplumsal alanlarda görülmektedir. Örneğin; sinemalarda bilim kurgu filmleri, paranormal içerikleri olan filmler sağlam izleyici kitlesine sahiptir. Sanat, resim, edebiyat, tiyatro, sinema vb. kültürel alanlarda yer alan paranormal inançların reklamının yapılması, tanıtılması, evrenselleşmesi ve dünya çapında daha hızlı yayılması popülerlik ve modernleşme ile birlikte daha fazla cezbedicilik kazanmıştır.

Paranormal inançlar dediğimiz şeylere, insanlar inanarak ya da kabullenerek bir davranış örüntüsü oluşturmuşlardır. Sorgulamadan sadece popüler olması ve bilinmeyene merak uyandırması, din kaynaklı ancak dinden farklı bir formda karşımıza çıkmaktadır. Astroloji ve falcılık da benzer nitelikte sebeplerden dolayı geniş bir kitle tarafından benimsenmiştir. Dini olarak yasaklansa da fal, günümüzde kafelerde, internet sitelerinde, telefonlarda uygulama olarak *falcı bacı* diye sempatikleşen sembolik ifadelerin yardımıyla ekonomik bir sektöre hizmet eder hale gelmiştir. İnsanlar *fala inanma, falsız da kalma* diyerek inanmadığını söyleyip, inanmaya hazır bir şekilde kendisini iyi hissetmek için, o anda içinde bulunduğu zor durumla mücadele etme şekli olarak ya da arkadaş çevresinde sadece eğlenmek, muhabbet için fala müracaat ettiğini ifade eden savunmaların arkasına sığınmaktadır. Her gün uyanıp bugün Merkür, Jüpiter veya yıldızların hareketlerinin burçlarını, dünyayı ve kendilerini nasıl etkilediğini merak ederek, günlük burcunu okumadan güne başlamayan, alacağı kararlarda, yapacağı eylemlerde burcunun o gün için neler belirlediğini öğrenerek plan yapan insanların varlığını görmekteyiz.

Astroloji haritasına göre evleneceği kişiye, yere, güne karar verenlerin veya çocuk planlamasını çocuğun doğacağı ayın burcuna, yükselenine göre düzenleyen insanların sayısı hiç de azımsanmayacak düzeydedir. Nar (2014), psiko-antropolojik bir olgu olarak ele aldığı fal üzerine, falın baktırılma nedeni, gidilen falcıya nasıl ulaşıldığı, en sık bakılan fal türü, falın bakılma sıklığı ve toplumda algılanma şekilleri üzerinde bir alan araştırması yapmıştır. Türk toplumundaki fal algısını, kiminin günah veya hurafe olarak gördüğünü, kimisinin de kültürel ve sosyal yaşamı yönlendiren davranış şekli olarak görmektedir. Genel manada ise falın, toplumun içinde bulunduğu inanç biçimine bağlı kalarak toplum tarafından dışlandığı ama yine de insanların fali psikolojik bir tedavi yöntemi, sosyalleşmek için bulunulan ortamda vakit geçirme gibi bir etkinlik alanı olarak gördüğüdür. Arkadaş veya komşu ortamında sohbet amacıyla örgütlenme aracı olmasının yanı sıra modern sanayi toplumunda günlük yaşamda ticari tarafı ağır basan tüketim kültürü aracına dönüştüğü de göz ardı edilmemelidir (s.522-523).

Bugün özellikle kadınların sohbetlerine eşlik eden Türk kahvesi için, gayriihtiyari bir gereklilik veya kural gibi hemen fincan ters çevrilmektedir. Ortamda fala bakabilecek biri varsa hemen kişiye yorumlatılır. Doğruluğu yanlışlığı sohbet konusu yapılır, artan teknolojik imkânlar sayesinde artık ortamda fiili olarak bir falcı bile olmasına gerek kalmadan cep telefonları ile fotoğrafı çekilen kahve fincanında çıkan şekli, internet üzerinden falcılık uygulaması aracılığıyla

iletilir ve yorumlanması beklenir. Bu uygulama yaş, isim, cinsiyet gibi bilgileri alır ve ona göre yorumlamalarda bulunur ve kendini hatırlatan bildirimler ile sürekliliği de sağlamış olur. Nar'ın (2014) yapmış olduğu alan çalışmasında elde ettiği sonuçlar, birebir fal baktıranlarla yaptığı mülakatlarda insanların fal baktırma nedenleri veya amaçları hakkında bizlere sosyolojik ve psikolojik olarak insanın içinde bulunduğu inanç biçiminin nasıl bir yaşam şekline dönüştüğü hususunda kaynaklık etmektedir.

“Fal baktırmadan önce heyecanlı ve beklentilerim yüksek biriydim. Fal baktırdıktan sonra rahat ve beklentilerimden daha emin biri oldum. Kendimi rahat ve mutlu hissediyorum (Bayan, bankacı, yaş 27)”.

“Canım çok sıkılıyor ve moralim bozuktu. Güzel şeyleri duymaya ihtiyacım vardı. Fal baktırdıktan sonra sevindim; geleceğe yönelik olumlu beklentilerim arttı. Şimdi kendimi daha zinde ve verimli hissediyorum (Bayan, sağlık çalışanı, yaş 25)”.

“Falın toplumda algılanış şekli kişinin bağlı olduğu çevresine göre değişiklik gösterir. Eğer muhafazakâr bir ailesi ve arkadaş çevresi varsa dini algılar öne çıkar ve onlara göre hem çok günah hem de hurafedir. Daha sofistیک bir çevresi varsa fala inanma, falsızda kalma mantığının bir ürünüdür. Aynı zamanda eğlence aracıdır. Ben de bu düşünceye katılanlardayım (Bayan, akademisyen, yaş 24)”.

“Fal baktırmadan önce merak ediyor ve heyecan duyuyordum. Baktırdıktan sonra müthiş karamsarım. Moralim çok bozuk, duygularım karma karışık, olumsuz beklentiler içine girdim. Birazdan kurşun döktüreceğim (Bayan, ev hanımı, yaş 31)” (Nar, 2014, s.507-524).

Yukarıdaki ifadelerde gördüğümüz üzere, fal baktırıp, gelecek hakkında edindiği bilgilerin olumsuz hissiyatını gidermek için de başka bir inanç biçimi olan kurşun döktürme davranışına yönelmesine sebep olmaktadır. Paranormal inanç, başka bir paranormali desteklemiş ya da yenisinin oluşmasına neden olmuştur. Bu tarz inançlar insanın olmasını umut ettiği, geleceğini kendisinin yönlendirme isteği ile başvurduğu yol arayışıdır. Bu da paranormal inancın devamlılığı ve birbirinden güç alarak tarihsel bir süreç kazandığını göstermektedir. Ancak İslamiyet'te fal ve büyü gibi unsurlar yasaklandığı bilinmektedir. Bu durumda insanlar hem günah işlemekten korkar, hem de bu kadar popüler olan bir şeyden mahrum kalmak istemezler. Böylesi bir iç tezatlığı yaşarken kendisini ve çevresindekileri yukarıda ifade ettiğimiz şekillerde ikna eder: eğlencesine bakıyoruz, niyetimiz kötü değil vb. ifadelerle süreç devam etmektedir.

“Sri Lanka'da iki dönemdir devlet başkanlığı görevinde bulunan ve sürpriz bir şekilde erken seçime giden Mahinda Rajapaksa'nın, kaybettiği seçim kararını, özel falcısının tavsiyesiyle aldığı ortaya çıktı. Falcı Sumanadasa Abeygunawardena'nın *Seçime gidin kazanacaksınız* tavsiyesine uyararak erken seçim kararı alan Rajapaksa, 9 Ocak'ta açıklanan sonuçlara göre oyların yüzde 41'ini alırken, rakibi Maithripala Sirisena yüzde 56 ile birinci oldu. Falcının seçim sonuçları hakkındaki yorumu ise herkesi şaşırttı. Hem başkanın iktidarına hem de kendi şöhretine gölge düşmesine neden olan falcı, seçim sonuçları hakkında *Nostradamus bile yanılabilir* yorumunda bulunarak kendisini savundu. 63 yaşındaki falcı, 32 yıldır Rajapaksa'nın *kehanet danışmanlığını* yürütüyordu. Artık

bu görevini devam ettiremeyecek olan Abeygunawardena, danışmanlıkla birlikte kendisine tahsis edilen limuzin, şoför ve devlet yönetimindeki bir bankada kendisine verilen görevden de vazgeçmek zorunda kalacaktı.”⁷ (Sabah Gazetesi, 15.01.2015 tarihli internet haberi).

Yukarıdaki örnekte ise falcıların yalnızca öznel olarak bir bireyin değil, sosyolojik anlamda toplumların yaşamını da etkilediğini görmekteyiz. Zira örnekte, toplum yöneten bir devlet başkanının falcısının söylediklerine göre aldığı kararlar ve neticeleri varken; başka bir açıdan baktığımızda falcılığın, sihirbazlığın veya medyumlüğün prestijli bir meslek olarak toplumsal yaşamda edindiği statü gerçeğini görmekteyiz. Üstelik rolleri ve kuralları belirleyen ve toplumu yönlendiren önemli bir konumdur. Bu da falı, bireysellikten çıkarıp topluma mâl eden sosyal bir olgu yapmaktadır. Toplumun herhangi bir ferdinin, yalnızca kendisinin fala inanıp, hayatını yönlendirmesi veya farklı amaçlar gütmesi kişisel olabilir. Ancak toplumu temsil eden ve toplumsal kuralların uygulayıcısı olarak bir yöneticinin fala yüklediği anlam, tüm toplumsal statü ve kuralları da etkilediğinden dolayı sosyolojiktir.

Paranormal inançlardan olan kehanetler de toplumca en çok merak edilen ve inanılan konulardan biridir. Elbette bugün özellikle tüketim toplumunda teknolojik gelişmelerinde etkisiyle gerçekleşmesi muhtemel kehanet senaryoları sinema sektörünün zengin arşivi konumundadır. Bolca paranormal niteliklerin harmanlandığı rüya, büyü, olağan dışı güçler ve kehanetler gibi sınırsız hayal dünyasının pazarlandığını görmekteyiz. Kehanetler çok eski zamanlardan beri ilgi çekmişlerdir. Çünkü büyük iddialar içermektedir ve gerçekleştiği kanısı çok yüksektir. Altındal (2018) çeviri çalışmasının önsözünde, Türklerle ilgili kehanetlerden şunlara yer vermiştir; İstanbul Ortodoks kilisesi ve Katolik kilisesi, aralarındaki siyasi anlaşmazlığı bitirerek kardeşçe kucaklaşacaklarının öngörüldüğünü ve gariptir ki 2006 yılında Papa 16. Benedikt’in Türkiye ziyareti ile bu kucaklaşmanın gerçekleştiği ifade edilmektedir. Başka bir kehanet ise *üç kez üç yüz yıl ve bir kez de yirmi yıl* diye bir şifrenin olduğu ve bu şifrenin 920 sayısına işaret ettiği, kehanetin ise Osmanlı Devleti’nin 920’de yok olacağı şeklinde yorumlanmıştır. O dönemin tarihleme sisteminde 1000 yılın yazımının olmadığı yalnızca yüzyılın ve on yılların yazıldığı belirtilerek Osmanlı Devleti’nin (1)920’de TBMM kurulunca yok olduğu ve kehanetin gerçekleştiği ifade edilmektedir (s.20).

Sonuç olarak, günümüz toplumlarında sayısız paranormal inancın varlığı muhtemeldir. Ancak yukarıda saydıklarımız ve aşağıda sayacaklarımız özellikle bizim toplumumuzda tarihteki varlığının üstüne katarak bugünün şartlarında yeniden popülerlik kazanmıştır. Onları sosyolojik araştırmaların merkezine çeken en önemli şey ise; toplumsal yapının yeniden şekillenmesinde ve insan davranışlarını yönlendirmede etkin bir güce sahip olmalarıdır. Bu durumda paranormal inançlar, sosyal yapı ve insanın anlamlandırılması ve çözümlenmesi için başvurulması gereken önemli bir basamak haline getirmiştir.

---

⁷ <https://www.sabah.com.tr/dunya/devlet-baskani-deviren-falci-2913695> (Erişim Tarihi: 15.04.2024).

3.2. Halk İnançları

Paranormal inançlardan biri olan halk inançları, hemen hemen her kültürde yaygın olarak görülen, din ve kültür ile en çok iç içe geçen, sosyal yaşamda insan üzerinde etki alanı en geniş olan inanç biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk inançları, sebeplerinin tam manasıyla anlaşılamadığı, toplumsal nitelik taşıyan birey davranışlarını etkileyen inançlardır (Özgüven, 2013, s.112). Halk inançlarına siyaset, ekonomi, din ve ideoloji gibi alanlar da dahi rastlamak olasıdır. Ayrıca kötü tecrübeler yaşayan insanların halk inançlarına yönelme eğilimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir (Atalan, 2022, s.43).

Halk inançları, dinlerden etkilendikleri gibi dinleri de etkilemiştir. Bu tür inançlar birbirlerinin de belirleyiciliği ve devamlılığı konusunda etkili olmuşlardır. Halk inançları her kültürde var olması onun sınıflandırılmasını zorlaştırmaktadır. Zira bazı inançların etki kitlesi küçük ve yerel gruplar olabilirken, öbür taraftan din ile kompleks bir etkileşim içinde olduğundan dünyada çok yaygın olarak çok geniş bir kitle tarafından benimsenmiştir. Çoğu zaman dinden ayırmanın güç olduğu halk inançları bizim toplumumuzda hurafe olarak da bilinmektedir. Hakikatin tersi olan *hurafe*, aslı gerçekliği olmayan, uydurulan, safsata inançlar arasına katılan halk inançları olarak asılsız söylemlere inanarak hareket etmek demektir. Her toplumda ve her dönemde az ya da çok ama mutlaka görülen hurafe veya halk inançları daha çok sağlık veya gelecek hakkında önceden bilgi elde edebilme amacıyla başvurulmaktadır (Çakan, 1998, s.12).

Kırsal kesimden modern şehir hayatına, eğitilmiş kişilerden eğitim düzeyi düşük olan kişilere kadar hemen herkesin bilerek ya da bilmeyerek halk inançlarını uyguladığı, kökenini ve nedenini sorgulamadan alışkanlık haline getirdiği davranışları vardır. Uğurlu eşyaları, uğurlu takı, kalem, günleri, sayıları olanlar, aynanın kırılmasından, kara kedi gördüğünde, baykuşun ötmesine, düğünden önce gelini gelinlikle görmenin, gece tırnak kesme vb. davranışların uğursuzluk getirileceğine inanılması ve davranışın gidişatını değiştiren bu inançların benimsenmesi bu halk inançlarının toplumlarda kültürü de şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Zira halk inançları kültürün içinde gelenek ve görenek olarak yapılan, toplumsal kurumlar oluşurken insanlara belli görevlerin yüklenmesini sağlayarak, çeşitli ritüellerin yerine getirilmesini zorunlu kılan gizli bir yaptırım gücüyle toplumsal kurallar halini almayı başarmıştır. Örneğin evlilik ve aile kurumunun gereği olarak görülen nikâh, dini ve toplumsal nitelik taşıyan başka kültürlerde de bu böyledir. Kilisede belli kurallar çerçevesinde dini kural ve kaideler çizgisinde gerçekleşir. Ancak dinin belirlediği bir çerçevede aile veya evlilik kurumu oluşurken, bir resim tablosu gibi düşünürsek çerçeveyi yani sınırları ve görevleri din tarafından belirlenmiştir. Ancak tablonun içerisindeki desen ve şekiller bireyin ya da topluluğun hayal gücüne veya olayı nasıl tasavvur ettiğine bırakılmıştır. Evlilik kurumu için yaşadığımız şehir olan Çorum'da yaptığımız birkaç gelenek ile örneklendirebiliriz. Düğünlerde eski geleneklerdeki gibi kültürel belli başlı şeyler yapılır: gelin bir gelinlik giyer bu kültürel olanıdır, ama damat onu düğünden önce görürse uğursuzluk olması halk inancı olanıdır. Dini bir gereklilik olarak nikâh kıyılır ancak gelin ya da damat kim önce diğerinin ayağına

basarsa evde onun sözü geçer. Gelinin ayakkabısı altına yazılan isimlerden kim ya da kimlerin isimleri silinirse ve gelin çiçeğini kim yakalarsa o da yakın zamanda evlenir. Gelin evine girerken başının üstünden buğday, şeker, leblebi atılır ki bereketli bir evlilik olsun. Gelin, baba evinden gelirken çatal kaşık tabak getirir ki bereketini de alsın gelsin. Yine gelin eve girerken kapiya yağ sürer ki yağın kapiya yapıştığı gibi, gelin de evine bağlı olsun, gelin eve girip oturduğunda kucağına kız bebek verilirse kızı, erkek bebek verilirse oğlu olacağına inanıldığı gibi çokça örneği olan birçok halk inancı, kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel bir obje haline gelmiştir. Bu inançlar bölgeden bölgeye, yöreden yöreye yapılaş şekli itibariyle değişse de özü yani yapıma amacı (uğurlu, uğursuzluk, bereket, gelecek ile ilgili güzel temenni vb.) aynı olduğu için kültürün bir parçası sayılabilmektedir. Çok çeşitlilik içermesi genel ya da yerel olabilmesi ve süreklilik gösterebilmesi, modern çağ ile yok olmadan varlığını koruması, onları sosyolojik bir olgu olarak almamız için yeterli bir sebeptir. Bu inançların kişisel ya da sosyal niteliği onun tanımlanıp sınıflandırılması ve anlamlandırılma açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Köse ve Ayten (2009) çalışmalarında halk inançlarının duygusal boyutu (korku, endişe, öfke, heyecan, sevinç, sürpriz ve merak gibi durumlarla bağlantılı olarak tecrübe), bilişsel boyutu (algılama, düşünme, hayal etme, hafıza ve dikkat gibi süreçleri) ve davranışsal boyut (ritüeller ve sembolik davranışlar) olarak üç boyutta değerlendirmişlerdir. Bu inançların psiko-sosyolojik nedenlerini; eşyanın ve olayların mahiyetini bilmemek, geleceği bilme arzusu, korku ve stress, çaresizlik, kutsallaştırmanın yön değiştirmesi, güvenlik ihtiyacı, başarıya ulaşma ve kendinden emin olma, belirsizlik duygusu, sosyal uyum ihtiyacı, sorumluluğu başka güçlere atfetme, rüyalar ve hayal gücü şeklinde sıralayarak değerlendirmişlerdir (s.50).

Resim 3. 1. Kara Kedi, Merdiven Altı, Tuz Ve Ayna Kırılması Halk İnançları⁸

⁸ <https://www.gzt.com/lokma/cok-da-kafaya-takmamak-lazim-yiyeceklerle-ilgili-yaygin-13-batil-inanc-blog-3549724> (Erişim tarihi:12.04.2024).

Dinler tarihi araştırmacıları, hurafe veya halk inançlarının çoğunluğunda ataya ve geçmiş tarihe bağlılık su, ateş, ağaç, toprak ve ormanı kutsal görmenin derin manalar taşıdığını belirtmektedirler (akan, 1998, s.12). Bu da demek oluyor ki; toplumlar bu inançları atadan kalan bir miras gibi görerek, kültürel kimliğin bir parçası haline getirmiş ve ona farkına varmadan yüklenen dokunulmazlık ve saygı onların toplumlarda yaşamasını kolaylaştırmıştır. Dini olan kutsalla zaman zaman karıştırılması da bunun sonucudur.

Halk inançları çoğu zaman birçok din ve kültürden etkilenerek kültürün bir gerekliliği gibi karşımıza çıkmaktadır. Oysa tarihi kökenlerine inildiğinde geçmişte bambaşka bir gelenek ya da dine dayanarak ortaya çıktığı görülebilmektedir. Müslümanlardaki türbelerde kandil yakma deti aslında Fenikelerin Sur Őhrinin hamisi olan ticaretin, servetin, denizciliğin tanrısını temsil eden *Melkares* heykeli önünde kandil yakarak yaptıkları bir ritüeldir. Süryanilerin kutsal hayvan olarak gördüğü güvercinler Müslümanlar için de öyle görülmeye başlanmıştır. Kaf Dağı, İnan efsanelerinde geçen, eski İnanlıların Kaf ismin verdikleri kutsal bir dağın üzerinde *zmrd- anka* diğer adıyla sigmurg kuşunun varlığına inanılır. Bu kuşa ait efsaneler Türk Kültürü'nde, Osmanlı sanat ve edebiyatında dahi yerini almıştır (Erdil, 1991, s.11).

Sonuç olarak, halk inançları her açıdan köklü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Toplumun içine böylesi gcl işlemiş bu inanç örüntülerinin sınırlandırılması da zordur. nkn kimisi diğerlerinden esinlenmiş, kimisi devamı gibi olmuş, kimisi de hepsinin sentezi olmuştur.

Resim 3. 2. : Zümrüd- Anka (Simurg) Kuşu ⁹

Resim 3. 3. : Şahmeran Motifi¹⁰

Yukarıda rnek olarak verdiğimiz resimler Türk tarihinde önemli bir değer olarak görülen, efsaneleşen hikâyelerin sembolleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür halini alan bu efsaneler bugün halen sosyal yaşamın içinde var olmayı başarmış ve sanat, edebiyat, mimari gibi toplumsal birçok alanda halen devam eden önemli birer kültürel miras olarak karşımıza

⁹ <https://www.sanatkarnavali.com/mitolojinin-anka-kusu-simurg/> (Erişim tarihi:12.04.2024).

¹⁰ <https://www.sanattanyansimalar.com/sahmeran-operasi-ve-piri-reis-balesi/437/> (Erişim tarihi:12.04.2024).

çıkılmaktadır. Bu hikâyelerin paranormal niteliklerinin kaynaklık ettiği halk inançları da onlarla birlikte bugüne ulaştığını söyleyebiliriz.

3.3. Mitler

Mitler, kutsallık öyküleri içeren, tarihi insanlığın var oluşu kadar eski, hemen hemen her toplumda var olan, oldukça karmaşık bir o kadar da köklü ve zengin bir arşive sahip dini söylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. “Mit: Şehir efsaneleri, yıllar içinde nesilden nesile kulaktan kulağa yayılarak günümüze kadara gelmiş farklı ülkeler, şehirle, kültürlerle ait olan masalsı anlatılardır” (Işık, 2020, s.68). Bir toplumun kimliğini, kültürünü, geleneğini oluşturan kutsal ve gerçek kabul edilen yaşanan ya da yaşanıldığı var sayılan durumların açıklanması, hikâyeleşip, bunların dil aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılıp, yaşam şekli olarak bir inanç biçimi ya da inancın gereği bir ritüele dönüşmesi olarak değerlendirilebilir. Olağanüstü semboller, ritüeller, insan üstü güçler ve anlatılar içermesi onun gerçekliğini zaman içinde yitirse dahi dini bir ritüel kültür ya da gelenek olarak halen devam etmesi onun paranormal özellikler taşımasından ileri gelmektedir.

Başka bir ifadeyle “Mit: belli bir büyü biçimin gerçekliğinin her zaman için olaylardan birinin tarihsel anlatısıdır (Malinowski, 2000, s.73). Malinowski (2000) miti, geçmişin ölü ürünleri olan değersiz masalları olmadığını aksine devamlı doğrulayan yaşayan bir güç olarak belirtmiştir (s.72). Bu inançlar toplumsal kültürün ve geleneğin hatta dinin bir parçası kabul edildiği için dogmatik yanının etkisiyle, doğruluğu yanlışlığı sorgulanmadan yaşamın içinde kendisine yer edinebilmektedir. Başka bir ifadeyle; tabiat güçlerinin kişiselleştirilmesi, canlı bir varlık veya ölümsüz tanrılar halinde tasarlayarak; destan kahramanları, mitoslardaki tanrılar ve tanrısal güçlerle normal yaşamdaki insanlar arasında köprüleri kuran araçlar olmuşlardır (Necatigil, 1989, s.11).

İnsanlar anlam arayışı içindeki varlıklardır. Bilindiği kadarıyla hayvanlar yaşadıkları koşullar yüzünden acı çekmezler, dünyanın başka yerlerinde yaşayan hayvanlar için kaygı duymazlar ya da kendi yaşamlarını başka bir açıdan görmeye çalışmazlar. Oysa kolayca umutsuzluğa kapılan insan; en başından beri yaşamını geniş bir sahneye yerleştirerek bunun temelindeki anlamı araştıran, can sıkıcı aksi yöndeki kanıtlara rağmen yaşamın bir anlamı ve değeri olan öyküleri uydurmuşlardır. İnsan aklına özgü tuhaf olan şey ise; akli ve mantığıyla açıklayamadığı fikir ve tecrübeleri edinme yeteneği olan hayal gücüne sahip olmasıdır. İnsanın gözünün önünde durmayan, nesnel varlığını algılayamadığı bir şeyi düşünme imkânını sağlayan hayal gücü mitolojiyi ve dinleri üreten bir yetenektir. Günümüzdeki mitler algısı; akıldışı ve zevkine düşkünlük gibi görülse de bilim insanlarının yeni bilgiler elde etmesi, etki gücünün sınırsızlığını ortaya çıkaran teknolojiyi üretmesi de hayal gücü sayesinde. Zamanında yalnızca mitlerde yaşanabilen ayda yürümek ya da uzaya yolculuk edebilmek bilim insanlarının hayal gücü sayesinde mümkün olabilmektedir (Armstrong, 2005, s.7-13).

Geleneksel toplumlarda kutsal olanı kendine rehber edinerek kurdukları dünyada yaşayan insanlar; inanış, düşünüş ve davranışlarıyla geliştirdikleri kuralları hayatlarının içine önce sözlü olarak sonraki zamanlarda da yazılı olarak dâhil etmişlerdir. Sözlü ortamda oluşturdukları kutsala ait olan bu nitelikleri aktarmanın en güzel yolu kendini en net şekilde sözlü ortamda gösteren mitlerdir. Mitlerin önemli konularından biri olan *Eskatoloji mitlerinde*, insanoğlunun dünyanın ve evrenin başlangıcının neresi olduğu kadar tüm bunların bitişinin ve sonunun da nasıl olacağı kutsal bir algı içinde kabul edilmektedir. Sözlü anlatımların yer aldığı Eskatoloji mitlerinde ya da yakın dönemde oluşan ve semavi dinlerden etkilenerek daha az mitolojik unsur içeren tufan mitlerinde hep kutsalın insanoğluna verdiği bir ceza düşüncesi vardır. Verilen bu cezalarla insanoğlunun bu dünya ile yok olup yeniden yaratıldığı, bir kısmında ise sadece insanın yok edildiği, yalnızca kutsal tarafından seçilenlerin yaşamını dünyada devam ettiği düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir (Çınaroğlu, 2008, s.31-40). Yazılı dönem içinde yer alan Dede Korkut Destanları ve Orhun Abideleri içerisindeki eskatoloji mitler ait inanışların metinlerde varlığının hissettirmesi, bu inanışların Türk Mitolojisinde önemli bir yer edindiğinin göstergesidir (Kayabaşı, 2016, s.178).

Çınaroğlu (2008) çalışmasında; kozmogonik mitler, köken mitosları, ritüel mitosları, teogoni(din) mitosları, prestij mitosları, eskatoloji mitleri şeklinde bir sınıflandırma çerçevesinde incelemiştir (s.31-40). İç içe geçen özellikleri ile gerçekten tasnifi güç olsa da bu sınıflandırma bize de paranormal nitelikler barındıran mitlerin toplumsal gerçekliğini oluştururken içinde barındırdığı gücü ve sınırlarını anlamlandırma açısından kolaylık sağlayacaktır. Çünkü mitlerin bu şekilde sınıflandırılması dayanağının ne olduğunu ve inancı besleyen unsuru bize göstermektedir. Ayrıca paranormal inançlar dinlerden beslenerek, dini unsurları da içlerinde barındırırken birbirlerinin de sınırlarına dâhil olur hatta birbirlerinin yerine geçebilirler. Mitler insanların yaşam biçimlerini ve o toplum için önemli olan değerleri göstermektedir. Kültürleşip o topluma özgü olması da buradan kaynaklanmaktadır. Mitlerdeki her unsurun olay ve olgunun eşyanın bir anlamı vardır. Gerçekdışı olan nitelikleri ise onların sürekliliğini sağlamış ve özel yapmıştır.

Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasındaki en önemli unsur elbette iletişimin ve var oluşun ifade aracı olan dildir. Toplumsal anlamda dil, sahip olduğu sembol ve anlam formları sayesinde sosyal hayatın merkezinde bir görev üstlenmiştir. İşte bizler de paranormal inançların içerisinde var olan tüm unsurlarda birçok kavramın bu dil ve sembolik anlam formlarından yararlandığını görmekteyiz. Sayıların, renklerin, doğada var olan güneş, ay, yıldız gibi unsurların insanlara neler anlattığı, rüyaların yorumlanmasının ya da fallarda görülen şekillerin insan yaşamında edindiği bir gerçeklik veya gerçeklik kabulünü görmekteyiz. Sosyal hayatın kurallardan yaşantı biçimine kadar birçok şeyi şekillendiren dinden kültüre, tarihten sanata insanın içinde bulunduğu her alanın açıktan ya da kapalı şekillenmesine neden olmuştur. Mitlerde insanüstü varlıklar akıl ya da bilimle açıklanamasa da toplumda kültleşen ve saygı duyulan, değer biçilerek toplumun kendi kimliği haline bunlarla oluşturduğunu görmekteyiz.

Her toplum sahip olduğu kimliğinin sınırlarını kendi çizer. Bu o toplumun kültürel değerleriyle, kökenleriyle, ırkıyla, rengi, dili ve diniyle tarihten günümüze gelen bir var oluş savaşıdır. Türk mitolojisinde çok önemli bir yere sahip olan, bugün dahi varlığını muhafaza edip, gelenekselleşen bir mitoloji üzerinden bu durumu örneklendirecek olursak; Nevruz denilen bir gelenek üstelik sadece Türklerde değil birçok toplumda nevrusun yani baharın gelişinin kutlandığını görmekteyiz. Bu bir bayram niteliğinde belli ritüeller ve eylemler çerçevesinde yapılmaktadır. Tarihsel bir geçmişe dayanan toplumsal kimliğin sahiplenışı, anılması, değer olarak görülmesi ve mana yükleyerek şimdiye ve geleceğe yön vermesini görmekteyiz. Aşağıda nevrusun hangi topluluklar için ne anlama geldiği verilmiştir.

“Nevruz'un kutlanması genel olarak tüm toplumlarda baharın başlangıcı ve doğanın yeniden hayat bulması ile ilişkilendirilse de ortaya çıkışı her toplumda farklı efsanelere dayandırılmış durumda. İranlılar Nevruz'u ülkeyi tüm canlıları ölüme mahkûm eden kıştan kurtaran mitolojik Kral Cemşid'e dayandırıyor. Tarihçiler Cemşid'in Proto-Iranlıların avcı-toplayıcı yaşam tarzından yerleşik düzene ve çiftçiliğe geçişi temsil ediyor olabileceğini düşünüyor. Kürtlerin Nevruz'u dayandırdığı efsaneye göre ise İran'ı zulümle bin yıl yöneten Asur Kralı Dehak'a (Zuhak) toplum dayanamayarak başkaldırıyor ve kral, demirci Kawa tarafından öldürülüyor. Efsaneye göre omuzlarındaki yılanları beslemek için her gün iki kişiyi öldüren Dehak'tan kurtaran ve daha sonra Kawa tarafından eğitilen bir genç ise Kürtlerin atası olarak kabul ediliyor. Türkler için ise Nevruz kaynağını Göktürklerin yeniden doğuşunu anlatan Ergenekon Destanı'ndan alıyor. Destana göre dik yamaçlı dağlarla çevrili bir vadiye 400 yıl kalan Türklerin dağın demir kısmını eriterek kendilerine yol açtıkları, çıktıkları günün 21 Mart olduğu anlatılıyor. Nevruz'un bu nedenle kutlandığına inanılıyor.”¹¹

Bu çalışmada özellikle Nevruz üzerinden örneklendirme yapma sebebimiz, birçok toplum tarafından benimsenerek, çok eski bir tarihsel çizgisine sahip olmasıdır. Modern hayatın getirilerine rağmen kültürel bir gelenek olarak varlığını devam ettirebilen, hikâye geçmişlerinde paranormal niteliklerinin olması, dini niteliklerinin ağır basması, bir inanç şekli olarak gelenekleşmesi, bugün dahi aşağıdaki ritüeller yapılarak devam eden bir inanç şekli olarak karşımıza çıkması, onun her anlamıyla iyi bir örnek olduğunun göstergesidir.

“Başta Anadolu, Orta Asya ve çeşitli coğrafyalarda kutlanan Nevruz Bayramı'nın ritüelleri de kuşaktan kuşağa aktarılıyor. Kimi inanışlarda yeni senenin başladığı o güne günahlarından arınmış girmek isteyenler ateşten atlıyor. Yıkılmak ve sudan atlamak da arınmak için yapılan adetler arasında bulunuyor. Ateş ve sudan atlamak tüm nevrus kutlamalarındaki ortak unsurlardan biri olarak dikkati çekiyor. Bugüne özel kurulan ve 7 çeşit yemeğin bulunduğu *nevrus sofrasına* toplu halde oturuluyor. Yılın bolluk ve bereketle geçmesi için kurulan zengin sofrada, herkes her yemekten yiyerek, senenin o rahatlıkta geçmesini diliyor. Nevruz Bayramı kutlamalarında yumurtaların tokuşturulması da yaygın görülüyor. Üremeyi ifade eden yumurtalar, bolluk için boyanıyor ve tokuşturuluyor.

¹¹ <https://tr.euronews.com/2023/03/20/nevrus-nedir-c-k-s-kaynag-ne-nas-l-kutlan-r-ritueller-ne> (Erişim tarihi 08.05.2024)

Nevruzun tarihi Ergenekon'a dayandırıldığından o gün demir dövülerek Ergenekon'dan çıkış da kutlanıyor.”¹²

Türk mitolojisinde en çok bilinen destanlarından olan; *Ergenekon destanı*, büyük bir yenilgiye uğrayarak göç eden Türklere, Tengri'nin görevlendirdiği kutsal bir kurt öncülüğünde etrafı dağlarla çevrili, verimli ve büyük bir ovaya götürüldüğünü ancak Türklerin zamanla ovaya sığmadığını, yine bir kurt onlara etraflarındaki dağlardan birinin maden olduğunu göstermesi ve demircilerin dağı eriterek ovadan çıkıp ve tekrar bozkırların egemenliğini konu almaktadır. *Bozkurt Destanı*, rivayet odur ki; Türklerin soyu tamamen yok edilmiş yalnızca bir çocuk sağ kalmıştır. Tengri'nin gönderdiği bir dişi kurt tarafından besleyip büyütülür ve dişi kurt çocuktan hamile kalır ve 10 çocuk doğurur bu çocuklar dışardan kızlarla evlenerek Türk soyunun devamını sağlayacaklardır (Karakurt, 2012, s.888). Görüldüğü üzere bu destanlar ile sembolikleşen birçok unsur ortaya çıkararak insanların yaşayış biçimlerini ve bakış açılarını belirlemiştir.

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere, sosyal hayattaki davranış şekilleri; yeme, içme, uyuma gibi gayet insani basit yaşantı şekillerini dahi içerisine alarak doğruluğundan yanlışlığından ziyade benimsenmiş bu geleneğin öz kültür unsuru olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Paranormal inançlar iç içe geçmiştir. Zaman içerisinde devamlılığı sağlayan özellikleriyle birbirlerine güç kaynaklığı da ederler. Tarihsel mit geçmişi bakımından zengin olan milletler, bu mitlerinden esinlenerek birçok toplumsal değer üretmişlerdir. Aşağıda resimlerdeki sembollerinin hepsinin tek tek anlamları vardır. Bu dilsel ve görsel kodlar aslına kültürel zenginliği sağlayan unsurlardır. Bu ülkelerin bayrakları gibi bir kimlik atfedilen mitolojik semboller, geçmiştekenden farklı bir gerçeklik içindedir. Bu yüzden insan; sanatında, edebiyatında, gündelik yaşamın her köşesinde bu anlam formlarına yer vermiştir. Aşağıdaki resimler bu duruma örnek olarak verilmiştir.

Resim 3. 4. Kurt Sembolü ¹³

Resim 3. 5. Çift Başlı Kartal Figürü¹⁴

¹² <https://tr.euronews.com/2023/03/20/nevruz-nedir-c-k-s-kaynag-ne-nas-l-kutlan-r-ritueller-ne> (Erişim tarihi: 08.05.2024)

¹³ <https://turkbirligi.com.tr/turk-birligi-amblesinin-semasi/> (Erişim tarihi 24.03.2024).

¹⁴ <https://www.dralicoskun.com/2020/12/20/cift-basli-kartal-figurunun-kokeni/> (Erişim tarihi 24.03.2024)

Türk toplumunda kurdun ve çift başlı kartalın çok fazla sembolik anlamı vardır. Bu anlamların temelinde efsaneleşen geleneksel hikâyeler vardır. Bu hikâyelerde de paranormal unsurlar çokça yer almaktadır. Kültürün bir parçası olan bu değerler, toplumsal kimliği de şekillendirmektedir. Sonuç olarak, paranormal inançların mitlerdeki görünümü, bugünün yaşantısına sembolik anlam formlarıyla yansımaları ve kendine ait bir dil oluşturduğu gerçeğinin öneminden kaynaklanmaktadır. Dil ise bir toplumun, bir kültürün ya da herhangi bir şeyin geçmişle bugün, bugünle gelecek arasında kurduğu bir köprü göreviyle toplumun sosyolojisinin en etkin aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4. Ufoloji

İngilizce *Underfined Flying Object*'in kısaltması olan UFO, *tanımlanamayan uçan obje* sözcük grubunun açılımıdır. Bugün, uluslararası anlamda kullanıma kabul edilen UFO kavramının, Türk toplumundaki ifade şekli uçan dairedir. İçinde bulunduğumuz çağın anlayışına göre UFO'lar dünya dışı varlıkların ya da yaratıkların uzay araçlarıdır. Başka gezegenlerde olan bu varlıklar, UFO'ları gezi ve araştırma aracı olarak kullanmaktadır. UFO'ların çeşitleri ve ebatları hususunda çok fazla görüş olsa da, görüldüğü ifade edilen en popüler UFO şekli; *uçan daire* olarak ifade edilen terimdir. UFO gördüğünü iddia eden kişilerin raporlarında, en belirgin özelliklerinden birinin gözleri rahatsız eden bir ışık saçtıklarıdır (Özay, 2005, s.53-54).

Eski dönemlerden beri insan zihninde yer alan dünya dışı varlıkların bir göstergesi de mitlerdir. UFO'ların tarihsel sürecine bakıldığında onların bugünün teknolojisiyle ilişkilendirilerek son dönemlerde ortaya çıkan bir fenomen olduğu düşünülse de tarihsel sürece bakıldığında gökte görülen nesnelere üzerine oluşan algının çok eskilere gittiği görülmektedir. Bu durumda bugünün gelişmiş teknolojisine sahip UFO'lar kısmen daha yeni bir dönemde ortaya çıkmıştır şeklinde ifade edilmesi daha doğrudur (Aslan, 2019, s.85).

Günümüz modern kent toplumunda ortaya çıkan ve insan davranışlarını etkileyip şekillendiren, araştırmacı sosyal bilimciler tarafından *çağdaş mit* ya da *modern mit* olarak isimlendirilen UFO kavramı, mitlerin bilinmeyen uzak tarihte kalmadığını aksine şekil değiştirerek, insanların sahip olduğu dini inanç ve pratikleriyle birleşip bütünleşerek, yeni haliyle ortaya çıktığını göstermektedir. İçinde bulunulan çağın şartlarına göre güncelleme geçiren modern mit, bilimsel gelişmelerle kimi zaman mitik anlatıların yok olmasını sağlarken, kimi zaman da yeni anlatıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, dünyanın öküzü iki boynuzu arasında olduğu miti insanlığın uzaya çıkması ile yok edilmiş ancak bilinmeyen, açıklanamayan özellikleriyle yeni UFO mitlerinin doğmasına neden olmuştur. Zira sonsuz bir uzay belirsizliği ve bilinmezliği kaosu, kaos korkuyu, korku ise mit ve efsaneleri doğurarak bilimin miti yok edeceği fikrinden çok bilimin miti güncellediği yaklaşımını güçlendirmektedir (Aslan, 2019, s.77).

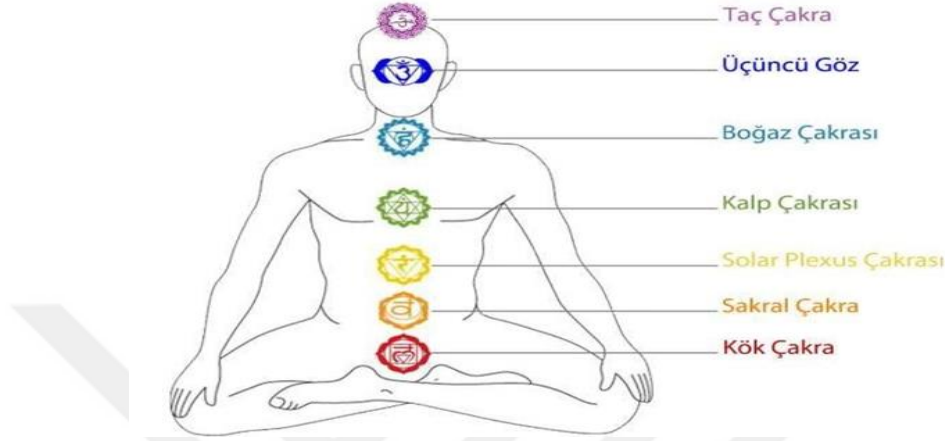
Paranormal inançların toplumsal yaşam ve tarihsel süreç içerisindeki değişimi ve yeniden oluşumunu söz konusudur. Bu konuya bir örnekle devam edecek olursak; *Mothman* (güve adam), 1966 yılında Amerika'nın West Virginia bölgesinde görüldüğü iddia edilen bir yaratıktır. Görgü tanıkları polis raporları, fotoğrafların bile olduğunu düşünülen *Mothman*; üç metre boylarında, vücudu balık gibi pullarla kaplı, büyük kanatları olan yarı insan yarı yaratık, güveye benzeyen bir varlıktır. Yarasaya benzeyen bir kuş olduğunu düşünenler ya da bir uzaylı olduğunu, süper kahraman Batman'a benzediği yönündeki söylemlerinde olduğu bilinmektedir. Raporlara geçen birçok *Montman* vakasının olduğu iddia edilmektedir. *Montman*'ın kökeni tam olarak bilinmiyor ancak onun görüldüğü dönemde, UFO olaylarının gözlemlenmesi onu dünya dışı bir varlık olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Günümüzde *Montman* olaylarının yaşandığı yer olarak Point Pleasant'da New Mexico'daki UFO kazasının yaşadığına inanılan yer olan Raswel adındaki kasabası turistik bir merkez haline gelmiştir. Hatta Kasabanın sembolü haline gelen büyük bir *Mothman* heykeli, *Mothman* ile ilgili bir müze ve konuyla ilgili vakaların araştırıldığı bir araştırma merkezi dahi vardır (Işık, 2020, s.142-148). Sonuç olarak; modern mit olarak karşımıza çıkan UFO da paranormal nitelikleriyle sosyal varlık olan bireyi etkilemiştir. Toplumsal değişimi etkileyen başka bir paranormal unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak UFO, toplumsal yaşam içinde modern zamanın getirdiği popülerlik ile teknolojinin sağladığı bir ortamda hızla yayılan bir inanış biçimidir. İnsanların, UFO gördüğünü iddia eden videolar çekip internet üzerinden hemen paylaşılabilmesi modern yaşamın getirdiği kolaylık ile paranormal nitelikli bir inancın varlığının kitlesel bir sorgulamadan geçtiğini göstermektedir. Özellikle son zamanlarda olguyu deneyimlediğini söyleyenlerin sayısının arttığını söylemek mümkündür. Sosyolojik anlamda UFO'lar toplumlarda edebiyattan sinemaya, sanatsal çalışmalarda aslında bir senaryo görevi üstlenmiştir. Ekonomik anlamda sektörde yerini almayı başarmıştır. Gerçekliğinin ispat edilebilirliğinden ziyade, sosyolojik anlamda sosyal bir varlık olarak insan ve yaşamındaki etkileri bizim için daha önemlidir.

3.5. Astral Seyahat

Candan (2022) çalışmasında; parapsikoloji biliminin ilk ele aldığı konuların *duyular dışı algılamalar* ve bu algılamaların niteliklerinin olduğunu ifade etmiştir. Şu ana kadar tespit edilen bu duyu dışı algılamaların; telepati (altıncı his), durugörü (üçüncü göz), telekinezi, levitasyon, psikomedri, astral seyahat, radyestezi, telkin, madyetik şifacılık, dedubluman, ışınlanma, medyomluk olarak 12 başlık altında incelediğini ifade etmektedir (s.74-77). Bu duyu dışı algılamalardan biri olan, okült ve ezoteri literatürünün merak edilen en popüler konularından biri astral seyahattir. Bugün astral seyahat deneyimi yaşayan sayısız *astral turist*, internet gibi sosyal medya platformlarında tecrübelerini paylaşmaktadır (Seçkin, 2010, s.226). Astral seyahat ile insan beden dışına düşünce hızıyla çıkıp istediği yere gidebilir, belirli metodlar kullanılarak beden istenildiğinde terk edilebilir ve fiziki dünyada çeşitli yerlere

yolculuk yapmak mümkün olabilmektedir (Candan, 2022, s.75). Vücudun belli noktalarında belli kozmik enerjilerin olduğu ve hepsinin sahip olduğu anlam kodlarını barındırdığı düşünülmektedir. Bunu da aşağıda verdiğimiz vücudun enerji bölgelerini gösteren çakralar ile ifade edilmektedir.

Resim 3. 6. Çakraların Vücuttaki Yerleri¹⁵

Bu düşüncelerin dayandığı anlayışlar son zamanlarda popülerlik kazanan deneyimleri içermektedir. Tamamen subjektif deneyimlere dayanması ve ispat noktasında açıklanamıyor olması, konunun bilimselliği hususundaki tartışmalara neden olmaktadır. “Parapsikolojide astral beden, fiziki bedenün ikizi veya astral benzeri olarak kabul edilir. Gözle görünmeyen son derece ince bir maddeden meydana gelen astral beden (enerjik beden) aslında fiziki bedenün daha reel, daha gerçek bir suretidir” (Seçkin, 2010, s.223).

Astral seyahat deneyimi yaşayanlar genellikle bu durumu şöyle betimlemektedir: Doğru nefes teknikleri ve hayal gücü ile iyi bir konsantrasyon sağlanır. Sonra bedende değişiklikler meydana gelmektedir. Kas ve hücreler uyuşarak, beden karıncalanmaya başlamasıyla kulaklar uğuldamaya ve baş dönmeye başlar ve vücut spiral olarak dönerek Astral beden fiziki bedenden çıkmaya başlamaktadır (Seçkin, 2010, s.224). Bu yöntemle beden ve ruhun transa geçmesi yani insanın ruhundaki bu değişikliği bedenün de hissetmesi söz konusudur. Astral seyahat sırasında birçok insan fiziki bedenüne dönememekten ve ölmekten korkmaktadır. Ancak seyahat ve materyal beden sonsuz esnek ve gümüşe benzeyen bir ip ile birbirlerine bağlıdır. Parapsikoloji üzerine araştırmaları olan Robert Krukel yapmış olduğu bir araştırmasında 250 kişilik denek grubundan yalnızca 50 kişinin bu gümüşümsü ipi gördüğünü ancak ip koparsa kesin olmasa da ölümün gerçekleşme ihtimalinin olabileceğini ifade

¹⁵ <https://www.cagdasdeveli.com.tr/wp-content/uploads/2017/06/7487.jpg> (Erişim tarihi: 20.04.2024).

edebilmektedir. Ancak astral seyahatte, fiziki beden en küçük bir tehlikeyle karşılaşırsa bedene hemen dönüş yapabilecek özelliktedir (Seçkin, 2010, s.224).

Yoga, meditasyon, konsantrasyon, karanlık inziva gibi birçok kavram günümüz toplumlarında popüler hale gelmiştir. Bunlar için özel merkezler dahi kurulmuş ve ticari bir işletme halini almıştır. İnsanın kendisini bulması, mutluluğa erişmesi gibi amaçlarla bunlarla ilgili yaşam merkezleri açılmakta düzenli etkinlikler düzenlenmektedir. Tabi ki bu tarz şeylerin özellikle sosyal medya aracılığı ile bir anda trend olması tanınmış, ünlü, fenomen kişilerin aracılığıyla daha fazla ve hızlı bir gelişim gösterebilmektedir. Astral seyahat denilen olguyu çeşitli biçimlerde deneyimlediğini söyleyenlerin sayısı oldukça fazladır. Hatta bunların içinde ünlü insanlar da vardır. Ernest Hemingway, Arthur Koestler, Virginia Woolf, D.H. Lawrence gibi yazarlar bu tarz tecrübeleri yaşadıklarını belirtmişlerdir (Seçkin, 2010, s.229). Türkiye’de astral seyahat konusunda son dönemin popüler isimlerinden biri olan şarkıcı Yusuf Güney’in ifadeleri bu duruma örnektir. Youtube, facebook, instagram, twitter gibi sosyal medya platformlarında astral seyahat tecrübelerini anlatan videolar, paylaşımlar birçok izlenme almaktadır. Popülerliğiyle insanların merak duygusunu tetikleyen bu inanç şekilleri, insanların bu durumu tecrübe etmeye çalışmalarlarıyla toplumsal bir eylem halini almaktadır.

Sonuç olarak, astral seyahat ya da dejavu gibi ruhani tecrübeler ya da hisler günümüz dünyasında hem bireysel hali hem de toplumsal davranışa dönüşen haliyle modern yaşamın getirdiği olumlu ya da olumsuz toplumsal getiriler sayesinde kendisine bir gerçeklik inşa etmiştir. Sosyalizasyon sürecine dâhil olarak toplumsal gerçekliliğini devam ettirmeye de devam edecek gibi görünmektedir. Zira günümüz toplumu teknolojik gelişmeler ile dün *hayal ürünü, imkânsız* olan şeyin bugün çok kolay mümkün olabildiğini tarih boyunca kanıtlanmıştır. Sanal gerçeklik dediğimiz, robotik kodlamalar, teknolojik gelişmeler veya buna dair binlerce çalışmalar; ışınlamayı ya da boyutlar arası geçişi mümkün olabileceği hususunda insanlara bu fikre ikna etmektedir. Bugün özellikle film sektöründe kullanılan temalardan biri olan astral seyahat ile insanları zamanda yolculuk yapabildiği, geçmişe ve geleceğe yön verebildiği, uzaya ışınlanmanın mümkün olduğu, insanüstü güçlere sahip olduğu gibi senaryolar, çeşitli efektler ve yöntemler kullanılarak bir gerçekmiş hissi ile modern dünya insanını farklı bir karmaşanın içine çekmektedir. Bu durum sonucunda, insanın sosyolojik olarak güncellenen yeni bir toplum gerçekliği inşasında bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.6. Sihir/Büyü, Doğaüstü Güçler

Maji, sihir ve efsun gibi anlamlara da gelen büyü; bazı kişilerin gizli bir takım araç ve yöntemler kullanarak olayları, olguları, insanları, nesnelere etkileyebilme gücü veya uygulamaları sonucunda oluşan kültürel sisteme *büyü* denilmektedir (Sevinçgül, 2016, s.60). Doğaüstü bir güç olarak çok eski tarihlerden bu ya da dünyada birçok kültür tarafından benimsenmiştir. Bu yüzden belli dönemlerle çok saygı duyulan bir iş olurken başka bir dönemde suç unsuru olarak

görülmüşlerdir. Büyü yapan kişilere sihirbaz, kâhin, büyücü, cadı gibi farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında kiliseye karşı gelenlerin cadı veya büyücü olarak sınıflandırılarak cezalandırılmış başka bir dönemde şifacı olarak görülerek saygı görebilmektedir. Kâhinler eski çağlarda o denli söz sahibiydiler ki; savaş ve barış gibi büyük işlerden, tıraş olup yıkanmak veya yemek içmek gibi gündelik işlere kadar her yaşantı kâhinlerin onayı ile yapılır hale gelmiştir (Erdil, 1991, s.11).

Her dönemde farklı anlam formlarında kendine yeni bir yorumlama şekli bulan büyücülüğü bu noktada sosyolojik kuramlardan fenomenolojik bir bakışla bu durumunun kişiye ve topluma göre değişen betimlemesini yani yorumlamasını görmekteyiz. Doğaüstü, insanüstü bir güç olarak görülen büyü veya büyücülük insan için suç da görülebilir saygı gösterilen bir statü de. Gerçeklik denilen şeyde sosyal insanın bir grup insanın bir araya getirerek yüklediği anlam formlarında doğruluk yanlışlık sınırlarını da yine kendisi çizerler. Ne olduğunu anlamak özüne inmek ve bunu deneyimleyerek içinde bulunulan çaresizlik ve yoksunluk durumundan çıkmanın bir yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca her toplumda yaşanan yoksunluk, çaresizlik, güvensizlik kayıplar, ölümler bu yüzden her toplumda içinde bulunulan zor durumdan kurtulmak için bir yol gibi görülmektedir. Tabi ki dinlerin büyü ve büyücülüğe karşı bir tutumu söz konusudur. Müslüman toplumlarda da görülen fakat İslam'ın gerekçeleri ile uyuşmayan farklı ve yanlış adetler ya da inanışlar Babil, Fenike, Acem, Mısır, Roma, Hint ve Helenler gibi kavimlerden, bazısında Yahudi, Hristiyan ve Şaman dinlerinden geçmiştir. Bugün Müslüman nüfusun yaşadığı eski çağlardan kalan hurafelerinin çokluğu ile ün kazanmış yerlerde türlü türlü kâhin veya büyücüleri yetiştirmiştir: İran, Hint, Filistin, Mısır, Babil, Arap Yarımadası gibi ülkeler örneklendirilebilir (Erdil, 1991, s.10).

İslam dininde büyü yasaktır. Ancak Peygamberlere, yaratıcı tarafından verilen mucizeler veya olağanüstü yetenekler onların toplumda sihirbaz olarak nitelendirilmelerine neden olmuştur. Büyü dini kaynaklarından beslenen bir inanç şeklidir. Hemen hemen birçok toplumda da ismi geçmektedir. Bazen din ile büyüü bütünleşik bir yapı olarak gören ve büyüü dinin bir parçası ya da kendisi olarak görebilen insan toplulukları olmuş olabilir.

Din ve büyüün bazı benzerliklerinin olduğunu ifade eden düşüncelere karşı şu görüşler ortaya atılmıştır: Din her türlü şeye gücü yeten aşkın bir varlığa; büyü ise doğadaki herhangi bir güce yöneliktir. Dinde ruhani ve manevi unsurlar önemliyken; büyüde maddi araçlar ve katı koşullar ön plandadır. Dinde bağlanma ve itaat vardır; büyüde ise menfaat hesabı yapılır. Dinde bulunan ahlak, dayanışma, dua, ibadet, itaat, birlik, beraberlik gibi unsurlar, büyüde yoktur. Büyüde gizlilik ve kapalılık varken; dinde açıklık vardır. Dinde günah algısı varken; büyüde yoktur. Büyünün yalnızca müşterisi vardır; din ise bir cemaate sahiptir. Büyü, ahlaki kurallar ve ilahi otoriteden uzaktır. Büyüdeki inanca göre tanrı veya tanrıların gücünün üstünde bir durum hedeflenerek, bunun gerçekleşmesi iddiası güdülmektedir. Ancak dinde tanrının hoşnutluğunu kazanmak, ona itaat etmek, ödül ve ceza gibi unsurlara göre bir davranış şekli geliştirilmiştir. Büyüde temel amaç, menfaat elde etmektir ve bunun için dinin kutsal unsurlarını kullanarak

dini istismar edebilmektedir. Dindeki amaç hem sahsi hem ictimaidir. Büyüde ise kişiseldir. Din süreklilik gösterirken; büyüde kişi amaca ulaştığında ya da yetenek, bilgi ve imkân bittiğinde büyü de bitmektedir (Tanyu,1992, s.501-506).

Büyü kendi içinde sistemi ve yöntemi olan bir olgudur. Belli araç, gereçleri, sembolleri kullandığı belli dilsel kodları içermektedir. Sosyal yaşam içinde insanın çözemediği konularda başvurduğu olağanüstü bir formdur. Sihir, büyü yapmadaki amaç, muhatap olunan insan ya da eşya üzerinde arzu edilen davranış değişikliğinin sağlanması niyeti ile yapılmaktadır. Örneğin; *düşmanlık büyüleri* ile karşısındaki kişiyi hasta etme, deli ya da sakatlama gayesiyle, *bağlama büyüleri*, kişinin bazı güç ve organlarını işlevsiz hale getirmek maksadıyla, *sıcaklık ve soğukluk büyüleri*, iki insanın birbirlerine karşı duygularını kontrol etme, birbirlerine uzaklaştırma veya yakınlaştırma amacı ile *karşı büyüler* ise yapılan büyüün etkisiz hale getirilmesi için yapılmaktadır (Erdil, 1991, s.36). Bu inançlara sahip insanlar bir düşmanın eline geçer ve büyü yapılır korkusuyla resim çekinmekten kaçınabilirler, fetiş inancına göre isim sırlı bir şekilde sahibi ile bütünleşen bir kutsalliyete sahiptir ve bu varlığın düşman eline geçmemesi gerekir. Buna benzer başka bir inanış da adı söylenen kişinin işlerine karışıldığı gerekçesiyle onun sınırlendirileceği fikridir. Bu sebeple; Vietnam'da kaplandan söz edilirken *efendi* ya da *büyük baba* denilirken, Laponyalılar ayıdan bahsederken *kürklü yaşlı adam* derler. Uygur toplumlarında şeytanın ismi anıldığında onun, adının anıldığı yere geleceği inancı vardır (Fiske, 2006, s.222).

Sonuç olarak, büyü çok eski zamanlardan beri insan yaşamında olan, dini kaynaklardan beslenen paranormal nitelikleri taşımasıyla inanç biçimi olarak toplumsal yaşamda varlığını sürdürmektedir. Tarihsel çizgi boyunca kendine yüklenen anlamlar değişse de modern çağ diye ifade edilen bu dönemde bile kendisine yer edinmeyi başarmıştır. Sinema ya da edebiyat gibi birçok alanda büyü ile ilgili çok zengin bir arşiv mevcuttur. Büyü veya büyücülük de tüketim toplumunda bir meta olarak kapitalist sisteme hizmet eden araç haline dönüşmüştür. İnsanlar bu çağda da büyüyle sorunlarına çözüm aramış, bu olağanüstülüğün mümkün olmasını dileyerek onun toplumsal yaşamdaki devamlılığını sağlamaya devam etmektedirler.

3.7. Rüyalar

Rüyalar, uykunun devamını sağlayarak insanın dinlenmesini sağlar. Aynı zamanda insanın kendisinin dahi farkına varamadığı bilinçdışında olan düşüncelerinin yansımasıdır (Akot, 2010, s.231). İngiliz Psisik Araştırma Derneği (SPH) üyelerinden biri olan Sigmund Freud 1921'de, Hereward Corrington'a yazdığı mektubunda kendisinin okült Fenomenlerin araştırılmasını gereksiz ve zararlı görenlerden olmadığını aksine bilim kariyerinin başında olmuş olsaydı tüm zorluklarına rağmen bu alan dışında çalışmayacağını ifade ederek parapsikoloji alanına verdiği önemi dile getirmiştir (Tekin, 2006, s.16). Freud, rüyaları insanın uyuduğu anda oluşan akıldışı ruhsal eylemleri olarak görmektedir. Ferud rüyaları materyalist bakış açısıyla ale almıştır. Freud rüyaların ilahi kaynaklı olduğunu düşünmez. Freud'a göre

rüyalar insanlar bilinçaltında bastırıldığı arzuların tatminidir. İnsanlar rüyalar aracılığıyla fiziksel ve ruhsal olarak arzularını tatmin ederler (yeme, içme, cinsellik, korku ve cesaret gibi). Ancak rüyalar insanların çevreleri ve kendileri hakkında dahi farkında olmadıkları inançları ve görüşlerini göstermektedir. Rüyalarda imkansız yoktur. Günlük hayatta yaşanamayan birçok tecrübeyi rüyalarda yaşanılabilir. Rüyalarda sınırsızlık vardır. Bu da insanın bilincini genişletir, farkındalığını artırır ve rüyalarda ruhsal bakımdan yaşamaya ve öğrenmeye de devam etmektedir (Akot, 2010, s.232). Sigmund Freud rüyalarla ilgili çalışmalarında telepatik niteliklere rastlayarak uykunun telepati için uygun ortamı oluşturduğunu belirtmiştir (Tekin, 2006, s.19).

Bilinçaltının su yüzüne çıkması olan rüyalarda gündelik yaşamda karşılaşılan sorunların çözümüyle ilgili fikirleri verebileceği görülmüştür. Buna örnek olabilecek çok fazla icadın tarihe geçtiği bilinmektedir: Mendelyev'in periyodik tabloyu bulması, Elias Howe'in dikiş makinası iğnesi buluşu, Jon Von Newman'ın bilgisayarların temelini atmasını yarayan rüya, Albert Einstein'in rölativite kuramı ile ilgili formüle ettiği şeylerin temelinde hep rüyalara dayanmaktadır (Seçkin, 2010, s.234). Tarihte Rüyaları, Helenler, Babil, Çinliler, Hindular, Yahudiler gibi kültürlerde rüyalardaki semboller gelecekle ilgili olduğuna inanılarak düzenli olarak kaydedilerek ve kategorilerilere ayırarak, toplumlarda bilge olarak görülen kişiler tarafından (şamanlar, astrolog, rahipler veya kâhinler) bu işaretleri çözümlenmeye çalışmışlardır (Seçkin, 2010, s.133).

Günümüzde rüyaların psikolojik boyutları üzerinde durulmaktadır. Nereydeyse tüm kutsal metinlerde (İncil, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim gibi semavi dinlerin kitapları) rüyalardan ve öneminden söz edilmektedir. Kur'anda Hz İbrahim rüyasında oğlu İsmail'i boğazladığını; Hz Muhammed (Sav) de rüyasında Mekke'yi fethettiği; Hz Yusuf'un rüyasında gördüğü onbir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görmesi ve Hz Yusuf'un hapiste bulunan arkadaşlarının rüyaları bu örneklerdendir (Aydar, 2005, s.39). "Peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy olduğu için, Hz. Peygamber'in gördüğü veya onun onayladığı rüyalar delildir. Bunun dışındaki rüyalar ise delil değildir. Çünkü hükümlerin dayandığı delillerin, objektif ve kurallı olması; ilmî kriterlerle ölçülebilmesi, herkesi ikna etmesi gerekir" (Paçacı, 2016, s.121). Rüyalar, dini yaşamın belirlenmesi üzerine etkili olmuşlardır. İslam dininde namaz gibi oldukça önemli olan bazı ibadetlerin; dolaylı olarak şekillendirilmesinde etkili olmuş veya doğrudan rüyayla sabitlenmişlerdir. Yani İslam dininde rüyalar çok büyük bir öneme sahiptir (Aydar, 2005, s.57).

Günümüzde rüyalar üzerinde çok fazla araştırma yapılmaktadır. Kendi içinde sosyolojik, psikolojik, bilimsel teolojik gibi birçok taraflarıyla rüyalar bizlere çok karmaşık bir gerçeklik çizmektedir. Tüm bunların sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Zira İslam dinin de Kuran ve hadisler ışığında rüyalarla ilgili bilgilendirmeler mevcuttur. Geleceğe dair haberci rüyalar ya da gündelik yaşantılar sonunda psikolojik bir varlık olan insanın etkilenmesi sonucu gördüğü rüyalar insanların merakını artırmaktadır. Bir de rüyaların diğer paranormal inançlardan farkı

tecrübe edilebilirliği noktasıdır. Mesela astral seyahati, psikokineziyi ya da büyüü her insan tecrübe edemeyebilir. Ama hemen hemen her insanın rüya görmesi olağandır. Bu yüzden sosyolojik olarak rüyaların önemi, tecrübe edilebilirliği ve insan davranışlarına yansımalarının toplumsal yaşama etkisinin nasıl olduğudur. Aşağıda, normalde bireysel olan rüya deneyiminin toplumsal bir davranışa nasıl dönüştüğü ve bireyin sosyal yaşamına nasıl yön verdiğinin bir örneği olarak verilmiştir.

“ Sezen Aksu, rüyasında Kanada- Londra- İstanbul uçağını ve Londra-İstanbul arasında bineceği uçağın düştüğünü görüyor. Ve ertesi gün... Sezen Aksu hala gece gördüğü rüyanın etkisindeyken, eşine ‘rüyamda gördüğüm düşen uçak tipiyle, yarın bineceğim uçak tipi aynıysa ben binmem uçağa’ diyor. Ve sezen Aksu’nun rüyasında gördüğü uçak ile bineceği uçağın olup olmadığı araştırılıyor hemen. Gerçekten de Londra’dan İstanbul’a gideceği uçağın aynı olduğu öğreniliyor. Sezen o uçağa binmiyor. Aksu’nun binmekten vazgeçtiği uçak dünya tarihinin en büyük uçak facialarından bir olarak karşımıza çıkıyor. Facianın boyutu çok büyük. Tarih 10 Eylül 1976... Gazeteci Fügen Ünal’a göre, Sezen Aksu’nun rüyasında gördüğü kaza üzerine binmekten vazgeçtiği uçak, Yugoslavya havayollarına ait başka bir uçakla çarpışıyor.”¹⁶

Sonuç olarak, rüyaların insan yaşamında etkisi vardır. Gördüğü rüyanın etkisiyle insanlar eylemlerini değiştirip şekillendirebilirler. Rüyalarda görülen şeylere olan merak, insanı bir başka paranormal inanca yönlendirerek sosyal bir döngüye dönüştürebilmektedir.

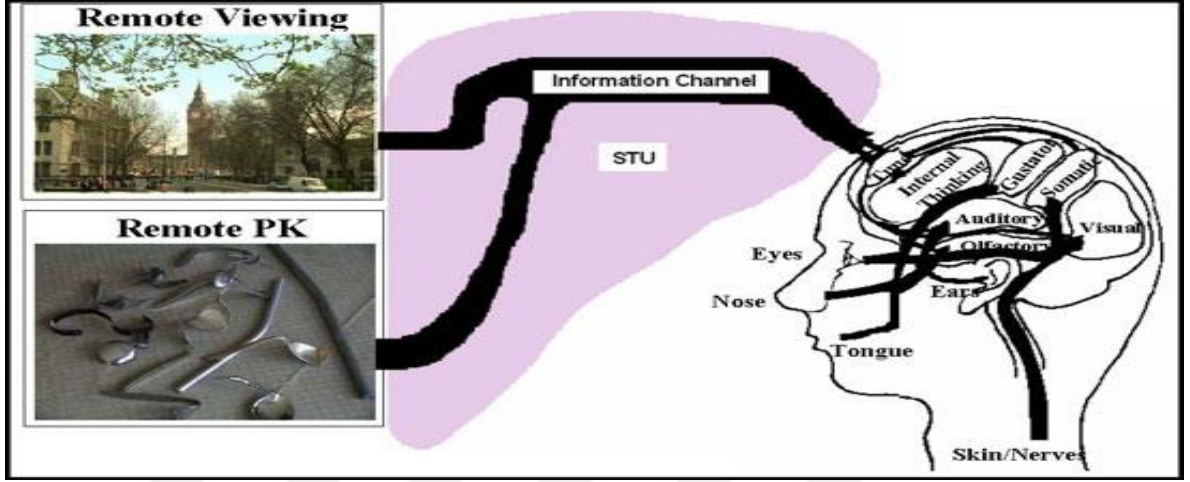
3.8. Telekinezi (Psikokinezi)

Paranormal inançlardan biri olan Psikokinezi; 1937’de Dr.Mc Dougall’ın editörlüğünde yayınlanan *Journal Of Parapsychology* dergisinde telepati, durugörü ve kehanetler üzerine yapılan yapılan deneyler yayınlanırken 1943’te *zihnin maddeye hâkimiyeti* etkisi (mind-over-matter effect) ile bu olayı açıklamak için PK: Psikokinezi (Psckokinesis) terimi parapsikoloji terimlerine dâhil olmuştur (Tekin, 2006, s.22). Telekinezi ve psikokinezi aynı manadaki bu kavramlar, düşünce gücüyle canlı veya cansız nesnelere etkileyebilme yeteneği olarak telekinezi, telekinetik güç ile görünür de fiziki hiçbir etki olmadan nesnelere hareket edebilme becerisidir. Örneğin parapsikoloji laboratuvarlarında bu yeteneğin kullanılarak bir kurbağanın kalbinin rahatlıkla durdurulduğu yönünde yapılan çalışmalarda olumlu sonuçlar alınmıştır (Candan, 2022, s.75).

Parapsikolojinin duyular dışı algılamalarından biri olan Psikokineziyi kullanarak, zihin gücüyle nesnelere etkileyebilme yeteneğinin en ünlü isimlerinden olan Uri Geller elindeki kaşığı fiziki olarak hiçbir müdahalede bulunmamasına rağmen eğip bükebilmesiyle ünlenmiştir (Şevinçgül, 2016, s.108). Günümüz modern toplumda özellikle show dünyasında gösteriler düzenleyerek eğlence sektörünün bir aracı haline gelmiştir. Psikolojik araştırmalarda nasıl

¹⁶ Gazeteci Fügen Ünal’ın “Kuzey Yanım, Ayazım” kitabından alıntı yapıldığı ifade edilen internet haberi: <http://sezen-aksu.blogspot.com/2007/11/10-eyil-1976.html> (10.04.2024)

olduğuna dair çalışmalarda bir enerji ve etki gücünü gerektiren bu eylem insanların hayretle izlediği bir gerçeklik ya da yanılısma olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki resimde zihin gücünün nesnelere etkilemesini gösteren örnek bir görsel olarak verilmiştir.

Resim 3. 7. Telekinezi¹⁷

¹⁷ <https://www.nevzattarhan.com/telekinezi-tibbi-olarak-mumkun-mudur.html/> (Erişim tarihi: 20.04.2024).

4. BÖLÜM

PARANORMAL İNANAÇLARIN TOPLUMDAKİ YERİNİ HAZIRLAYAN SOSYO-KÜLTÜREL FAKTÖRLER

Toplumsal yaşamda bir değişikliğin gerçekleşmesi ya da yeni bir anlayışın toplum tarafından kabul edilerek bir yaşam biçimi haline gelmesi için öncelikle gerekli olan şeyin, toplumsal yapının zemini ve şartlarının bu duruma hazır olması gerekmektedir. Bunun için de belli araçlar kullanılmaktadır. Toplumlara yönetenler veya yönlendirenler, yeni icatlar veya yeni görüşlerin toplum tarafından benimsenmesi için bu araçların gücünden faydalanmaktadır. Örneğin, pizzanın Türk kültürüne kabul edilme süreci ile ilgili araştırmalarda, pizza firması olan Pizza2go'nun da internet sitesinde bulunan bilgiye göre; bir pizza şirketi Türkiye'yi iyi bir pazar alanı olarak görmüş ve pizzayı Türkiye'de piyasaya sürmüştür. Ancak tahmin edildiği gibi pizza, Türk toplumu tarafından benimsenmemiştir. Birkaç yıl sonra çoğumuzun çocukluğundan hatırladığı ve izlediği Murakami-Wolf-Swenson Productions tarafından üretilen *Ninja Kaplumbağalar* isimli çizgi filmin ülkede yayınlanması, çizgi filmdeki karakterlerin sürekli pizza yemesi insanların ilgisini çekmiştir. Acaba nedir bu pizza? Tadı, lezzeti, şekli, malzemeleriyle ve kahramanların sürekli yemesindeki verdiği mesajlarıyla giyisi, kırtasiye gibi birçok alanda etkili olsada en kalıcı etkisi pizza tüketim alışkanlığı olmuştur.¹⁸ Buradan şöyle bir yorumda bulunabiliriz. Aile içinde değişime en kolay adapte olabilen ve yeniliği en hızlı kabul edebilen bireyler çocuklardır. Bahsedilen film de bir çizgi filmidir. Toplumu iyi okuyabilen pazarlamacılar bu noktaları göz önünde bulundurduklarında başarılı sonuçlar elde etmektedirler. Dolayısıyla da burada değişim ve yeniliğin aile içine kabulü en küçük yapı taşı olan çocuk aracılığıyla gerçekleşmiştir. Ayrıca aile, toplumların değişmesi veya şekillenmesi açısından en yapıcı ve etkili kurumdur. Zira aile değişirse birey değişir, bireyler değişirse de toplumun karakteri ve çehresi değişir.

Ayrıca ekonomik faaliyetler amacıyla ve kitle iletişim araçları da tüm bu bilgilerin reklamını yaparak, geniş kitlelere daha hızlı ulaşmasını yardımcı olmaktadır. İnsanların gerçek ihtiyaçları ile ihtiyacı olduğuna inandığı şeylerin arasındaki ayrımı yapmak gereklidir. Ülkemizde çalışan kesimin büyük çoğunluğu dar/orta gelirli olmasına rağmen insanın tüketimi, ürettiğinden daha fazla olmaya başlamıştır. Gerçek olmayan ihtiyaç düşüncesi, kişileri bu nesnelere bağımlı kılmaktadır. Suni yollarla artırılan ihtiyaçlar sosyal ve kişisel yaşantıda çıkar düşüncesi ve daha bol kazançlı iş ile orantılı olarak çok harcama anlayışını oluşturmuştur. Bu durum, başkalarını düşünmek yardım etmek gibi insanı duyguların önemini yitirmesine de neden olmuştur (Kanar, 1984, s.81-82). Tüm bu sebepler paranormal inançların toplumsal yapıya yerleşmesini

¹⁸ <https://pizza2go.com.tr/turkiye-pizza-ile-ne-zaman-tanisti/#:~:text=%C4%B0lk%20olarak%20takvimler%2080'lerin,ve%20%C3%BClkemiz%20pizza%20ile%20tan%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1.> (Erişim Tarihi: 25.05.2024).

sağlayan boşluklardır. Gerçek olmayan ihtiyaçların karşılanması için yeni oluşumlar gerekmektedir. Bu oluşumların şekillenmesinde ise paranormal unsurların da olduğu görülmektedir. Bugün toplumları yönetenler, yönetilenleri mümkün oldukça kendi hallerine bırakmazlar. Onların gün içindeki iş güçlerini satın aldıkları gibi boş zamanlarını da satın almaya çalışarak hayatlarının her alanını ticarileştirme amacı güdülür. Bilim insanları vasıtasıyla bilimsel modeller üretilerek yeni fikirler ortaya atılır. Sanat, sinema, spor, resim, müzik, edebiyat gibi değerler kendi başlarına bir değer olmaktan çıkıp ticari bir araç olma yoluna girmiştir (Kanar, 1984, s.84). Bu sayılan kavramların içinde de paranormal unsurların çokça yer aldığını görmekteyiz.

Spickard'ın 2006'da yayınlanan bir makalesinde, bireysel etkenler kadar, toplumun seçimlerinin etkili olduğu dinin de küreselleşen her şey gibi, alınıp satılan bir metaya dönüştüğünden söz etmektedir (Mcguire ve Spickard, 2017, s.234). Sanayileşen, modernleşen bir toplumda paranormal inançların da şekil değiştirmesi için gerekli olan araçlar ya da durumlar vardır.

Bireyin, ilk sosyalizasyon sürecini yaşadığı aile kurumu toplumsal yaşamda lazım olan tüm kuralların öğrenildiği ve sosyal bir birey olmanın temellerinin atıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile kurumunda kişi, sosyal bir birey olmak için bir karakter inşasına başlar. Sonra okul, çevre, arkadaş, akran gibi diğer faktörler devreye girer. İşte paranormal inançlar da tüm kültürel, geleneksel, dinsel değerler gibi bu kurumlar aracılığıyla öğrenilir. Kitle iletişim araçları günümüzde gelişen teknoloji ile tüm bu bilgilerin geniş kitlelere çok hızlı ulaşmasını sağlayarak büyük bir etki sağlamış olur. Ancak kitle iletişim araçları her zaman faydalı ya da olumlu sonuçlara aracılık etmezler. Sosyal medya, dezanformasyon, hızlı ve kolay ulaşılabilirlik etkileriyle birlikte modern yaşamın getirdiği olumsuz hayat şartları bireylerin yaşadığı psikolojik yalnızlık, güvensizlik gibi hisler de insanı yeni kimlik arayışlarına yani yeni dini hareketler diye belirtilen bir olgulara yönlendirmiştir.

4.1. Aile/ Kültür ve Arkadaş Çevresi Etkisi

Aile, toplumdan topluma, hatta toplumun farklı coğrafyalarında ve tarihsel süreçlerinde farklılık gösteren evrensel bir kurumdur. Bu da aileyi tanımlamayı zorlaştırır. Bilinen en basit tanımlamalarda aile, kan bağı ile birbirlerine bağlılık gösteren grup diyebiliriz. Elbette kan bağı aile için gerekli olsa da, yeterli bir şart değildir (Çağan, 2009, s.104).

Sosyalizasyon sürecinin en önemli faktörlerinden biri olan ailede öğrenilen her yeni bilginin kaynağı yalnızca doğrudan anne babadan olmaz. Çocuklar aynı zamanda yetişkinlerin oluşturduğu sosyal ortamdan da öğrenme sürecine dâhil olur. Çocukların kendini nasıl değerlendirecek ve nasıl hissedeceklerini de büyük oranda da bu orana bağlıdır. Örneğin güçlü ya da zayıf, sempatik ya da daha az toleranslı görülmesi, zeki ya da aptal, çalışkan ya da tembel, başarılı ya da başarısız gibi olmalarını bu ortamda öğrenirler (Macionis, 2015, s.120). Aile,

bireyin toplumsallaşmanın ilk adımlarının yaşandığı çocukluk ve ergenlik döneminde çok etkindir. Yetişkinlik döneminde ise; anne-baba, karı-koca rollerinin olduğu aile ilişkilerinin öğrenildiği ikincil toplumsallaşma süreciyle ilgilidir (Çoştu, 2011, s.57).

Erik H.Erikson'un kişilik gelişiminde sosyalizasyonun büyük önemi olduğunu, aile ve okulu içine olan birçok unsurun bireyin kişiliğini şekillendirdiğini savunduğu kuramın da insanın gelişiminde 8 evreden geçtiğini belirtmiştir. 1. Temel güvene karşı güvensizliğin olduğu bebeklik dönemi. 2. Özerkliğe karşı şüpheli ve utanç duyulan dönem. 3. Girişimciliğe karşı suçluluğun duyulduğu okul öncesi dönem. 4. Çalışkan olmaya karşı duyulan aşğılık duygusunun yaşandığı ergenlik öncesi dönem. 5. Kimliğe karşı kimlik karmaşasının yaşandığı ergenlik dönemi. 6. Samimiyete karşı yalnızlık duygusunun yaşandığı ilk yetişkinlik dönemi. 7. Fark yaratmaya karşı içe dönüklüğün yaşandığı yetişkinlik dönemi. 8. Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluğun yaşandığı yaşlılık dönemi (Macionis, 2015, s.120). Okul süreci başlayan çocuklar, aynı sosyal düzey, yaş, ilgi seviyesine göre sahip üyelerinin olduğu akran grubuna dâhil olurlar. Okulun ve ailenin tersine, akran grubuyla çocuklar yetişkin denetimden kaçma fırsatını yakalamaktadır. Bu alanda çocuklar kendileri gibi olan bireylerle ilişki kurmayı öğrenirler. Hatta bu alanda, çocuklar aile ortamında çok da paylaşılmayan konuşulmayan ve yapılmasının uygun görülmediği önemli konuları (seks, uyuşturucu, moda, marjinal popüler müzik ve filmler, bilgisayar oyunları gibi) akran grupları ile paylaşabilmektedir (Macionis, 2015, s.123). Akran grubunun etkisinin en üst düzeye çıktığı dönem ergenlik dönemidir. Gençlerin ailelerinden ayrılarak, bir yetişkin olma sürecinde olsa da ailesel etki halen güçlüdür. Mesela, müzik, film, spor vb. şeylerin seçiminde kısa vadede etkili olabilir Ancak akran grubu, uzun dönemli hedefleri belirleme de ailenin etkisi halen büyüktür (Macionis, 2015, s.123).

Toplumsal ve bireysel yaşamın en etkin dinamiklerinden olan aile, toplumsal hayatıyla oluşturan diğer kurumlar (din, siyaset, eğitim, ekonomi vb.) ve bu kurumların gerektirdiği davranış şekillerinin görüldüğü küçük temsilcisi niteliğindedir. Sosyal yaşamın sürekliliği ve kalıcılığı için gerekli olan bu davranışları aile tarafından öğretilir. Daha makro anlamda toplumsal yaşamda sahip olunan roller ve sorumluluklar daha mikro anlamda aile içinde bulunur (Çağan, 2009, s.104). Temel dini bilgi ve öğretilerin ilk kazanıldığı kurum olarak aile kurumunda, aile içi ve ev yaşamı bilgisinin bireye kazandırılarak edinilen temel dini inanç, tutum ve davranışları bireyin sonraki süreçteki dini yöneliminin oluşup biçimlenmesinde önemli bir yere sahiptir (Çoştu, 2011, s.57).

Bu durumda, bireyin hayata dair her şeyi öğrendiği ilk kurumdaki bilgilerin değeri ve etkisi kişinin bundan sonraki yaşamının yönlendiren büyük bir öneme sahiptir. Dini yöneliminin belirlendiği aile ve sosyal çevre kültürel değerlerin içerisinde bireylere paranormal inançların da ilk kazanıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; nazar boncuğu takılı bir evde doğmuşsunuzdur, bardak kırılmasının, gece tırnak kesmenin, baykuş ötmesinin uğursuzluğunu kültürel bir aktarım aracı olan aile üyelerinden öğrenmişsinizdir. Dede korkut hikâyeleriyle büyümüşsünüzdür. Ya da modern yaşamın getirilerinden, modern mit olarak

görülen UFoloji'yle bir arkadaş grubunda tanışmışsınızdır. En önemlisi tüm bunları sorgulamadan kabul edip davranışa dökmüşsünüzdür. Sonuç olarak, kültürel ve geleneksel değerlerin aralarına serpiştirilen eski paranormal inançların, çağın getirdiği yeniliklerle yeniden oluştuğu formlarının kabulü ve paylaşımı noktasında aile, kültür ve çevrenin etkisi yadsınmayacak düzeyde olduğu görülmektedir.

4.2. Kitle İletişim Araçları Faktörü

Türkiye'nin doksanlı yıllardan sonra küresel etkilerin çok olduğu ve kitle iletişim araçlarının işlevselliğinin arttığı hızlı bir değişim sürecine girmesiyle insanlar da farklı arayışlara girmeye başlamıştır. Popüler kültürün sunduğu her şey kitle iletişim araçları vasıtasıyla insanları tüketmeye yönlendiren bir mantıkla paranormal tarzı inanışları da kapsama alanına sokmaya yarayacaktır (Arslan, 2011, s.138). Zira kitle iletişim araçları enformasyon ya da dezenformasyonun çok geniş bir çoğunluğa çok hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır.

Arslan (2011) çalışmasında; post-modern mantığın "anything goes/her şey gider" bakış açısıyla, medya çağ diye nitelendirilen dönemde parapsikoloji fütürizm, okültizm, büyü, batıl inanç, ufoloji, astroloji, gizli yetenekler gibi en gizemli konuların işlendiği içeriklerin sinemaya, internete, sosyal medya gibi araçlar vasıtasıyla popüler kültürde bir eğlence anlayışı olarak kaşımıza çıkmaya başladığını belirtmektedir (s.139). Toplumsal olay ve olgulardan bir anda herkesin haberinin olması toplumsal davranış şekillerini de belirlemektedir. Dini programlar, kültürel geziler, dünyanın her yerinde olan olaylardan anında görüntü olması, siyaset, spor, ekonomi gibi faaliyetlerin sürekli konuşulduğu bir ortamda insanın maruz kaldığı çok fazla bir bilgi ile bireyi de bu sürece dâhil eder.

Günümüzde dini sosyalleşme sürecinde, dini kültür öğeleri TV, radyo, gazete, dergi, internet gibi çeşitli iletişim araçları aracılığıyla tanıtımı ve öğretimi amaçlanarak çeşitli programlar ve yayınların olduğu görülmektedir. Ancak bu kitle iletişim araçlarının enformasyon işlevinin yanında dezenformasyon yönünün de olduğunu söylemek gereklidir (Çoştı, 2011, s.99-100). Dini bilgilerden bahsedilirken bir anda din sanılan olguların da reklamı da sürece dâhil edilir. Hatta bu olgular yeni dönüşümleriyle ve yeni kılıflarıyla insanlara sunulmaya başlanır. Değişen anlam formlarıyla paranormal inançlara eskiden hurafe veya batıl olarak görülen gizemli bilgiler, kıyamet senaryoları, kutsal metinlerin şifreleri, geleceğe dönük kehanetler programlarında ciddiye alınarak tartışıldığı büyü, sihirli, ruhçu, insanüstü niteliklerin olduğu dizi, filmlerde işlenerek çocuklardan yetişkinlere geniş bir izleyici kitlesi önüne sunulmaktadır (Arslan, 2011, s.139).

Türk televizyon tarihinde buna verilebilecek çokça yapım mevcuttur: Uzaylı Zekiye, Büyür Cadı, Acemi Cadı, Selena, Bez Bebek, Ruhsar, Ali Baba ve Kırk Haramiler gibi örnekleri artırabiliriz. Türk toplumunun kültürel paranormal inançlarından olan cin, peri, büyü gibi inanışların yanında Batı kültüründe olan (exorcism, vampirler, hayaletler, UFO) gibi aynı şeyin

farklı şekillerdeki ifadesinin de birlikte sunulduğunu görmekteyiz (Arslan, 2011, s.139). Tüm bu içerikler artık dünyanın her yerinde izleyici kitlesine sahiptir. Ve insanlar tarafından merakla, heyecanla ve yoğun bir ilgiyle takip edilmektedir.

Sonuç olarak kitle iletişim araçları paranormal inançların insanlar, toplumlar ve kültürler arasındaki etkileşimin en hızlı yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski ve yeninin senteziyle ve değişen anlam formlarıyla paranormal inançların aktarılması ve şekillenmesi açısından kitle iletişim araçları özellikle teknolojik modern çağın en önemli gereçlerinden biri olmuştur.

4.3. Anlamsızlık, Güvensizlik, Kaygı, Risk Faktörü, Modern Dünya

Modern toplum, hızlı bir değişim süreciyle güvenlik sorunu, bir takım riskleri ve kaygıları da beraberinde getirmiştir. Modernliğin krizi, sosyolojide 'sosyal kaygı, güvensizlik ve risk faktörü' çerçevesinde incelenmeye veya değerlendirmeye başlanmıştır (Arslan, 2011, s.139).

Risklerle dolu olan modern toplumlar, her geçen gün tarihtekinden daha fazla daha büyük salgın hastalıklar, nükleer savaş, AIDS, kaza, doğal afetler, küresel iklim krizleri, terör gibi felaketlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Slattery, 2010, s.454). Ulrich Beck, post-modern toplumun tanımlayabilmek için Risk toplumu diye bir teori ortaya atmıştır. İnsan risk toplumunda yaşamaktadır. Beck'in tanımıyla risk, modernleşmenin sebep olduğu tehlikelerle ve güvensiz ortamlarla olan ilişki olarak ifade etmektedir (Slattery, 2010, s.454).

Sosyoloji araştırmalarında, paranormal inançların sıkıntı, hastalık, savaş, acı, ölüm gibi durumlarla baş edebilme, modernliğin getirdiği riskler ve belirsizlik durumlarının verdiği huzursuzlukta kurtarma görevi üstlendiğini belirtmektedir. İnsanlar başlarına gelme ihtimali olan riskten uzak durmak veya eğer o durumu yaşıyorsalar da kurtulmak için bu tarz inançlara yönelme ihtiyacı güdebilmektedir (Arslan, 2011, s.148).

Sonuç itibariyle paranormal inançlar insanın toplumsal yaşamdaki değişimlerden etkilenmektedir. Dine, kültüre, topluma, yönetime, değerlere olan güvenin sarsıldığı bir ortamda paranormal inançlar, hem kendi gerçekliğini oluşturur hem de insanlar için bir inanç şekli olarak alternatif bir çıkış yolu ya da içinde bulunulan olumsuz durumla baş edebilme imkânını insana tanıyabilen bir güçtür.

4.4. Yeni Dini Hareketler

Halk bilimciler tarafından *yaşayan din* olarak niteledirilen, geçmişten günümüze varlığını sürdürmeyi başarmış, nesilden nesile sözlü kültür olarak aktarılan geleneksel boş inançlar bugün yeniden şekillenmektedir. Bu kez boş inanç kavramının üstünde daha aktif bir dinamizm yakalamış olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel yaşam stili olarak görmeye alıştığımız peri, cin, büyü hikâyeleri, erenlere ermişler has olan keramet anlatılarını da içine alan ancak

daha fazlası olarak bugünün yazılı ve görsel basınında yeniçağ inanç şekillerine çokça rastlamak mümkündür (Parladır ve Özkan, 2015, s.177).

Böylesi toplumsal krizlerin yaşadığı ortamda, yeni dini hareketler denilen olgular, insanın kimlik arayışları sonucunda oluşturduğu yapılardır. En önemli nitelikleri *yeni* ve *dini* olmak, olan bu hareketlerin geleneksel veya kültürel bir toplum yapısı içindeki “dini “ olana göre belirlenmiş birçok sosyal anlayışı ve öğeyi tenkit ederek ortaya çıktıkları yani dini alanda eskisine alternatif *yeni bir yaşam tarzı* veya *farklı bir yaşam modeli* sunma amacı ile hareket ettikleri görülmektedir (Kirman, 2010, s.65).

Marjinal dini fenomenler olarak yeni dini hareketlerin doğuşuyla ilgili bakış açılarından biri de Göreli yoksunluk (mahrumiyet) kuramıdır. Yoksunluk hisseden bireyler dini gruplara dâhil olma eğilimine girerler. Dini gruplar sayısındaki ani artışı araştıran bir araştırmacı, birbirinden farklı ancak birbirine benzeyen ortak taraflarıyla yine birbirlerine yöneldiklerini toplumdaki her ne varsa (din, değerler, kültür, gelenek vb.) onların değişmelerinden doğduğunu belirtmektedir. Örneğin, Ahlaki boyuttaki değişimler nedeniyle tezatlık içinde bulunanlar, moralmen kendisini belirsizlik içinde bulanlar, bunalımlı ortamdan çıkışın yolu olarak görülen birçok ideallere yönelme eğilimi göstermektedir (Bodur, 2003, s.16).

Mehdi ve Mesihlerin peşine düşen insanlar sürekli kurtarıcı arayan, ruhlarında bir kârizma özlemi duyan kişilerdir. Rasyonelliği inkâr ederek duygularını özgür bıraktıkları ruh halleriyle karakterleri her türlü dış müdahaleye ve kontrol edilebilmeye açık hale gelenlerdir. Mehdi ve Mesih olduğunu söyleyen kişiler bu boşluktan faydalanarak duygusal boşluktaki insanları kontrol edebilmektedir (Bulaç, 1995, s.316).

Eklektik ve senkretik bir yapıya sahip olan yeni dini hareketler birçok farklı dinden aldıkları bazı inanç esaslarıyla karma bir inanç sistemi oluşturarak “yamalı bohça”(patchwork) görünümüne bürünmüşlerdir. Bu açıdan pek çok yeni dini hareketlerin ortak görüşü, Tanrı diye mutlak bir gücün olmadığını, her şeyin rastlantısal olarak evrim yoluyla gerçekleştiğini, Tanrının olsa dahi kozmik bir enerjiden oluştuğunu ifade etmektedir. Hatta birçok dini gelenekte var olan cennet, cehennem ve ahiret gibi anlayışları da reddetmektedir. Örneğin satanizm, teosofi, sayentoloji gibi hareketler ahiret anlayışının farklı bir biçimiyle bu dünyada yaşanıp biteceği hususunda görüşler sahiptir (Kirman, 2010, s.70). Örneğin, Yoga, Meditasyon ve çeşitli öğretileri içeren oluşumlar hakkında, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu, 2009 yılı Diyanet dergisindeki yazısında aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır.

“Hayatın baş döndürücü akışı içinde tutunmaya ve yer edinmeye çalışırken, çoğu zaman karar verici ve belirleyici değil de belirlenen model rollerden birinin aktörü olduğunu pek fark edemeyen, gecikmeli olarak fark ettiğinde ise hayatını anlamlı kılma ve içe dönüş yolları aramaya başlayan insan, yalnızlığını gidermek ve ruhen doyuma ulaşmak gibi düşüncelerle çeşitli bireysel kurtuluş yollarına yönelmektedir. Günümüzde kitle iletişim araçları tarafından çoğunlukla ‘kişisel gelişim yolları’, ‘stres, depresyon, zihinsel sorunlar ve yorgunluktan kurtulma çareleri’ olarak cazip şekillerde sunulan transandantal meditasyon, Reiki, yoga

gibi adlarla anılan bazı yöntemlerin, astrolojik bazı akımların, çeşitli şifa teknikleri ile 'şifrecilik', 'ruhçuluk' ve 'okültizm/gizlilik' üçgeninde harmanlanmış diğer gizemli oluşumların revaç bulmasını, sadece bu konuda oluşan sektörün çabalarıyla izah etmek yerine, modern insanın yalnızlığıyla ve çaresizliğiyle de ilişkilendirmek gerekir. Bu akım ve çağrılar her ne kadar genelde dini bir söylem ile sunulmayıp daha çok 'sağlıklı yaşam', 'başarı' ve 'mutluluk' vaadiyle veya 'çevrecilik', 'alkol bağımlılığıyla mücadele' gibi kamu yararına yönelik çeşitli söylemlerle desteklense de, esasen Hint ağırlıklı Uzak Doğu felsefesinden ve dinsel öğretilerden beslenmekte, batı kültürünün hümanistik ve din söylemiyle de çok kolay ortak alanlar oluşturabilmektedir."¹⁹ (20.05.2009 tarihli internet haberi).

Sonuç olarak, paranormal inançlardan biri olarak yeni dini hareketler modernliğin, sanayileşmenin ya da teknolojik gelişmelerin getirdiği olumsuz koşulların yarattığı boşluğu dolduran bir inanç şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinden uzaklaşan ya da değişiklik isteyen insanın inanma ve tatmin olma ihtiyacını karşılayan yeni bir oluşumdur. Sosyolojik olarak toplumsal değişim devam ettiği sürece insan da yeni gerçeklikler oluşturmaya devam edecektir.

---

¹⁹ https://t24.com.tr/haber/diyanet-yoga-modern-insanin-caresizligi,49210#google_vignette (Erişim tarihi: 20.04.2024).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hazırlanan bu tez çalışması ile bilimin sınırlarını zorlayan, akıl ve deney ile açıklanamayan paranormal inanç formlarının, tarih boyunca değişip dönüşürken insanları etkileme gücünün sosyolojik kuramlar ışığında yeni bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmıştır. Görülen o ki paranormal formların geçmişi insanlığın tarihi kadar eskidir. İnsanın ürettiği kültür, gelenek veya dini inanç vb. değerlerin içerisinde kendisine yer bulan paranormlar inançlar, hiç de azımsanmayacak kadar çok ve değişik formlarda karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen her kültürde ve dönemde görülmüşlerdir. Yalnızca içinde bulunulan çağa göre yeni adlandırmalar ile yeni şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Tezde literatür taraması yapılarak paranormal fenomenlere örnekler verilmiştir. Bu örneklendirmeler sosyolojik kuramlar ışığında değerlendirilmiştir. Din kaynaklı ya da din dışı olabilen paranormal inançlar insanların yaşam tarzını belirleyen unsurlar olarak toplumsal kimliğin oluşumunda etkili olmuşlardır. Modernliğin, sekülerizmin oluşturduğu ortamlarda dahi değişen algı şekilleriyle, yine yeniden gerçeklikler inşa etmeye devam etmişlerdir. Toplum bu gerçeklikleri kültürel anlam formlarının içinde gelecek nesillere aktarmayı da sürdürmektedir. Dini inancın ya da toplumsal yaşamın olumsuz şartlarının oluşturduğu boşluğu dolduran yeni dini hareketler gibi ya da popüler kültürün, tüketim kültürünün bir aracı olarak paranormal inançların günümüz toplumuna yansıyan şekilleri, yarın bambaşka bir formda ve işlevde karşımıza çıkmaya devam edeceği gerçeği onun sosyolojik öneminin göstergesidir. Paranormal, aynı zamanda din, bilim, alternatif tıp, psişizm, okültizm, animizm, mistisizm gibi kavramlarla da yakından alakalıdır.

Paranormal uygulamalar günümüz modern toplumlarına nasıl yansımakta ve varlığını nasıl sürdürmekte olduğu sorunu da paranormalin bugününü ve yarınını yorumlama açısından önem arz ettiğini görmekteyiz. Öte yandan günümüzde özellikle bu konuyu çalışma sahasına dâhil eden bir bilim dalı olan Parapsikolojinin, psişik, mistik gibi niteliklere sahip paranormali nasıl ele aldığı çalışmamızda başvurduğumuz kaynaklardan olmuştur.

Yapılan bu araştırmada ulaşılan sonuç, paranormal inançların toplumsal yapı içerisinde değişen bir süreç izlediği yönündedir. Temel problemimiz kapsamında sosyal bir olgu olarak paranormal inancın toplumsal bir gerçekliğinin olduğu görülmektedir. Bu gerçekliğin, sürekliliği bazı sosyal nedenler tarafından sağlanmaktadır. Yukarıda bahsedilenlerden hareketle araştırma içerisinde elde edilen sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Toplumsal bir gerçekliği olan paranormal inançların da sosyalizasyon sürecine dâhil olduğu görülmüştür. Toplumsal her olgu gibi paranormal inançların da sosyo-kültürel unsurlara göre şekillendiği görülmüştür. Bu gerçekliğin bireyler tarafından içselleştirildiği, nesnel bir forma büründürüldüğü daha sonra da dışsallaştırılarak nesillere aktarıldığı şeklinde yorumlanabileceği kanısına varılmıştır.

Modernleşme ile insan yaşamına giren herşey ve çağın getirdiği tüm yeniliklerle paranormal inançların da tekrar tekrar dönüştüğünü çalışmada verilen paranormal fenomen örnekler üzerinde görülmüştür. Örneğin; tarihte 'mit' olarak ifade edilen paranormal niteliklere sahip anlatıların, bugün farklı bir isimde bugünün modern getirilerine uyum sağlamış yeni bir gerçekliğe sahip formu olan *modern mit* olarak ifade edilen UFO olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Modernleşen ve hatta küreselleşen dünya da paranormal inançların da etki alanının daha hızlı ve etkin olduğu görülmüştür. Günümüzde teknolojik gelişmeler ve internet gibi kaynaklardan paranormal inançlara dair enformasyona veya dezanformasyona ulaşılabilirliğinin kolaylığı onun etki alanının genişlemesine yardımcı olmaktadır.

Sekülerleşme, gelişen bilim ve teknolojinin, tüketim kültürü ve popüler kültür içinde paranormal inançları yok etmesi düşünülürken aksine bu inançların yeniçağ ve özelliklerinden beslendiği görülmekte hatta tüketim ve popüler kültür içinde kendine sağlam bir yer edindiği görülmektedir.

İnsanların paranormal inançlara yönelmesinde etkin olan sebeplerden birinin de yoksunluk olduğunu görmekteyiz. İçinde bulunulan çağın olumsuz şartlarının, insanın eksiliğini duyduğu şeyin yoksunluğu ile başa çıkabilme yolu olarak paranormal inançlara yöneldiğini söyleyebiliriz. Bunu paranormal inançlara yönelim hususunda yapılan araştırmalar da görmekteyiz. Bu çalışmalarda değişen demografik özelliklere göre paranormal inançlara yönelimde psikolojik olarak kendini rahat hissetme, inanmasa bile eğlenmek, sosyalleşme, arkadaş çevresi gibi amaçlar doğrultusunda yapıldığı söylenebilmektedir. Örneğin; bugün eğlence ve popüler kültür içinde yer alan fal, tarot astroloji gibi geleceği öğrenmek adına başvuru alan paranormal inanç formlarının ekonomik yoksunluk; para, duygusal yoksunluk; aşk, fizyolojik ya da bedensel yoksunluk; sağlık şeklinde belirtebileceğimiz amaçlar için yapıldığını görmekteyiz.

Paranormal inançların toplumsal gerçeliğindeki çok boyutluğunun nedeni; onun tarihsel, psikolojik, antropolojik, teolojik ve ekonomik gibi birçok temele dayanmasında yatmaktadır. Tüm bu nitelikler çerçevesinde ele alınan paranormal inançların toplumdaki yerini hazırlayan ya da destekleyen sosyo-kültürel faktörlerin olduğu anlaşılmıştır. Toplumda bireyin sosyalleşme sürecinin adım adım gerçekleştiği aile kurumu daha sonra akran ve arkadaş çevrelerinin paranormal inançları öğrenme ve uygulamada da etkin olduğu görülmüştür. Psikolojik olarak insanın içinde bulunduğu toplumsal yaşamdaki duyduğu kaygı hissettiği duygular hatta genel sosyal toplumun ruh halinin da bu paranormal inanca yönelmede etkin olduğu kanısına varılmıştır.

Paranormal inançların kaynağı dini ya da din dışı olsun toplumun içinde bulunduğu her şart ve duruma ayak uydurarak değişip yenilendiği ve kendine yeni gerçeklikler ürettiği görülmüştür. Bugün insanların yeni arayışlar içine girerek ürettiği din görünümlü inanç şekilleri olan yeni dini hareketler olarak nitelendirilen inançlar da içinde bulunduğumuz çağın paranormal inancın bir formu olduğu görülmüştür. Çalışmamızda sözü edilen tüm toplumsal nedenlerden

beslendiği ve toplumca günümüz modern çağa uyum sağlamış bir inanç şeklinin yeni gerçeliği olarak kabul edildiği hususu görülmüştür.

Bu araştırmada varılan sonuçlardan hareketle aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Araştırma sürecinde literatür araştırması yapılırken paranormal inançlar üzerine alan araştırmaların olduğu ancak sosyolojik kuramsal açıdan araştırmaların azlığı çalışmamızda zorlandığımız bir konu olmuştur. Türkiye'deki çalışmalar genel anlamıyla paranormal inançların sosyal yaşamadaki belli bir noktadaki görüntüsünü oluşturmaktır. Ancak paranormal inançlar oldukça geniş bir konu bütünlüğüne sahip sosyo-kültürel niteliktedir. Bu durumda paranormal inançların başka yeni araştırmalarla daha farklı yönlerine de değinilmesi gerektiği ve bu eksikliklerin giderilmesinin gelecek akademik çalışmalara yol gösterici ve katkı sunması açısından önemli olacağı kanısına varılmıştır.

Parapsikoloji bilimi, paranormal inançların bilimsel açıdan açıklanması ve anamladırılması açısından çok önemlidir. Yapılan araştırmalarda birçok ülkede bu konuya dair araştırmalar için parapsikoloji laboratuvarlarının kurulduğunu ve ciddi çalışmalar yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Ancak Türkiye'de bu konuya dair henüz bu tarz adımların atılmadığı görülmüştür. Üniversiteler bünyesinde bu konulara dair dünyadaki emsalleri gibi araştırma laboratuvarları kurulabilir.

Paranormal inançlara dair farklı sosyolojik kuramlar çerçevesinde daha geniş ve kapsamlı olarak çalışmaların yapılması gerekmektedir. Böylece daha sonraki paranormal inanç araştırmalarına fikir ve yol göster hususunda kolaylık sağlanabilir. Bu çalışma, sosyolojik bir perspektiften paranormal inançlara genel hatlarıyla bir giriş niteliğindedir. Bu yüzden birçok konu ve sosyolojik kurama yer verilememiştir. Örneğin; paranormal inançlara kadın araştırmaları perspektifinde Feniminist kuram çerçevesinde güzel bir çalışma yapılabilir.

Çok fazla çeşitliliğe sahip olan paranormal inançların sahip olduğu semboller ve dilsel kodları hususunda kültürel, tarihsel, dinsel ve tüm sosyal yönleriyle daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akot, Bülent. "Freud'un Rüya Yorum Metodu". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1, (2010), 213-235.
- Arslan, M. *Paranormalizm ve Din*. İstanbul:Bilsam Yayınevi, 2011.
- Arslan, Mustafa. "Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İnançlar Milet ve Nihal İnanç" *Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 12/2, (2015), 55-72.
- Armstrong, Karen. *Mitlerin Kısa Tarihi*. Çev: Dilek Şendil. İstanbul: Merkez Kitapçılık Yayıncılık, 2005.
- Aslan, Erkan. *Günümüz Toplumunda Mitin Dönüşümü ve Sürekliliği:UFO Mitleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Atalan, Hatice. "Batıl İnançlar". *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Genç Atebe Dergisi* 3, (2022), 41-44.
- Atlas, Mahmut. (2003). "Bilimsel Araştırmaların Adımları". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19/1, (2003), 25-41.
- Aydar, Hidayet. "Kur'anda Rüyalar ve Rüyaların Hayata Yansımaları" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V/1, (2005), 39-60.
- Bakkal, Ali. "Kur'ân'da Geçmiş Peygamberlere Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Özelliği Açısından Tahlil", *Diyanet İlmî Dergi* 57/3, (2021), 749-784.
- Balkız, Bekir – Öğütte, Vefa Saygın. "Peter L.Berger ve Thomas Luckmann'ın "Gerçekliğin Sosyal İnşası" Teorisi ve Eleştirisi". *Sosyoloji Dergisi* 27, (2012), 33-49.
- Baydemir, Mustafa. *Yeniden Büyüleme Olarak Paranormal İnançlar Ve Sinema (Amerika Ve Türkiye Sineması Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Berger, Peter - Thomas, Luckmann. *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Çev: Vefa Saygın Öğütte. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- Bridgstock, Martin. "BeyondBelief: Skepticizm Science and Paranormal".Cambrige:Cambrige University Press, 2009.
- Bodur. H. Ezber. "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*.13-39. (2003).
- Boyras, Şeref. "12 Hayvanlı Türk Takvimi ve Kehanet". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/4, (2010), 107-142.
- Bulaç, Ali. *Din ve Modernizm*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Çağan, Kenan. *Ailenin İşlevleri:Aile Sosyolojisi*. Ed:Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitabevi, 2009.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hurafeler ve Batıl İnanışlar*. İstanbul: Rağbet Yayınevi, 1998.
- Candan, Ergun. *Yaşanmış Esrarengiz Olaylar*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları, 2022.
- Çapçioğlu, İhsan. "Modernleşme, Sekülerleşme ve Din".*Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar* I. Ed. Bünyamin Solmaz vd. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.
- Chalcondyles, Laonicus. *Kehanetler Kitabı*. çev. Aytunç Altındal. İstanbul: Destek yayınları, 2018.
- Çınaroğlu, Menderes. *Türk Kültüründe Eskatoloji Mitlerine Dair Bir İnceleme*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Coşkun, İsmail. "Modernleşme Kuramı Üzerine". İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi 3/1, (2012), 289-314.
- Çoştı, Yakup. Toplumsallaşma ve Dindarlık; Samsun Örneği. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 2011.
- Develi, Hazar. Modern Toplumda Batıl İnançlar Ve New Age Akımı. Sakaraya: Sakarya üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Durheim, Emile. Dini Hayatın İlkel Biçimleri. çev. Fuat Aydın. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2011.
- Eren, Selim. "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi". C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi XI/1, (2007), 129-152.
- Erdil, Kemalettin. Yaşayan Hurafeler. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın ve Matbaacılık, 1991.
- Erkan, Erol. "Sekülerleşme Teorileri Perspektifinden Türkiye'de Dindarlık". Gaziantep University Journal Of Social Sciences. 20/4, (2021), 1557-1570.
- Ertit, Volkan. "Sekülerleşme Teorisi". Muhazafakar Düşünme Dergisi 10/3, (2013), 207-229.
- Fichter, Joseph. Sosyoloji Nedir. çev. Nilgün Çelebi. Ankara: Anı yayıncılık, 2006.
- Fiske, John. Mitler ve Mitleri Yapanlar. çev. Şebnem Duran. İzmir: İlya Yayınevi, 2006.
- Freud, Sigmund. Totem ve Tabu. çev. Şemsettin Yeltekin. İstanbul: Araf Yayınları, 2013.
- Griffin, David Ray. Parapsikoloji ve Felsefe: Postmodern Bir Perspektif. çev. Yasemin Tokatlı. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1998.
- Günay, Ünver. "İslâm Dünyasında Bir Din Sosyolojisi Öncüsü: İbn Haldun (1332-1406)". Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 6, (1986), 63-104.
- Güngör, Kübra Nur. Gençlerin Paranormal İnançlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: İstanbul Aydın Üniversitesi Örneği. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Işık, Işıl. Paranormal Hikâyeler. İstanbul: Yediveren Yayınları, 2020.
- Kanaatlı, Hasan. Dünya Dinleri ve İnanç Mezhepleri Tarihi. İstanbul: Kevser Yayınları, 2016.
- Kanar, Yüksel. Çağımızın Batıl İnançları. İstanbul: Beyan Yayınları, 1984.
- Kalli, Halit. Dindarlık Paranormal İlişkisinde Eleştirel Düşünmenin Rolü., Sivas: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Karacoşkun, M.Doğan. "Dini İnanç-Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar". Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV/2, (2004), 23-36.
- Karakurt, Deniz. Türk Mitoloji Ansiklopedisi. PDF/Epub: yayın, 2012. https://www.academia.edu/44468806/T%C3%BCrk_Mitoloji_Ansiklopedisi_T%C3%BCrk_S%C3%B6ylence_S%C3%B6zl%C3%BCk%C4%9F%C3%BCn_%C3%BCn_Ansiklopedik_Versiyonudur_e_Kitap
- Kayabaşı, Onur Alp. "Türk Mitolojisinde Eskatoloji Mitleri". Folklor/Edebiyat 22/86, (2016), 167-180.
- Kaygusuz, İbrahim vd. "Modernleşme Sürecinde Din ve Dinde Yeni Eğilimler". Journal Of History School, 49, (2020), 4467-4500.
- Kehrer, Günter. Din Sosyolojisi: Din ve Toplum, der. Yasin Aktay ve M.Emin Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Kirman, Mehmet Ali. Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.

- Köse A. ve Ali Ayten. "Bâtil İnanç Ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IX/3, 2009, 45-70.
- Macionis, John J. Sosyoloji. çev. Vildan Akan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Macit, Mustafa. Din Sosyolojisi II: Kavram Atlası. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Malinowski, B. Büyü, Bilim ve Din. çev. Saadet Özkol. İstanbul: Kabakçı Yayınları, 2000.
- Maraldi, E.Oliveria. Parapsychology And Religion. Brill Leiden: Tennessee Üniversitesi, Chattanooga, 2021.
- Marshall, Gordon. Sosyoloji Sözlüğü. çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1999.
- Mcguire, Meredith B. – Spickard, James V. "Modern Dünyada Din: Güncellenen 5. Anlatıya Atıfla". çev. Filiz Orhan. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 17/1, (2017), 233-292.
- Nar, Mehmet Şükrü. "Psiko-Antropolojik Bir Olgular Olarak Fal Üzerine Nitel Bir Araştırma". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 54/1, (2014), 507-524.
- Necatigil, Behçet. Mitolojya. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989.
- Ok, Üzeyir. "Bir Aktivite Sistemi Olarak "İnanç": İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım". Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 5/4, (2005), 111-135.
- Özay, Yeliz. "UFO Anlatıları". Millî Folklor Dergisi, 17/67, (2005), 53-62.
- Özer, Akdemir. "Şirince'de Kıyamet Komedi". İzmir Evrensel (21 Aralık 2012), Anasayfa. <https://www.evrensel.net/haber/44316/sirincede-kiyamet-komedi>
- Özgüven, Nihan. "Batıl İnançların Yenilikçilikteki Rolünün Analizi". Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27/3, (2013), 111-124.
- Paçacı, İbrahim. "Rüyanın Delil Değeri ve İstihare". Dini Araştırmalar 19/48, (2016), 103-128.
- Parladır, Halil Saim ve Devrim Özkan. "Sosyal Bilimlerde Paranormal İnançlara Dair Çalışmalar: Sekülleşme ve İnanç İkileminde Modern Birey Ve Toplum". Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 13/1, (2015), 172-202.
- Sarman, Şule Nur. Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Paranormal İnançları. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Seçkin, Renan. Paranormal Fenomenler. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları, 2010.
- Sevinçgül, Ömer. Gizli Saklı Mevzular II: Efsanevi Yaratıklar ve Görünmeyen Yaratıklar. İstanbul: Nesil Yayınları, 2016.
- Slattery, Martin. Sosyolojide Temel Fikirler. çev. Özlem Balkız vd.. İstanbul: Sentez Yayınları, 2010.
- Solmaz, Bünyamin. "Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Tarihinde Din Odaklı Yaklaşım ve Yöntem Tartışmaları". Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar. ed. Bünyamin Solmaz vd.19-42. Konya: Çizgi Kitapevi, 2009.
- Şahin, Mehmet Cem. Din Sosyolojisi 1: Kavram Atlası. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020
- Şentürk, Lütfi - Seyfettin Yazıcı. İslam İlmihali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Tanyu, Hikmet. "Totem, Totemizm ve Tabu". Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi XXVI, (1983), 155-171.
- Tanyu, Hikmet. "Büyü". Türk İslam Ansiklopedisi. 6/501-506. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 15 Mayıs 2024. <https://www.sozluk.gov.tr/>

- Tekin, Emrullah. X Files: Gizli Parapsikoloji Araştırmaları. İstanbul: Truva Yayınları, 2006.
- Tekindal, Melike – Arsu, Şerife Uğuz. “Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı Ve Sürecine Yönelik Bir Derleme”. Ufku Ötesi Bilim Dergisi, 20/1, (2020), 153-182.
- Tobacyk, Jerome J. “A Revised Paranormal Belief Scale”. The International Journal of Transpersonal Studies, V/23, (2004), 94-98.
- Topuz, İlhan. “Gençlerde Normatif, Popüler ve Paranormal İnançlar Üzerine Bir Araştırma: SDÜ Örneği”. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 29, (2012), 13-40.
- Touraine, Alain .Modernliğin Eleştirisi. çev. Hülya Tufan. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 1992.
- Tuncel, Nuran. A’dan Z’ye Astroloji. İstanbul: Kitsan Kitabevi, 1997.
- Turgut,Y. “Verilerin Kaydedilmesi, Analizi, Yorumlanması: Nitel ve Nicel”.Bilimsel Araştırma Yöntemleri.ed. Abdurrahman Tanrıoğen. Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- Yaman, Işıl. “Eflani İlçesinde Bulunan Alkış-Kargış ve Batıl İnançların Dil ve Anlam Yönünden İncelenmesi: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü”. Karabük: Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bloomberght. “Şirince’de “Kiyamet Günü” Tedirginliği”. Erişim 20 Aralık 2023. <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1262161-sirince-de-kiyamet-gunu-tedirginligi>
- Yenişafak. “Avrupa’ya Rağmen Dünya Dönüyor”. Erişim 27 Aralık 2023. <https://www.yenisafak.com/tarih/avrupaya-ragmen-dunya-donuyor-3396897>
- İsa Sarı. “Mit ve Mitoloji Kavramları Hakkında Genel Bilgiler”. Erişim 27 Aralık 2023. https://www.isa-sari.com/mit-ve-mitoloji-kavramlari-hakkinda-genel-bilgiler/#google_vignette
- Sezen Aksu. “Bir Sezen Aksu Blogu”. Erişim 10 Nisan 2024. <http://sezen-aksu.blogspot.com/2007/11/10-eyll-1976.html>
- Sabah. “Devlet Başkanı Deviren Falcı”. Erişim 15 Nisan 2024. <https://www.sabah.com.tr/dunya/devlet-baskani-deviren-falci-2913695>
- Rüdaw. “Korowailer: 11 bin yıl önceki gibi yaşayan kabile”. Erişim 12 Nisan 2024. <https://www.rudaw.net/turkish/lifestyle/20082023>
- İslam Ansiklopedisi. “Büyü”. Erişim 1 Nisan 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/buyu>
- T24. “Diyabet: Yoga Modern İnsanın Çaresizliği”. Erişim 20 Nisan 2024. https://t24.com.tr/haber/diyabet-yoga-modern-insanin-caresizligi,49210#google_vignette
- Çağdaş Develi. Erişim 20 Nisan 2024. <https://www.cagdasdeveli.com.tr/wp-content/uploads/2017/06/7487.jpg>
- Türk Birliği. “Türk Birliğinin Ambleminin Şeması”. Erişim 24 Mart 2024. <https://turkbirligi.com.tr/turk-birligi-amblesinin-semasi/>
- Dr. Ali Coşkun. “Çift Başlı Kartal Figürünün Kökeni”. Erişim 24 Mart 2024. <https://www.dralicoskun.com/2020/12/20/cift-basli-kartal-figurunun-kokeni/>
- Sanat Karnavalı. “Mitolojinin Anka Kuşu Simurg”. Erişim 12 Nisan 2024. <https://www.sanatkarnavali.com/mitolojinin-anka-kusu-simurg/>
- Sanattan Yansımalar. “Şahmeran Operası ve Piri Reis Balesi”. Erişim 12 Nisan 2024. <https://www.sanattanyansimalar.com/sahmeran-operasi-ve-piri-reis-balesi/437/>
- Kitap Yurdu. “Yüksek Psikik Gelişim Okültizm ve Parapsikoloji Işığında İleri Yoğa Teknikleri”. Erişim 15 Mayıs 2024. https://www.kitapyurdu.com/kitap/yukse-ksik-gelisim-okultizm-ve-parapsikoloji-isiginda-ileri-yoga-teknikleri/591938.html&manufacturer_id=241087

Küçük, Bahtiyar. “Nevruz: Çıkış kaynağı ve ritüelleri ne, nasıl kutlanır?” . Euronews. Erişim 8 Mayıs 2024. <https://tr.euronews.com/2023/03/20/nevruz-nedir-c-k-s-kaynag-ne-nas-l-kutlan-r-ritueller-ne>

Pizza2Go. Erişim 25 Mayıs 2024. <https://pizza2go.com.tr/turkiye-pizza-ile-ne-zaman-tanisti/#:~:text=%C4%B0lk%20olarak%20takvimler%2080'lerin,ve%20%C3%BClkemiz%20pizza%20ile%20tan%C4%B1%C5%9F%C4%B1>

Aygen, Cansu. “Görüşleri Yüzünden Yargılanan veya Öldürülen 9 Bilim İnsanı”. Sophos Akademi. Erişim 17 Temmuz 2024. <https://sophosakademi.org/gorusleri-yuzunden-yargilanan-oldurulen-bilim-insanlari/>

